

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

ΑΡΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Οργάνωση - Προσδοκίες - Προοπτικές

Πρακτικά 1^{ου} Επιστημονικού
Συνεδρίου Κρατικού Αρχείου
7 Ιουνίου 2022

Επιμέλεια:

Χρίστος Κυριακίδης - Κούλα Πιερή

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	4
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΚΑΣ ΣΤΕΦΗΣ ΔΡΑΚΟΥ	5
ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΠΡΟΥ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ, ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	7
ΤΟ ΡΙΚ ΩΣ Ο ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΑΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	11
ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ	15
ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ	18
ΠΑΤΤΙΧΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΛΕΜΕΣΟΥ: ΕΝΑ ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ, ΥΠΑΡΚΤΟ ΚΑΙ ΓΟΗΤΕΥΤΙΚΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ	22
ΑΡΧΕΙΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	27
ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΥΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ	30
ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ	33
ΣΥΛΛΟΓΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ	37
ΑΡΧΕΙΟ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ	39
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΙΛΗΤΩΝ	45

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λειτουργία του Κρατικού Αρχείου, το 1978, αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια για οργάνωση ενός δημόσιου φορέα για τη διάσωση, τη διαφύλαξη και τη διάθεση προς το κοινό των δημόσιων αρχείων για λειτουργικές ή επιστημονικές δράσεις. Αποτέλεσε, έτσι, μαζί με άλλους, εξίσου σημαντικούς παράγοντες, όπως η ίδρυση του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της ιστοριογραφίας στην Κύπρο.

Το Κρατικό Αρχείο, μέσα από τη διοργάνωση του 1^{ου} επιστημονικού συνεδρίου του, με θέμα «Αρχεία στην Κύπρο. Οργάνωση-Προσδοκίες-Προοπτικές», είχε ως στόχο να συγκεντρώσει την πλειοψηφία των αρχειακών ιδρυμάτων που λειτουργούν στην Κύπρο και ως σύνολο να παρουσιάσουν τη δράση τους, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν και τις προοπτικές που εμφανίζονται, ιδιαίτερα στη νέα ψηφιακή εποχή που ζούμε και αλληλοεπιδρούμε.

Προσπάθεια του Κρατικού Αρχείου ήταν η πρόσκληση τόσο σε κυβερνητικά τμήματα, που έχουν στην αρμοδιότητά τους τη λειτουργία αρχείων (Αρχείο Τύπου και Φωτογραφιών στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών και Αρχείο Προφορικής Παράδοσης στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών), αλλά και ιδιωτικά αρχεία (Κέντρο Μελετών Τάσσο Παπαδόπουλος, Ιστορικό Αρχείο Τράπεζας Κύπρου) και αρχεία που έχουν θεσμική σχέση με το Κρατικό Αρχείο (Αρχείο οπτικοακουστικού υλικού στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου και Αρχείο του Δήμου Λεμεσού στο Παττίσιο Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών του). Συμμετείχε, επίσης, ο Διευθυντής του Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου, ο οποίος παρουσίασε το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, και συγκεκριμένα τα περί Κύπρου λυτά έγγραφά του. Τέλος, ως Επίμετρο, δημοσιεύεται το κείμενο του Διευθυντή του Μουσείου της Ιεράς Μονής Κύκκου, σχετικά με το Αρχείο της Μονής, αφού, αν και δεν συμμετείχε στο συνέδριο, η σημαντικότητα του εν λόγω αρχείου και η παλαιότητά του, επέβαλλαν τη συμπερίληψή του στην ανά χείρας έκδοση.

Ο τόμος αυτός αποτελεί το επιστέγασμα της προσπάθειας του Κρατικού Αρχείου να συγκεντρώσει και να παρουσιάσει τα αρχεία που δραστηριοποιούνται στην Κύπρο. Σε αυτόν περιλαμβάνονται οι ομιλίες που παρουσιάστηκαν στο συνέδριο από τους διευθυντές των τμημάτων, ιδρυμάτων και αρχειακών οργανισμών, στις οποίες αναλύθηκαν οι δράσεις τους, οι προοπτικές και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Αποτελεί, δηλαδή, έναν σύντομο οδηγό των αρχείων που δρουν στην Κύπρο ή/και σχετικά με την Κύπρο.

Τέλος, επιλέγηκε τα Πρακτικά να είναι μόνο σε ηλεκτρονική μορφή, αφού με τον τρόπο αυτό θα είναι διαθέσιμα σε περισσότερους ενδιαφερόμενους και δωρεάν. Στόχος είναι η παρουσίαση των Πρακτικών στις ιστοσελίδες των αρχειακών ιδρυμάτων, τα οποία συμμετέχουν σε αυτά και η ευκολότερη έτσι πρόσβαση του κοινού. Όπως και σε όλες τις εκδόσεις του Κρατικού Αρχείου, απώτερος στόχος είναι η προσέλκυση νέων ερευνητών στο Αναγνωστήριό του, η καλλιέργεια αρχειακής συνείδησης και η ευαισθητοποίηση του κοινού για την ανάγκη διάσωσης και διαφύλαξης του αρχειακού πλούτου της Κύπρου μας.

Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε αρχικά στους ομιλητές του συνεδρίου, των οποίων η συμβολή ήταν σημαντική και για την έκδοση αυτή. Στο προσωπικό του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, οι οποίοι στήριξαν την προσπάθεια, τόσο για την επιτυχία του συνεδρίου, όσο και για την ανά χείρας έκδοση. Ευχαριστίες οφείλονται και στην Υπουργό Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως και τη Διοίκηση του Υπουργείου για τη στήριξη στο έργο μας. Ιδιαίτερες όμως ευχαριστίες εκφράζονται προς το προσωπικό του Κρατικού Αρχείου, η συμβολή του οποίου στην επιτυχία του συνεδρίου ήταν σημαντική αλλά, κυρίως, για την αγάπη με την οποία περιβάλλουν τα αρχεία του τόπου μας.

Δρ Χρίστος Κυριακίδης
Αναπλ. Έφορος Κρατικού Αρχείου

Κούλα Πιερή
Λειτουργός Κρατικού Αρχείου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Αρχεία στην Κύπρο Οργάνωση – Προσδοκίες – Προοπτικές

1ο Επιστημονικό Συνέδριο του Κρατικού Αρχείου
με την ευκαιρία της Διεθνούς Εβδομάδας Αρχείων

Τρίτη 7 Ιουνίου 2022

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

08:30 – 09:00	Εγγραφές
09:00 – 09:10	Προσφώνηση Έναρξη εργασιών από την Υπουργό Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως, κα Στέφη Δράκου
09:10 – 09:30	Το Κρατικό Αρχείο Κύπρου. Ο ρόλος του, οι προσδοκίες και οι προκλήσεις Χρίστος Κυριακίδης, Αναπλ. Έφορος Κρατικού Αρχείου
09:30 – 09:45	Διάλειμμα
09:45 – 10:00	Το αρχείο του ΡΙΚ ως ανεξάρτητη πηγή πληροφοριών και γνώσης Θανάσης Τσώκος, Γενικός Διευθυντής ΡΙΚ
10:00 – 10:15	Τα αρχεία του ΓΤΠ στη νέα εποχή Αλίκη Στυλιανού, Διευθύντρια Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών
10:15 – 10:30	Το αρχείο προφορικής παράδοσης του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κυπριανός Λούης, Αναπλ. Διευθυντής Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών
10:30 – 10:45	Το Παττίχειο Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Δήμου Λεμεσού Μίμης Σοφοκλέους, Επιστημονικός Διευθυντής Παττίχειου Δημοτικού Μουσείου – Ιστορικού Αρχείου και Κέντρου Μελετών Λεμεσού
10:45 – 11:00	Συζήτηση
11:00 – 11:30	Διάλειμμα
11:30 – 11:45	Το αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου Κωνσταντίνος Θεοδότου, Αρχιεπισκόπος της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου
11:45 – 12:00	Το αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και τα περί Κύπρου λυτά έγγραφα και χειρόγραφα του Κωστής Κοκκινόφτας, Ερευνητής Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
12:00 – 12:15	Το αρχείο του Τάσσου Παπαδόπουλου: από τη δημιουργία του στη διάθεσή του στο κοινό και στους ερευνητές Αναπλ. Καθηγητής Πέτρος Παπαπολυβίου, Επιστημονικός Διευθυντής Κέντρου Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος
12:15 – 12:30	Συλλογή ιστορικού αρχείου Πολιτιστικού Ιδρύματος Τράπεζας Κύπρου Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου, Έφορος Συλλογών Πολιτιστικού Ιδρύματος Τράπεζας Κύπρου
12:30 – 12:45	Συζήτηση
12:45 – 13:00	Συμπεράσματα – προτάσεις – απολογισμός Τέλος εργασιών

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΚΑΣ ΣΤΕΦΗΣ ΔΡΑΚΟΥ

Υπουργός Δικαιοσύνης
και Δημοσίας Τάξεως
(18 Ιουνίου 2021 - 28 Φεβρουαρίου 2023)

Επιτρέψτε μου πριν προχωρήσω να πω δυο λόγια για την αγαπημένη μας Ζέτα που δυστυχώς, μετά από τρεις εβδομάδες σκληρής και άνισης μάχης με τον θάνατο, ξεκίνησε το ταξίδι της στο φως. Η Ζέτα ήταν για μας που την γνωρίζαμε, αλλά πιστεύω και για ολόκληρη την κοινωνία, ένας άνθρωπος μετριοπαθής, εργατικός, αποφασιστικός, ευφυής και πρωτοπόρος.

Η απώλεια είναι μεγάλη για τον τόπο, αφού η Ζέτα εδώ και εννέα αδιάκοπα χρόνια πρόσφερε με ανιδιοτέλεια τις υπηρεσίες της στον τόπο και στον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Έφυγε από κοντά μας μια εξαιρετική Υπουργός, μια άξια μητέρα, μια γυναίκα πρότυπο.

Θέλω να εκφράσω τα συλλυπητήρια μου στην οικογένεια της Ζέτας. Αιωνία ας είναι η μνήμη της.

Κυρίες και Κύριοι,

Είναι με μεγάλη μου χαρά που χαιρετίζω το 1^ο επιστημονικό συνέδριο του Κρατικού Αρχείου, που διεξάγεται με αφορμή την Παγκόσμια Εβδομάδα Αρχείων και με θεματική τα Αρχεία στην Κύπρο, την Οργάνωσή τους, τις Προσδοκίες και τις Προοπτικές τους.

Το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων έχει αφιερώσει την τρέχουσα εβδομάδα στα αρχεία, επεκτείνοντας, στην πραγματικότητα, την καθιερωμένη από το 2007 Παγκόσμια Ημέρα Αρχείων, που εορταζόταν στις 9 Ιουνίου, ημέρα ίδρυσης από την UNESCO, του ICA, το 1948.

Στόχος των εορτασμών παγκόσμια είναι η ανάδειξη της χρησιμότητας των αρχείων για την κοινωνία και τη χρηστή διακυβέρνηση και η ευαισθητοποίηση του κοινού για τη σημασία και την αξία τους.

Στο πλαίσιο αυτό, το Κρατικό μας Αρχείο διοργανώνει το πρώτο επιστημονικό του συνέδριο, με στόχο την προβολή των αρχειακών ιδρυμάτων που λειτουργούν στην Κύπρο, τη γνωριμία του κοινού με τα αρχειακά τεκμήρια που διαφυλάσσονται σε αυτά και την καταγραφή των προοπτικών τους στο νέο ψηφιακό περιβάλλον που ζούμε.

Οι προκλήσεις είναι μεγάλες, και μέσα από τη συνεργασία όλων των φορέων, αλλά και την εμπειρογνομοσύνη και την τεχνογνωσία που είμαι σίγουρη πως προσφέρει το Κρατικό Αρχείο, θα αντιμετωπιστούν με επιτυχία.

Στο συνέδριο αυτό θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε ενδιαφέροντα στοιχεία για τα σημαντικότερα αρχειακά ιδρύματα του τόπου μας, που καλύπτουν διαφορετικές θεματικές και υλικό. Θα μάθουμε για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τόσο τα δημόσια αρχεία, όσο και τα ιδιωτικά, τα εκκλησιαστικά και τα ιδρυματικά. Οι εμπειρίες του ενός θα αποτελέσουν σημαντικά ερείσματα για τους υπόλοιπους.

Η ημερίδα διοργανώνεται στο νέο Κτήριο Διοίκησης του Κρατικού Αρχείου, όπου μετακόμισε μόλις πρόσφατα, και που δηλώνει και τη σημασία που το Υπουργείο Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως δίνει στο Κρατικό Αρχείο.

Ένα προσωρινό κτήριο, μέχρι την ανέγερση ενός ενιαίου κτηρίου, στο οποίο θα στεγάζονται όλες οι λειτουργίες του Κρατικού Αρχείου: η Διοίκηση, τα Αναγνωστήρια, οι Τεχνικές Υπηρεσίες και τα Αρχαιοφυλάκια του, κάτι που αποτελεί προτεραιότητα για το Υπουργείο μας.

Το Κρατικό Αρχείο, το οποίο ανέλαβε την πρωτοβουλία διοργάνωσης της ημερίδας αυτής, αποτελεί το μεγαλύτερο και σημαντικότερο αρχειακό ίδρυμα στην Κύπρο, με ιστορία σχεδόν 45 ετών.

Κατά τη διάρκεια των χρόνων της λειτουργίας του διέσωσε αρχεία πέραν των 17 χιλιομέτρων μήκους ραφιών, τόσο του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, όσο και ιδιωτικά, τα οποία διαφυλάσσει, συντηρεί και ψηφιοποιεί.

Παράλληλα, παρέχει σημαντικές υπηρεσίες στην κυβέρνηση και στο ευρύ κοινό, εξυπηρετώντας πλέον και ηλεκτρονικά τους πολίτες. Όλα αυτά γίνονται πράξη με την αδιάκοπη προσπάθεια και την αγάπη των υπαλλήλων του Κρατικού Αρχείου για το λειτούργημά τους. Κάτι που είμαι σίγουρη ότι όλοι αναγνωρίζετε.

Στα Εργαστήρια Συντήρησης και Φωτοαναπαραγωγής συντηρούνται, προληπτικά και ολικά, εκατοντάδες έγγραφα ετησίως, στην πλειονότητά τους σε άσχημη κατάσταση. Στα έγγραφα αυτά περιλαμβάνονται χάρτες, εικόνες, φωτογραφίες, επιστολές, αρχιτεκτονικά σχέδια, τα οποία αμέσως μετά ψηφιοποιούνται, για αποφυγή περαιτέρω φθοράς τους.

Στο Αναγνωστήριο του Κρατικού Αρχείου, σε συνθήκες πανδημίας εξυπηρετούνται πέραν των 100 ξεχωριστών ερευνητών τον χρόνο και τυγχάνουν επεξεργασίας αιτήματα για επιθεώρηση με μέσο ετήσιο όρο πέραν των 3500 φακέλων. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ανακοινώσω και μια πρόσφατη ευχάριστη εξέλιξη.

Μετά από πρότασή μας προς το Υπουργικό Συμβούλιο, εγκρίθηκε η δωρεάν φωτογράφιση των αρχείων από τους ερευνητές στο Αναγνωστήριο, με δικά τους μέσα, κάτι που αποτελούσε διαχρονικό και επίμονο αίτημα των ερευνητών. Θα εφαρμοστεί αμέσως μόλις ετοιμαστούν οι σχετικοί κανονισμοί.

Θα ήθελα να συγχαρώ τον Αναπληρωτή Έφορο Κρατικού Αρχείου Δρα Χρίστο Κυριακίδη, τους Λειτουργούς και το προσωπικό του Αρχείου για το πολύτιμο έργο που επιτελούν καθημερινά, αλλά και για την οργάνωση του συνεδρίου αυτού.

Ελπίζω και εύχομαι όπως καθιερωθεί και καταστεί θεσμός, ο οποίος θα ενώνει όλα τα ιδιωτικά και δημόσια αρχεία του τόπου μας, με απώτερο στόχο την ανάπτυξή και τη διατήρησή τους.

Κηρύσσω λοιπόν την έναρξη του συνεδρίου και εύχομαι κάθε επιτυχία στις εργασίες σας.

Χρίστος Κυριακίδης

Αναπληρωτής Έφορος
Κρατικού Αρχείου

ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΠΡΟΥ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ, ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Είναι με μεγάλη χαρά που σας καλωσορίζω στο Αναγνωστήριο του νέου Κτηρίου Διοίκησης του Κρατικού Αρχείου, εδώ στην Έγκωμη, και στο πρώτο επιστημονικό μας συνέδριο, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Αρχείων.

Ο σκοπός του συνεδρίου μας ταυτίζεται άμεσα με τον στόχο που έθεσε ο ΟΗΕ και το Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων κατά την καθιέρωση της Ημέρας αυτής. Η ανάδειξη της αξίας των αρχείων τόσο για την ίδια την κοινωνία (ως πηγή δηλαδή καταγραφής της ιστορίας στις διάφορες μορφές της, πολιτική, οικογενειακή, τοπική κλπ.) όσο και για τη χρηστή διακυβέρνηση (ως μέσο αναφοράς πολιτικών αποφάσεων, διοικητικών πράξεων και του ελέγχου τους).

Η συμμετοχή των σημαντικότερων αρχειακών ιδρυμάτων που λειτουργούν στην Κύπρο, στο συνέδριο μας είναι πολύ τιμητική για το Κρατικό Αρχείο. Η ανταλλαγή απόψεων, γνώσεων, τεχνογνωσίας, εμπειριών, προβληματισμών, παραπόνων είναι ευπρόσδεκτη και θα αποτελέσουν κίνητρο για την απαρχή μιας στενότερης συνεργασίας. Ως Κρατικό Αρχείο, έχουμε ως στόχο τη διάσωση, διαφύλαξη και διάθεση των αρχείων στο ευρύ κοινό, σε όλους τους ενδιαφερόμενους, για προώθηση της ερευνητικής δραστηριότητας. Ως δημόσιος οργανισμός όμως, περιοριζόμαστε και από τις σχετικές νομοθεσίες, τις οποίες πρέπει να σεβόμαστε, παρά τις συχνές αντιδράσεις των ερευνητών. Ο περί Κρατικού Αρχείου νόμος και οι περί Τελών Κανονισμοί του και η νομοθεσία για την Προστασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα περιορίζουν, ενίοτε, την πρόσβαση σε ορισμένα αρχεία, με τις αντιδράσεις των ερευνητών και τον φόρτο εργασίας των συναδέλφων να αυξάνεται. Είμαι σίγουρος ότι με τη συνεργασία της Επιτροπής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα θα επιλύσουμε το ζήτημα της εξέτασης χιλιάδων φακέλων από το μειωμένο προσωπικό του Κρατικού Αρχείου για εντοπισμό προσωπικών δεδομένων.

Η συμμετοχή των αρχείων του ΡΙΚ και του Πατίχειου Ιστορικού Αρχείου Δήμου Λεμεσού, που έχουν οργανική σχέση με το Κρατικό Αρχείο, αφού έχουν οριστεί από τον Υπουργό Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης ως άλλοι τόποι φύλαξης, μάς δίνουν ιδιαίτερη χαρά αφού η εξέλιξή τους, ιδιαίτερα με τον *Ψηφιακό Ηρόδοτο* και τη γενικότερη δράση του Πατίχειου στην ερευνητική ζωή της Λεμεσού, επιβεβαιώνει την ορθότητα της σχετικής πρότασης του Κρατικού Αρχείου προς το υπουργείο μας για τον ορισμό τους. Η συμμετοχή του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών και του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών επιβεβαιώνει την αγαστή συνεργασία τους με το Κρατικό Αρχείο σε πολλούς τομείς. Η πρόσκληση και συμμετοχή, τέλος, ιδιωτικών αρχείων στο συνέδριό μας, είναι μια απτή απόδειξη της στήριξής μας και της επιθυμίας μας για περαιτέρω σύσφιγξη των σχέσεών μας μαζί τους. Τέλος, η παρουσία εδώ ενός από τους πιο σημαντικούς ιστορικούς της γενιάς μας, ο οποίος, έχοντας ερευνητική εμπειρία από διάφορα αρχεία σε όλο τον κόσμο, θα μας μιλήσει για την εμπειρία του στο Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, είναι ιδιαίτερα τιμητική για εμάς.

Ένα από τα σημαντικά στοιχεία που επιθυμούμε να τονίσουμε, μέσω του συνεδρίου αυτού, και οφείλουμε όλοι οι φορείς να θέσουμε ως στόχο, είναι η ανάγκη για καλλιέργεια αρχειακής συνείδησης, όχι μόνο στην κοινωνία, αλλά, δυστυχώς, και στη δημόσια υπηρεσία, για να εξαλειφθεί η απώλεια σημαντικών αρχειακών τεκμηρίων, τόσο δημόσιων, όσο και ιδιωτικών. Σε συχνές συζητήσεις με ακαδημαϊκούς, και ιδιαίτερα με τον Καθηγητή Πέτρο Παπαπολυβίου έχει επισημανθεί το γεγονός ότι οι ιστορικοί καταγράφουμε την ιστορία μας με βάση, ως επί το πλείστο, ξένες πηγές ή αναφορές ξένων αξιωματούχων. Η καταγραφή της ιστορίας της περιόδου της αγγλοκρατίας στην Κύπρο, για παράδειγμα, στηρίζεται, εν τη απουσία άλλων πηγών, στην αλληλογραφία των Βρετανών με τους κατοίκους του νησιού και τις εκθέσεις του Αρμοστή/Κυβερνήτη του νησιού προς την ανώτερή του αρχή στο Λονδίνο, με την υποκειμενικότητα και τις σκοπιμότητες που μπορεί να υποκρύπτονται σε αυτή.

Η μελέτη των εκκλησιαστικών αρχείων, σε μεγάλο βαθμό, και του Τύπου, βοηθούν στην ορθή αξιολόγηση όλων των πηγών. Σημαντικό όμως έρεισμα θα αποτελούσε και η ύπαρξη ιδιωτικών αρχείων, τα οποία θα πρόσθεταν επιπλέον στοιχεία στην ιστοριογραφία. Δυστυχώς, η έλλειψη αρχειακής συνείδησης οδήγησε στην απώλεια σημαντικών συλλογών από ιδιώτες, ακόμα και από δημόσιους φορείς. Η άγνοια ανάγκης διαφύλαξης των αρχείων ως σημαντικών ιστορικών και διοικητικών πηγών, η άγνοια της σχετικής νομοθεσίας, αλλά και η έλλειψη αρχειακής

κουλτούρας οδήγησαν σε αυτό. Είναι ενδεικτικό ότι τον τελευταίο καιρό, παλαιοί αξιωματούχοι, οι οποίοι νοιώθουν την ανάγκη διαφύλαξης του αρχείου τους, και κατ' επέκταση της συνεισφοράς τους στα κοινά, προσέγγισαν το Κρατικό Αρχείο και μεταφέρουν σιγά σιγά, μέρος των προσωπικών τους αρχείων, για φύλαξη, για τις μελλοντικές γενιές, όπως οι ίδιοι ανέφεραν.

Είναι σε αυτό το πλαίσιο, που το Κρατικό Αρχείο, τον τελευταίο καιρό ακολουθεί μια πολιτική εξωστρέφειας. Η διοργάνωση συνεδρίων, όπως το σημερινό, η συνδιοργάνωση ιστορικών συνεδρίων, όπως το πρόσφατο Συνέδριο για τη Μικρά Ασία και την Κύπρο, η συμμετοχή μας σε ενδοσχολικές εκδηλώσεις ως ομιλητές, σε ντοκιμαντέρ και τηλεοπτικά προγράμματα, στα οποία αναδεικνύεται ο πλούτος των αρχείων που φυλάσσεται στο Κρατικό Αρχείο αλλά ταυτόχρονα και η σημασία των αρχείων γενικά, στοχεύουν προς τον σκοπό αυτό. Επιπρόσθετα, η διοργάνωση, σε ετήσια βάση, μιας μικρής αλλά σημαντικής, επετειακής έκθεσης αρχείων στον χώρο του Αναγνωστήριου μας, οι 11 εκδόσεις αρχείων του Κρατικού Αρχείου αλλά και η συμμετοχή μας σε εκδόσεις άλλων φορέων, όπως για παράδειγμα της ιταλικής πρεσβείας για τα 60χρονα των διπλωματικών σχέσεων της με την Κυπριακή Δημοκρατία, έχουν τον ίδιο στόχο. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πάντως ότι η εξωστρέφεια αυτή έχει απτά αποτελέσματα, ως προς την ανταπόκριση του κόσμου, αφού μετά από κάθε παρουσίαση, εμφανίζονται νέοι ερευνητές στο Αναγνωστήριο του Κρατικού Αρχείου, οι οποίοι δεν γνώριζαν την ύπαρξή μας, κάτι που επισημαίνω με μεγάλη λύπη! Αξίζει, επίσης, να αναφέρω ότι το Κρατικό Αρχείο συμμετέχει, εδώ και δύο χρόνια, σε ηλεκτρονική έκδοση των Κρατικών Αρχείων της Σλοβενίας, με αφορμή την Παγκόσμια Εβδομάδα Αρχείων, με φετινό θέμα τα τρένα.

Η αυξημένη προσέλευση του κοινού για μελέτη στο Αναγνωστήριο προϋποθέτει και αυξημένη πίεση στους συναδέλφους. Το Κρατικό Αρχείο, με μειωμένο προσωπικό και πόρους, προσπαθεί να ανταπεξέλθει στις εκ του νόμου υποχρεώσεις του, με τους συναδέλφους να υπερβάλλουν εαυτούς, καθημερινά, για να εξυπηρετούν και να ανταποκρίνονται στα πολλαπλά καθήκοντά τους. Και νοιώθω την ανάγκη πραγματικά να τους εκφράσω, και σήμερα, τις ευχαριστίες μου και την ευγνωμοσύνη μου για τη στήριξη που μου προσφέρουν απλόχερα καθημερινά, αλλά κυρίως, γιατί αγαπούν τη δουλειά τους και το Κρατικό μας Αρχείο, κάτι που αναγνωρίζεται από όλους τους επισκέπτες μας.

Παράλληλα, επιτρέψτε μου να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς την υπουργό μας, για τη στήριξή της προς το Κρατικό Αρχείο και γιατί, παρά τα σημαντικά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει στο υπουργείο μας, έχει την έγνοια και του Κρατικού Αρχείου και μας βοηθά όσο μπορεί. Θερμές ευχαριστίες βέβαια πρέπει να εκφράσω και προς τον Γενικό Διευθυντή του υπουργείου μας, ο οποίος από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε, με διαρκείς προσπάθειες, επίλυσε το ζήτημα της στέγασής της Διοίκησης του Κρατικού Αρχείου, μας βοήθησε στη δημιουργία δομής και μας στηρίζει στο μεγάλο ζήτημα που αντιμετωπίζουμε, την ανέγερση του Ενιαίου Αρχαιοφυλακίου για το Κρατικό Αρχείο, τοποθετώντας το στις προτεραιότητες του υπουργείου μας.

Το Κρατικό Αρχείο, από το 1978 που άρχισε τη λειτουργία του, διαδραματίζει πολυσήμαντο ρόλο, αφού εξυπηρετεί τόσο τον δημόσιο τομέα, όσο και το ευρύ κοινό.

Αρχίζοντας από το δεύτερο, στο Αναγνωστήριο του Κρατικού Αρχείου εξυπηρετούνται σε ετήσια βάση, όπως ήδη ανέφερε και η υπουργός μας, πέραν των 100 ξεχωριστών ερευνητών, με τον αριθμό τους να αυξάνεται γεωμετρικά, λόγω και της αύξησης του ενδιαφέροντος για καταγραφή της τοπικής και οικογενειακής ιστορίας, πέραν της έρευνας για πτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές. Παράλληλα, αρκετά αιτήματα ερευνητών εξυπηρετούνται μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και τηλεφωνικά. Συγκεκριμένα, πέραν των 3500 φακέλων, κατά μέσο όρο, ερευνώνται επίσης, με αυξανόμενο ρυθμό. Για την καλή εξυπηρέτηση των ερευνητών, η Εκδοτική Υπηρεσία ετοιμάζει ευρετήρια και καταλόγους, και εμπλουτίζει συνεχώς την ιστοσελίδα μας, για εύκολη και εξ αποστάσεως πρόσβαση των ερευνητών σε αυτούς. Τον ίδιο στόχο έχει και η δημοσίευση αρχείων, στις 11 εκδόσεις μας, οι οποίες βρίσκονται διαθέσιμες προς πώληση, τόσο στο Αναγνωστήριο του Κρατικού Αρχείου, όσο και σε επιλεγμένα βιβλιοπωλεία. Στόχος των εκδόσεών μας, τα οποία έχουν θεματική προσέγγιση, είναι να αποτελέσουν ένα κίνητρο για περαιτέρω μελέτη των αρχείων.

Η σημερινή εξαγγελία της υπουργού μας, η οποία με δική της προσπάθεια κατάφερε να υιοθετηθεί η πρότασή της από το Υπουργικό Συμβούλιο για την παροχή του δικαιώματος στους ερευνητές της λήψης δωρεάν φωτογραφιών από τα αρχεία, ένα διαχρονικό αίτημα των ερευνητών μας, είναι πολύ σημαντική, αφού θα μειώσει τον όγκο εργασιών της Μονάδας Φωτοαναπαραγωγής και θα μειώσει και τη φθορά των ίδιων των αρχείων.

Έτσι η Μονάδα Φωτοαναπαραγωγής θα μπορεί να ασχολείται αποκλειστικά με την ψηφιοποίηση συγκεκριμένων συλλογών αρχείων και την παρουσίασή τους πλέον μόνο σε ηλεκτρονική μορφή, στους υπολογιστές του αναγνωστήριου, για αποφυγή της περαιτέρω φθοράς τους. Μέχρι στιγμής, έχουν ψηφιοποιηθεί στην ολότητά τους σημαντικές συλλογές, όπως τα Προπαρασκευαστικά Έγγραφα του συντάγματος και τα έγγραφα της Μικτής Συνταγματικής Επιτροπής, Μητρώα Σχολείων κλπ.

Από την άλλη, η Μονάδα Συντήρησης του Κρατικού Αρχείου, με εξειδικευμένο προσωπικό, συντηρεί, προληπτικά και ολικά, τα διάφορα έγγραφα που μελετώνται στο Αναγνωστήριο, προτού ψηφιοποιηθούν, ενώ παράλληλα, οι συνάδελφοι συντηρητές παρέχουν την τεχνογνωσία τους σε διάφορα τμήματα, είτε για την ετοιμασία σχεδίου διάσωσης των αρχείων τους, σύμφωνα με πρόσφατη εγκύκλιό μας, είτε με την παροχή συμβουλών για την ορθή προληπτική συντήρησή τους, όπως έγινε πρόσφατα με παλαιύτα της Βουλής των Αντιπροσώπων, σε συνεργασία με συναδέλφους από τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου και της Παγκύπριας Ένωσης Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης, με παλαιύτα της Σεβερείου Βιβλιοθήκης και μητρώα του Δήμου Στροβόλου.

Πέραν των πιο πάνω, το Κρατικό Αρχείο παρέχει υπηρεσίες και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, μέσα από την εφαρμογή του Προγράμματος Διαχείρισης Αρχείων. Με την καθοδήγηση των πέντε λειτουργών του Κρατικού Αρχείου, οι οποίοι μεταβαίνουν καθημερινά στα διάφορα τμήματα και υπηρεσίες, κεντρικά, επαρχιακά και τοπικά γραφεία, επιλέγονται τα αρχεία εκείνα που έχουν διοικητική ή/και ιστορική αξία για μόνιμη φύλαξη στα αρχειοφυλάκιά του, και ταυτόχρονα εγκρίνουν την καταστροφή των αρχείων που δεν έχουν αξία. Μέσα από την εφαρμογή του Προγράμματος Διαχείρισης Αρχείων, το κράτος έχει έμμεσο όφελος, πέραν δηλαδή της διάσωσης των αρχείων. Εξοικονομούνται πόροι από ενοίκια και εργατώρες, ενώ οργανώνεται και καλύτερα η λειτουργία των τμημάτων. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι μέχρι σήμερα, στα αρχειοφυλάκια του Κρατικού Αρχείου φυλάσσονται πέραν των 17 χιλιομέτρων μήκους ραφιών αρχεία, ενώ μόνο τα τελευταία 10 χρόνια έχουμε απελευθερώσει από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα χώρους που φυλάσσονταν αρχεία πέραν των 33 χιλιομέτρων μήκους ραφιών. Αξίζει να επισημάνουμε, πάντως, ότι η αναφορά σε εξοικονόμηση πόρων δεν είναι θεωρητική. Έχουν μεταφερθεί για φύλαξη στο Κρατικό Αρχείο, και αντίστοιχα έχουν καταστραφεί αρχεία από οργανισμούς, οι οποίοι είχαν συμφωνίες αρκετών χιλιάδων ευρώ με ιδιωτικές εταιρείες για να τους τα φυλάσσουν, με πραγματική εξοικονόμηση αρκετών χιλιάδων ευρώ τον μήνα. Παράλληλα, οι καταστροφές των αρχείων, μετά από τη δική μας έγκριση, γίνονται με ανακύκλωση, σε εταιρείες που υπάρχει συμφωνία μαζί μας, για δωρεάν καταστροφή.

Τέλος, ο Τομέας Διαχείρισης Αρχειοφυλακίων είναι πολύ σημαντικός, αφού έχει την ευθύνη για την ομαλή λειτουργία, τη συντήρηση και τον καθημερινό έλεγχο των 6 ενοικιαζόμενων υποστατικών, τα οποία μετατράπηκαν σε αρχειοφυλάκια από το Κρατικό Αρχείο. Η σύντομη ανέγερση του Ενιαίου Αρχειοφυλακίου, όπως προαναφέρθηκε, αναμένεται να λύσει αρκετά από τα προβλήματα του Κρατικού Αρχείου, λειτουργικά και πρακτικά, και θα οδηγήσει στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών προς το κοινό.

Η μηχανογράφηση της δημόσιας υπηρεσίας και το γεγονός ότι πλέον τα αρχεία δημιουργούνται και φυλάσσονται σε ηλεκτρονική μορφή, είναι μια από τις προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν τα αρχεία παγκόσμια. Το ζήτημα στην Κύπρο είναι μεγαλύτερο, αφού σε ολόκληρο το φάσμα της αρχειακής διαχείρισης, από τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού φακέλου, μέχρι την καταστροφή του, εμπλέκονται τρία διαφορετικά τμήματα, τριών διαφορετικών υπουργείων. Η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, δηλαδή ενός λειτουργού πληροφορικής στο Κρατικό Αρχείο, κάνει το ζήτημα πιο πολύπλοκο. Ευτυχώς, με τη συμβολή και του υπουργείου μας, δημιουργήθηκε θέση και αναμένεται να πληρωθεί σύντομα.

Ο τεράστιος όγκος αρχείων, σε χάρτινη μορφή, που συνεχίζει να παράγει η δημόσια υπηρεσία, η δημιουργία νέων υφυπουργείων, η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από ένα τμήμα σε άλλο και η ανάγκη για άμεση εφαρμογή της ηλεκτρονικής υπογραφής, ώστε να γίνονται αποδεκτά από τα δικαστήρια τα αρχεία μόνο σε ηλεκτρονική μορφή, η βελτίωση του ηλεκτρονικού συστήματος αρχειοθέτησης που εφαρμόζει ο δημόσιος τομέας είναι σημαντικές προκλήσεις και τομείς στους οποίους το Κρατικό Αρχείο έχει σημαντική συνεισφορά.

Τα αρχειακά ιδρύματα, λόγω της ψηφιακής εποχής που ζούμε, σε παγκόσμιο επίπεδο, αναδιοργανώνονται και ενισχύονται, αποτελώντας σημεία αναφοράς για κάθε δραστηριότητα της κοινωνίας. Η πολιτική της εξωστρέφειας που ακολουθούμε, η συμμετοχή μας σε συνέδρια των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων οργανισμών αρχείων, σε συνάρτηση με τη στήριξη του υπουργείου μας, είμαστε σίγουροι ότι είναι σημαντικοί παράγοντες που θα οδηγήσουν στην επίτευξη των στόχων που ως Κρατικό Αρχείο έχουμε θέσει.

Τελειώνοντας, θα ήθελα και πάλι να σας ευχαριστήσω όλους για την παρουσία σας, την Υπουργό μας κυρία Στέφη Δράκου, και τον Γενικό Διευθυντή του υπουργείου μας, Δρα Λούη Παναγή, για τη στήριξή τους στο Κρατικό Αρχείο. Πολλές ευχαριστίες οφείλω και στους ομιλητές τους συνεδρίου, τον κύριο Τσώκο και την κυρία Στυλιανού, οι οποίοι πολύ πρόσφατα ανέλαβαν τις καινούργιες τους θέσεις, ευχόμενος κάθε επιτυχία στα πόστα τους αυτά, τον κύριο Λούη και τον κύριο Σοφοκλέους, οι οποίοι με την εμπειρία τους, αναγέννησε ο πρώτος το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών και ο δεύτερος καθιέρωσε το Πατίχειο σε έναν σημαντικό πυλώνα πολιτισμού της Λεμεσού. Ευχαριστίες οφείλω και στον Καθηγητή μου Πέτρο Παπαπολυβίου, και τους κυρίους Κωστή Κοκκινόφτα, Κώστα Θεοδότου, και Χριστόδουλο Χατζηχριστοδούλου, οι οποίοι με τη συμμετοχή τους θα αναδείξουν τη σημαντικότητα των αρχείων τους. Τελευταίους, αλλά όχι έσχατους, θέλω να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους μου, τους 5 Λειτουργούς, τους 3 συντηρητές εγγράφων, τους 3 τεχνικούς και το υπόλοιπο προσωπικό για τη βοήθεια για την οργάνωση του συνεδρίου, αλλά και την καθημερινή στήριξη.

Θανάσης Τσώκος

Γενικός Διευθυντής
Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου

ΤΟ ΡΙΚ ΩΣ Ο ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΑΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Αποτελεί για μένα και τους συναδέλφους μου στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου - ΡΙΚ ιδιαίτερη χαρά και τιμή, η συμμετοχή μου, στη σημερινή ημερίδα τόσο γιατί μου δίνεται η δυνατότητα/ευκαιρία να αναφερθώ στο Αρχείο ΡΙΚ, όσο και γιατί βρίσκομαι και συλλειτουργώ, με ανθρώπους με αρχειακή κουλτούρα αλλά και με υπερβάλλοντα ζήλο στη διαφύλαξη της ιστορίας του τόπου και του λαού μας, που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ευρωπαϊκής ιστορίας.

Η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία - ΚΡΥ, μετέπειτα ΡΙΚ, δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '50. Μια ομολογουμένως παραγμένη περίοδο, αφού η ανθρωπότητα εξερχόταν από τη δίνη του πιο αιματηρού και κοστοβόρου πολέμου στην ιστορία της, του Β' Παγκόσμιου πολέμου. Η δημιουργία του κυπριακού ραδιοφώνου, που εξέπεμπε το 1953, και της κυπριακής τηλεόρασης το 1957, υπήρξαν γεγονότα σταθμοί στην ιστορία του τόπου και των ΜΜΕ. Η ΚΡΥ από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας της, αποτελεί τον καταγραφέα της ιστορίας, του πολιτισμού αλλά και της καθημερινότητας των Κυπρίων. Σε αυτή αλλά και στο μετέπειτα ΡΙΚ, βρίσκουν στέγη πνευματικοί άνθρωποι της εποχής με σημαντική και ανεκτίμητη προσφορά στις τέχνες και τον πολιτισμό. Παράλληλα δε στο ΡΙΚ, συγκεντρώνονται ανεκτίμητης αξίας χρηστικά αντικείμενα, έγγραφα, μουσικοί δίσκοι, ταινίες, εφημερίδες και φωτογραφίες μεγάλης ιστορικής αξίας.

Ως αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής, υπήρξε η παραγωγή χιλιάδων ωρών κινηματογραφικού και ραδιοφωνικού υλικού, η ύπαρξη 100.000 φωτογραφιών που αποτελούν το φωτογραφικό Αρχείο ΡΙΚ και η φύλαξη μοναδικών χρηστικών αντικειμένων και άλλων εγγράφων ως μέρος του αρχειακού υλικού, αφού τμήμα του, έχει καταστραφεί ή αποξενωθεί παράνομα από το Ίδρυμα. Το Αρχείο ΡΙΚ είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχούς, αδιάλειπτης, επίπονης, πείσμονος -σε πολλές περιπτώσεις- προσπάθειας δημιουργίας του καινούργιου, του πρωτοποριακού. Στα γράμματα, τις τέχνες, το θέατρο, την παιδεία, τη μουσική, τις υποδομές, την τεχνολογική εξέλιξη. Αυτό που παραλάβαμε από τους Βρετανούς το 1959 ως προπαγανδιστικό μηχανισμό/εργαλείο αλλά συνάμα και νησίδα πολιτισμού σε νηπιακή κατάσταση, έπρεπε να κρατηθεί ζωντανό και να μεγαλώσει σωστά, να μετατραπεί σε μιντιακό οργανισμό που να λειτουργεί προς όφελος του λαού μας στα πρώτα βήματα της νεοσύστατης τότε Κυπριακής Δημοκρατίας ως κρατική ραδιοτηλεόραση, η οποία εξελικτικά θα έπρεπε να μορφοποιηθεί σε Δημόσια Ραδιοτηλεόραση, με δημοκρατικές αρχές και αξίες. Προάγοντας την πολυφωνία, τον πλουραλισμό, τη συμμετοχικότητα. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια που καταβάλλει την περίοδο αυτή το ΡΙΚ, για εγγραφή του «Θεάτρου από το Ραδιόφωνο» στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

Οι συνέργειες μέσω του ευρωπαϊκού προγράμματος *Ψηφιακός Ηρόδοτος*, επέφεραν σημαντικό διττό αποτέλεσμα. Ουσιαστικά έριξαν φως ή καλύτερα λίγο φως στο Αρχείο ΡΙΚ και έκαναν πιο έντονη και επιτακτική την ανάγκη συνέχισης της τόσο σημαντικής αλλά συνάμα δαπανηρής αυτής προσπάθειας. Προσπάθεια, η οποία αποτελείται από πέντε βασικά επίπεδα: τη συντήρηση/αποκατάσταση, την ψηφιοποίηση, την τεκμηρίωση, τη φύλαξη και τη διάχυση στην κοινωνία και τους ερευνητές του μοναδικού σε αξία αυτού υλικού. Το πόσο αγκαλιάστηκε από το κοινό η προσπάθεια αυτή, καταδεικνύεται και από το γεγονός ότι την ιστοσελίδα του προγράμματος, επισκέφθηκαν μέχρι τώρα 170 χιλιάδες άτομα από την Κύπρο και το εξωτερικό. Για μας είναι τιμή το Αρχείο του ΡΙΚ, να καθίσταται κέντρο έρευνας, πηγή πληροφόρησης, προσβάσιμη σε όλους.

Για τους σκοπούς της σημερινής ημερίδας, θα παρουσιάσω για πρώτη φορά άγνωστο φωτογραφικό υλικό, μέρος του φωτογραφικού Αρχείου ΡΙΚ από το φωτογραφικό Αρχείο της Μάρως Θεοδοσιάδου αλλά και φάκελο, που για πενήντα και πλέον χρόνια βρισκόταν σε θυρίδα στο γραφείο του Γενικού Διευθυντή ΡΙΚ και η ύπαρξή του υπήρξε άγνωστη σε εμάς τους νεότερους, μέχρι πρόσφατα.

Ο φάκελος έχει τίτλο «ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ - ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ». Περιλαμβάνει επιστολές Τουρκοκυπρίων ακροατών του ΡΙΚ, οι οποίοι απευθύνονται στο Ίδρυμα. Οι επιστολές αυτές αφορούν μουσικές επιλογές των ακροατών του ραδιοφώνου του ΡΙΚ, κάποιες δε έχουν πολιτικό χαρακτήρα και αναφέρονται στις συνθήκες διαβίωσης

των Τουρκοκυπρίων συμπατριωτών μας, εντός των τουρκοκυπριακών θυλάκων που προϋπήρχαν της τουρκικής εισβολής του 1974. Η ύπαρξη των επιστολών αυτών μαρτυρεί το γεγονός ότι μερίδα προοδευτικών Τουρκοκυπρίων θεωρούσαν το ΡΙΚ ως μέσο επικοινωνίας με την κυβέρνηση αλλά και τους συμπατριώτες τους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους.

Χαρακτηριστική είναι η επιστολή ημερομηνίας 18.9.1968 Τουρκοκύπριου από την Αμμόχωστο. Ο ακροατής του ΡΙΚ, αναφέρει ότι είναι:

ένας από τους αιχμαλώτους συμπατριωτών του στρατοπέδου Αμμοχώστου που ζητούν ελευθερία. Τα βασανιστήρια και τα δεινά που γίνονται σε βάρος των Τουρκοκυπρίων δεν είναι δυνατόν να γίνουν οπουδήποτε στον κόσμο. Τα βασανιστήρια δεν τα υποβάλλουν Τουρκοκύπριοι παρά οι πασάδες εκείνοι που έσπευσαν από την Τουρκία για βοήθεια των Τουρκοκυπρίων. Στην πραγματικότητα αυτοί έρχονται εδώ για τα δικά τους συμφέροντα και για να κλέψουν πράγματα. Δεν έρχονται εδώ γιατί είναι υπερπατριώτες [...] Από τις 20.7.1968, το τείχος Τζιαμπουλά/Αμμοχώστου, έχει πλημμυρίσει από αθώους Τουρκοκύπριους αιχμαλώτους. Μεταξύ των αιχμαλώτων δεν γίνεται διάκριση. Δικαστές, δικηγόρους, ιατρούς τούς μεταχειρίζονται ως αιχμαλώτους [...] Πιστεύω ότι θα μεταδώσετε τα γραφόμενά μου για να γίνουν γνωστές οι πραγματικότητες, πιστεύοντας ότι αυτό, θα γίνει αφορμή για όλους τους Τούρκους να γίνουν ένα σώμα και να καταστούν εμπόδιο τέτοιων ενεργειών. Δυο Τούρκοι συνάδελφοι από Λευκωσία και Αμμόχωστο.

Σε άλλη επιστολή, που περιλαμβάνεται στον φάκελο, αναφέρεται:

Παρακαλώ μεταδώσατε από το ραδιόφωνο τις πέντε δέκα γραμμές πού θα γράψω. Πριν από δύο χρόνια στην Κλαυδιάν έγινε ένας φόνος. Σκότωσαν τον γιο του Ρ.Χ.. Ο δολοφονηθείς βοσκός ήταν γυναικαδελφός του Σ.Χ. από την Κλαυδιάν. Αυτός ο Σ.Χ. που είναι αρχηγός συμμορίας, συμβαίνει επίσης να είναι και αρχηγός της οργανώσεως. Αυτός λοιπόν, με απλή μονάχα υποψία συνέλαβε κάποιον Βοσκό, Ι.Ε.Α. και τον έβαλε φυλακή στην Κλαυδιά, δέροντάς τον κάθε μέρα απάνθρωπα και φοβερίζοντας τον με το περίστροφο, λέγοντας: «Πες μου βρε σκύλε, εσύ σκότωσες τον γυναικάδελφο μου, ομολόγησε, ειδήμη θα σε σκοτώσω». Δέκα μέρες τον έδερε με αλυσίδες, για να γλυτώσει από το ξύλο, ομολόγησε. Τότε ο Σ.Χ. παρέδωσε τον Ι.Ε.Α. στην αστυνομία της Λάρνακας. Ο υπεύθυνος της αστυνομίας, Βουλευτής Ν.Χ. είναι αχώριστος με τον Σ.Χ.. Κάθε δυο τρεις μέρες τον προσκαλεί στην Κλαυδιάν και εκεί πίνουν και διασκεδάζουν. Τι μπορεί να περιμένει ο λαός από τέτοιο βουλευτή.

Ο πενθερός του «δολοφόνου», Β., για να γλυτώσει τον γαμβρό του Ι.Ε.Α., πήγε μερικές φορές στη Λάρνακα και παρακάλεσε τον Ν.Χ..

Μετά από ένα χρόνο, ο Β. βγήκε ένα βράδυ στις επτά για να πάη στο καφενείο. Ο Σ.Χ. και η συμμορία του τον συνέλαβαν, τον πήγαν στην πεδιάδα με ένα ταξί, τον περιέλουσαν με βενζίνη και τον έκαυσαν. Ο Ν.Χ. σκέπασε και αυτή την υπόθεση, διότι ο Σ.Χ. είναι παρέας του.

Σε επιστολή ημερομηνίας 6.10.1974 αναφέρεται:

Ημείς, ο Κυπριακός Λαός, Τούρκοι και Έλληνες βρισκόμαστε σε μεγάλη ανησυχία. Δεν έχουμε καθόλου ελπίδες για το μέλλον. Δεν αναμιγνυόμαστε στις πολιτικές υποθέσεις, μας απασχολεί όμως πολύ με τι θ' ασχοληθούμε στο μέλλον.

Σας παρακαλούμε να μας διαφωτίσετε μέσω του ραδιοφώνου σας.

Εξ ονόματος του Κυπριακού Λαού, Τούρκων και Ελλήνων, Ζήτω οι Κύπριοι.

Σε άλλη επιστολή αναφέρεται:

Η σιωπή σας απέναντι του φασισμού, της τρομοκρατίας και των καταπίεσεων, των δολοπλοκιών εις βάρος των προοδευτικών διανοουμένων εις τους Τουρκοκύπριους τομείς - εις μίαν Κύπρον, όπου η προσωπική ελευθερία και η ελευθερία σκέψεως τυγχάνει μεγάλου σεβασμού, προστατεύεται δε και υπ' αυτού τούτου του Συντάγματος - συντείνει ώστε, η τρομοκρατία επί του λαού, την οποίαν εφαρμόζει ο πράκτωρ των Άγγλων, Ντενκτάς, και η τραμπουκική του οργάνωσις, η ΤΜΤ, να καθίσταται αποτελεσματικότερα.

Εις τας περιοχάς των καντονίων, τα οποία διοικούνται υπό των εκ Τουρκίας φασιστών αξιωματικών, εξασκείται το χειρίστον είδος βίας, κυρίως εις βάρος της πανεπιστημιακής νεολαίας. Τα πρόσωπα αυτά, εμπνεόμενα από την φασιστική διοίκησιν της Τουρκίας, μεταχειρίζονται κατά τον χειρότερον τρόπον την νεολαίαν και τους προοδευτικούς διανοουμένους.

Τελευταίως, εξ αιτίας ενός φυλλαδίου του Τουρκικού Δημοκρατικού Κόμματος, το οποίον περιείχε δημοσιεύματα του Τύπου της Τουρκίας εναντίον του Ντενκτάς, ο περιφερειακός Αρχηγός του Κόμματος εις Αμμόχωστον, Ακίν Κεμάλ, και δύο συνάδελφοί του κατεδικάσθησαν εις πεντάμηνον φυλάκισιν έκαστος. Διά να παρεμποδισθή δε η διάδοσις τούτου μεταξύ του λαού, το δικαστήριον συνεδρίασε κεκλεισμένων των θυρών, δεν επιτρέπη η παρουσία δημοσιογράφων, εξησκήθη λογοκρισία επί του Τύπου.

Άλλος ακροατής με επιστολή του αναφέρεται στον Rauf Denktas και λέει ότι με τα λεφτά που έρχονται από την Τουρκία έστησε την οργάνωση και τον αποκαλεί πράκτορα των Άγγλων, ο οποίος παραβιάζοντας το Κυπριακό Σύνταγμα κατέλαβε την αντιπροεδρία με τη συγκατάθεση της Τουρκίας και καταπιέζοντας τους προοδευτικούς ανθρώπους της Τ/Κ κοινότητας. Η εφημερίδα Cumhuriyet που επικρίνει τις αντιδημοκρατικές του ενέργειες δεν κυκλοφορεί στην Τ/Κ κοινότητα. Ο ακροατής αναφέρει ότι ο Denktas κατά την επίσκεψη του στην Τουρκία παρέδωσε λίστα με ονόματα 15 Τ/Κ στη ΜΙΤ με τη δικαιολογία ότι υποκινούν τον λαό και ζήτησε τον αφανισμό τους. «Δεν γνωρίζουμε εάν η Τουρκία θα δώσει τη συγκατάθεσή της αλλά έχουμε πληροφορηθεί ότι τις προσεχείς μέρες θα αυξηθούν οι συλλήψεις. Ο λαός είναι ανήσυχος και υπάρχει πιθανότητα οι δημόσιοι υπάλληλοι να κατέλθουν σε απεργία».

Σημαντικό κομμάτι του Αρχείου ΡΙΚ, αποτελούν οι περίπου 100 χιλιάδες φωτογραφίες ή αεροφωτογραφίες του. Το ΡΙΚ κάλυπτε εκτός από ραδιοφωνικά ή κινηματογραφικά και φωτογραφικά τα διάφορα πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά και άλλα γεγονότα, στα οποία είχαν πρόσβαση το σύνολο των φωτορεπόρτερ του τόπου. Το τι προσδίδει ιδιαίτερη αξία στο φωτογραφικό Αρχείο ΡΙΚ, είναι το γεγονός ότι το ΡΙΚ διαθέτει πλούσια σειρά αεροφωτογραφιών, οι οποίες χρησιμοποιούνταν για τα Δελτία Ειδήσεων της ημέρας και προέρχονταν από ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία, φωτογραφίες από την καθημερινότητα του ΡΙΚ, στο οποίο δεν είχαν πρόσβαση άλλοι φωτογράφοι εκτός από τον Γιώργο Χατζηγεωργίου, τον οποίο το ΡΙΚ τίμησε μαζί με άλλους πέντε πρωτοπόρους της ραδιοφωνίας και τηλεόρασης. Σε όλες της αναφορές για το Αρχείο ΡΙΚ πάντοτε να θυμάστε ότι κυριαρχούν δύο πληθωρικές προσωπικότητες, που αγάπησαν το ΡΙΚ και τον τόπο μας υπερθετικά. Είναι ο Γιώργος Χατζηγεωργίου και ο Χρίστος Αγιωματίτης, που κόντρα στον κακό καιρό, διέσωσαν τον φωτογραφικό αυτό θησαυρό από την ανευθυνότητα των υπευθύνων της εποχής και την καταστροφή.

Σήμερα θα σας παρουσιάσω το φωτογραφικό Αρχείο της Μάρως Θεοδοσιάδου. Ενός δικού μας ανθρώπου, που γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1939, είχε ρίζες από τη Λάρνακα, σπούδασε τεχνική παραγωγής της τηλεόρασης, αλλά και αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου και εργάστηκε στο ΡΙΚ για 42 χρόνια. Το μοναδικό αυτό Αρχείο παραδόθηκε σε εμάς από τον Λούπη Περεντό, στον οποίο η Μάρω το εμπιστεύθηκε πριν από τον θάνατό της το 2019. Η συλλογή της Μάρως αποτελείται από 800 αρχειακά ντοκουμέντα, από τα οποία τα 650 αφορούν πρωτότυπο και ψηφιοποιημένο φωτογραφικό υλικό, κατανεμημένο και πλήρως τεκμηριωμένο σε 38 κατηγορίες, 55 γραπτά ντοκουμέντα σε πρωτότυπη και ψηφιακή μορφή, καθώς και 90 επιπλέον φωτογραφίες αρχειοθετημένες στην πρωτότυπη τους μορφή. Στο Αρχείο της Μάρως Θεοδοσιάδου περιλαμβάνονται μοναδικές ιστορικές φωτογραφίες, οικογενειακές φωτογραφίες από το 1920 και επαγγελματικές φωτογραφίες από την Κύπρο και το εξωτερικό. Περιέχονται επίσης φωτογραφίες του αδελφού της αρχιτέκτονα Αλέξη Θεοδοσιάδη. Στο Αρχείο της Μάρως περιλαμβάνονται επίσης φωτογραφίες από την περίοδο της Αγγλοκρατίας, τις διακοινοτικές ταραχές, την τουρκική εισβολή, φωτογραφίες αιχμαλώτων και εγκλωβισμένων από την τραγωδία της Κύπρου. Χαρακτηριστική είναι η οικογενειακή φωτογραφία γάμου των γονέων της Μάρως, οι φωτογραφίες από το παραλιακό μέτωπο της Λάρνακας αλλά και οι φωτογραφίες από την πλατεία Φανερωμένης του 1930.

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω θερμά για την προσοχή σας και να σας διαβεβαιώσω ότι το ΡΙΚ, θα συνεχίσει μέσα από συνέργειες και δράσεις, τη μεγάλη προσπάθεια ψηφιοποίησης του Αρχείου του, με στόχο τη διαφύλαξη της ιστορίας μας ως ελάχιστο χρέος προς τους πρωτεργάτες της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου στην Κύπρο αλλά

και ως παρακαταθήκη για τις επόμενες γενεές. Κλείνοντας να μου επιτραπεί να μνημονεύσω τους δυο εξαιρετικούς συναδέλφους στο ΡΙΚ, Μάρω Θεοδοσιάδου και Ιάκωβο Τενεδιό, διευθυντή της Τουρκοκυπριακής Υπηρεσίας του ΡΙΚ. Να ευχηθώ βίον ειρηνικών και παραγωγικό στους Χρίστο Αγιομαμίτη και Γιώργο Χατζηγεωργίου και να ευχαριστήσω θερμά τους νυν συναδέλφους μου στο ΡΙΚ Φοίβια Σάββα, Γιάννα Ιακώβου, Αθηνά Κομνηνού, Πέτρο Μελαΐση και Έλενα Μακρή για τη συμβολή τους στην παρουσίαση του θέματος και στην προετοιμασία της κατάθεσης της σημερινής μου εισήγησης, σε ένα μοναδικό ακροατήριο, το οποίο συναποτελείτε όλοι εσείς. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Αναπληρωτή Έφορο του Κρατικού Αρχείου για τη δυνατότητα που μου έδωσε να συλλειτουργήσω σήμερα μαζί σας σε αυτό το υπέροχο ταξίδι στην ιστορία και τον χρόνο.

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Αλίκη Στυλιανού
Διευθύντρια Γραφείου
Τύπου και Πληροφοριών

Ο Ιανός, ένας από τους παλαιότερους θεούς των Ρωμαίων, ο θεός με τα δύο πρόσωπα, στραμμένα σε αντίθετες κατευθύνσεις, θεωρείτο θεός των ενάρξεων και των μεταβάσεων από μια πρότερη κατάσταση σε μία άλλη. Συχνά δε απεικονιζόταν με δύο πρόσωπα. Στις πιο πρώιμες περιόδους απεικονιζόταν με το ένα πρόσωπο γενειοφόρο και το άλλο ξυρισμένο. Για κάποιους η αντίστιξη αυτή σηματοδοτούσε τα ζεύγη αντιθέτων, τον ήλιο και τη σελήνη ή το γήρας και τη νιότη.

Ο Ιανός απεικονίζεται στο σήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Αρχείων, αφού θεωρείται ότι αντιπροσωπεύει το αρχειακό επάγγελμα. Οι αρχειονόμοι, όπως κι αυτός, κοιτάζουν στο παρελθόν και το μέλλον ταυτόχρονα. Σήμερα ο συμβολισμός είναι πιο έκδηλος από ποτέ, καθώς βρισκόμαστε εν μέσω μιας εκτεταμένης μετάβασης από την έντυπη στην ψηφιακή εποχή. Όπως αλλάζει η καθημερινότητά μας, όπως αλλάζουν οι συνήθειές μας ως αποτέλεσμα της ψηφιακής επανάστασης, με τον ίδιο τρόπο προσαρμόζονται και τα αρχεία. Από αρχειακές συλλογές σε φυσικούς χώρους μετατρέπονται σε ψηφιακά αρχεία.

Ενώ η τεχνολογία για πολλούς ακυρώνει την ταύτιση τεκμηρίου και εγγράφου, ανατρέποντας την παραδοσιακή εικόνα των αρχείων ως φυσικών χώρων, παράλληλα εμφανίζεται ένα αρχείο, το ψηφιακό.

Η διαχείριση αρχειακών συλλογών δεν περιορίζεται στη διατήρηση και προστασία του συμβατικού/αναλογικού περιεχομένου και στην εξασφάλιση πρόσβασης αλλά περιλαμβάνει καινοτόμα σχέδια έτσι ώστε να είναι και πιο ελκυστικά για να τα εξερευνήσει το κοινό, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα και την εκπαίδευσή του.

Τα νέα δεδομένα δεν έχουν μόνο διευρύνει τον παραδοσιακό διττό ρόλο των φορέων τήρησης αρχείων. Έχουν αλλάξει και τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και αλληλοεπιδρούν με τα αρχεία.

Το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών (ΓΤΠ) διαχειρίζεται δύο σημαντικά αρχεία: Το Αρχείο Τύπου και το Φωτογραφικό Αρχείο.

Το Αρχείο Τύπου διαθέτει αυτή τη στιγμή 1.291 τίτλους εφημερίδων και περιοδικών στην ελληνική, την τουρκική και άλλες γλώσσες. Αποτελεί την πλουσιότερη συλλογή εφημερίδων και περιοδικών που έχουν εκδοθεί στην Κύπρο από το 1878 μέχρι σήμερα και τη μόνη που μπορεί να καλύψει σφαιρικά τις ανάγκες της ερευνητικής κοινότητας της χώρας.

Το Φωτογραφικό Αρχείο ανάγεται στο 1950 και περιλαμβάνει υλικό από τις καθημερινές καλύψεις των φωτογράφων του ΓΤΠ, καθώς και ιδιωτικές συλλογές που έχουν δωριστεί ή αγοραστεί από το ΓΤΠ. Πρόκειται για μια εξαιρετικά εμπεριστατωμένη απεικόνιση της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της Κύπρου, περιλαμβανομένων κρίσιμων πτυχών της σύγχρονης ιστορίας.

Και τα δύο αρχεία φυλάσσονται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους με ελεγχόμενες κλιματολογικές συνθήκες στο κτήριο του ΓΤΠ στη Λευκωσία. Η διαχείρισή τους είναι μια διαρκής άσκηση ισορροπίας ανάμεσα στην προστασία των πολύτιμων ιστορικών τεκμηρίων και τη διάθεσή τους στο κοινό. Πρόκειται για έναν πλούτο που ανήκει στο κράτος και τους πολίτες του.

Το 2017 ήταν μια χρονιά-ορόσημο για το Αρχείο Τύπου του ΓΤΠ. Η έγκριση της πρότασης συγχρηματοδότησης του έργου «Ψηφιακός Ηρόδοτος II» στο πλαίσιο του προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας «Ελλάδα-Κύπρος 2014-2020» με εταίρους το ΓΤΠ, το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου και την Αναπτυξιακή Εταιρεία Περιφέρειας Νότιου Αιγαίου-Ενεργειακή Α.Ε., είχε ως αποτέλεσμα την πρώτη μαζική ψηφιοποίηση ενός σημαντικού μέρους του αρχείου εφημερίδων που αριθμεί 500 χιλιάδες σελίδες.

Ιστορικά, ανατρέχοντας στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ελάχιστοι γνώριζαν την ύπαρξη του Αρχείου Τύπου. Το προσωπικό του ΓΤΠ, που ασχολείτο με το αντικείμενο, σε συνεργασία με τη διοίκησή του, καθώς και οι πρώτοι ερευνητές, είναι αυτοί που συνέβαλαν στο να βγει από τη λήθη. Όπως γίνεται συνήθως, η μετάβαση από την άγνοια στη γνώση παίρνει χρόνο, έτσι και για το Αρχείο πέρασε καιρός μέχρι να του αποδοθεί η ανάλογη αξία. Κάπου ανάμεσα στο 1983, που ξεκίνησε η μικροφωτογράφιση εφημερίδων και το 2009 όταν έκανε την εμφάνισή της η ψηφιοποίηση, το Αρχείο Τύπου μπήκε σε μια άλλη πορεία. Μετά τον «Ψηφιακό Ηρόδοτο», το κόστος ψηφιοποίησης καλύπτεται από τον προϋπολογισμό του ΓΤΠ, ενώ η πρόσφατη αγορά νέου μηχανήματος οπτικής σάρωσης θα αναβαθμίσει την ποιότητα των παραγόμενων ψηφιακών τεκμηρίων. Στην παρούσα χρονική στιγμή αναμένουμε τον σχεδιασμό ενός νέου ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης, που θα υποστηρίζει την παρακολούθηση του πλήρους κύκλου ζωής ενός τεκμηρίου.

Ωστόσο, τίποτε από όλα αυτά δεν θα είχε σημασία, αν ταυτόχρονα δεν επενδύαμε υλικούς και πνευματικούς πόρους για τη σύνδεση του αρχείου με την κοινωνία. Γιατί ζωντανό δεν είναι μόνο το αρχείο που τροφοδοτείται, αλλά και αυτό που προσφέρεται, εμπνέει και στηρίζει τη δημιουργία.

Εκτός από το Ερευνητικό Κέντρο στη Λευκωσία, στο κτήριο του ΓΤΠ που άνοιξε επίσημα τις πόρτες του το 1995 και στη Λεμεσό που λειτουργεί ήδη από το 2011, τρία νέα Ερευνητικά Κέντρα προστέθηκαν την τελευταία πενταετία στη Λάρνακα (2017), την Αγία Νάπα (2018) και την Πάφο (2019). Το κοινό μπορεί να κάνει αναζήτηση στο σύνολο του ψηφιοποιημένου αρχείου μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας.

Το 2020 τέθηκε σε λειτουργία και ο ιστότοπος του Αρχείου Τύπου, στο www.pressarchive.cy, επιτρέποντας την ανάκτηση μέρους του ψηφιοποιημένου υλικού μέσω διαδικτύου από εξωτερικούς χρήστες.

Ανάλογοι είναι οι στόχοι μας και για το Φωτογραφικό Αρχείο. Ύστερα από πολυετή προσπάθεια, που ξεκίνησε το 2011, φέτος ολοκληρώθηκε η ψηφιοποίηση του αναλογικού αρχείου, το οποίο αποτελείται από περίπου 700 χιλιάδες αρνητικά. Σε εξέλιξη βρίσκεται και η επεξεργασία του ψηφιοποιημένου υλικού, προκειμένου να αποκτήσει τις κατάλληλες προδιαγραφές που θα επιτρέψουν περαιτέρω αξιοποίησή του. Παράλληλα, προωθούνται συνεργασίες για ψηφιοποίηση συλλογών των άλλων φορέων.

Επί του παρόντος η προσφορά του αρχειακού υλικού για έρευνα γίνεται με επί τόπου επίσκεψη στο κτήριο του ΓΤΠ στη Λευκωσία κατόπιν ραντεβού.

Η τελευταία πενταετία δεν ήταν καθοριστική μόνο για τα αρχεία μας αλλά και για εμάς. Τι μάθαμε; Εν πρώτοις, η διαχείριση ενός έργου ψηφιοποίησης ξεκινά πριν από την έναρξή του. Ο σωστός σχεδιασμός είναι απαραίτητος για την επιτυχία του. Επιπρόσθετα, οι αποφάσεις έργων που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην τεχνολογία, χρειάζεται να αναθεωρούνται συχνά, καθώς περισσότερες τεχνικές λύσεις γίνονται διαθέσιμες.

Ένα άλλο ζήτημα εξαιρετικής σημασίας αφορά στην προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων. Κάθε πράξη επεξεργασίας και αναπαραγωγής οφείλει να πραγματοποιείται στο πλαίσιο της σχετικής νομοθεσίας. Ο εκάστοτε φορέας θα πρέπει να προστατέψει το ψηφιακό υλικό από μη εξουσιοδοτημένη, παράνομη ή καταχρηστική χρήση.

Βεβαίως, κάθε έργο ψηφιοποίησης είναι μοναδικό και με διαφορετικές παραμέτρους, αναλόγως της μορφής και του εύρους του υλικού - δύο παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή των τεχνικών μέσων αλλά και το καθεστώς λειτουργίας του, όπως αυτές προσδιορίζονται κυρίως από τις απαιτήσεις των χρηστών.

Στην πράξη προκύπτουν πολλά ζητήματα, η διαχείριση των οποίων εξαρτάται από την ευελιξία και ταχύτητα του φορέα να ανταποκριθεί στις προκλήσεις και να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που αναδύονται.

Ίσως η πιο ενδιαφέρουσα προοπτική που ανοίγεται μπροστά μας αφορά στην ανάπτυξη συνεργασιών ανάμεσα σε όσους διαχειρίζονται ενεργά και ιστορικά αρχεία. Η οικοδόμηση αμοιβαία επωφελών σχέσεων δεν εξασφαλίζει απλώς την επίτευξη διοικητικών και πολιτιστικών στόχων. Συμβάλλει στην προαγωγή της γνώσης και ενισχύει

τη διαλειτουργικότητα των ψηφιακών συλλογών. Αυτό καθίσταται ολοένα και πιο σημαντικό με το πέρασμα του χρόνου και την κατακόρυφη αύξηση του όγκου του ψηφιακού περιεχομένου που προάγει ένα νέο οικοσύστημα πληροφόρησης και παραγωγής αξίας που ανήκει στο δημόσιο.

Λέγοντας όλα αυτά, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ σε μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε σήμερα και που αφορά μια παρανόηση ότι το ψηφιακό περιεχόμενο είναι για πάντα. Διότι, δεν είναι.

Τα ψηφιακά αρχεία είναι ιδιαιτέρως ευάλωτα. Κινδυνεύουν να αλλοιωθούν -γεγονός που μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση την αυθεντικότητά τους- ακόμη και να διαγραφούν κυρίως από βλάβες στα αποθηκευτικά μέσα, κακόβουλο λογισμικό και μη εξουσιοδοτημένες παρεμβάσεις («επιθέσεις»). Τέλος, κινδυνεύουν από το φαινόμενο της «τεχνολογικής απαρχαίωσης» όσον αφορά τη συμβατότητα του λογισμικού, ενώ τα τεχνολογικά μέσα εξελίσσονται, παράλληλα υποβαθμίζονται και πολύ γρήγορα. Αυτό αποτελεί, όχι αδίκως, αντικείμενο μελέτης και έρευνας παγκοσμίως.

Είναι ιδιαίτερα συναρπαστικό να συνειδητοποιούμε ότι αυτό που κάνουμε τώρα δεν είναι εφήμερο, αλλά κάτι που θα έχει διαρκή αξία και για τις μελλοντικές γενιές. Υπάρχει κάτι καλύτερο από αυτό; Εύλογο το ερώτημα. Διότι, εν τω μεταξύ, η τεχνολογία και η πρόοδος μπορεί να μας παρουσιάσουν κάτι καινούργιο που ακόμα να μην γνωρίζουμε.

Κυπριανός Δ. Λούης

Αναπληρωτής Διευθυντής Κέντρου
Επιστημονικών Ερευνών

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών από την ίδρυσή του είχε ως κύριο του στόχο την οργάνωση, ανάληψη και διεξαγωγή επιστημονικής έρευνας. Αυτό επιτεύχθηκε, κατά κύριο λόγο, με τη συγκρότηση και λειτουργία επιστημονικών αρχείων, όπως το Λαογραφικό Αρχείο, το Αρχείο Παλαιών Πολεμιστών, το Ιστορικό Αρχείο και το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης.¹ Επιπλέον, πρόσφατα ξεκίνησε και η συγκρότηση του Αρχείου Ιστορίας της Ελληνικής Κυπριακής Εκπαίδευσης.

Στην παρούσα εισήγηση θα επικεντρωθούμε στη συγκρότηση του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης (Α.Π.Π.). Η δημιουργία του συγκεκριμένου αρχείου βασίστηκε στο γεγονός ότι οι φορείς της παράδοσης εξαλείφονταν με την πάροδο των ετών, ιδιαίτερα μετά την τουρκική εισβολή του 1974. Επιπλέον, η τεχνολογική και τουριστική ανάπτυξη, η ένταξη της Κύπρου σε ένα παγκόσμιο σύστημα επικοινωνίας, η τεράστια αλλαγή του δημογραφικού χαρακτήρα του νησιού καθώς και η φυσική φθορά και ο θάνατος των φορέων του γνήσιου λαϊκού πολιτισμού αποτελούσαν τους βασικότερους λόγους αλλοίωσης και καταστροφής της παράδοσης. Επομένως, η διάσωση αλλά και η μετάδοση των στοιχείων αυτής της παράδοσης και της συλλογικής μνήμης στις επόμενες γενεές ήταν επιτακτική.²

Το εν λόγω ερευνητικό πρόγραμμα υπήρξε μακρόχρονο και είχε σκοπό τη συστηματική καταγραφή προφορικών μαρτυριών και τη συγκέντρωση έντυπου και φωτογραφικού υλικού, σχετικού με την προφορική παράδοση του τόπου. Σε αυτό συγκεντρώθηκαν στοιχεία της ιστορίας και του πολιτισμού, της κοινωνικής ζωής, της διαλέκτου, των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων και γενικά της ιστορικής και πολιτισμικής φυσιογνωμίας του τόπου.

Η ιδέα συγκρότησης του Αρχείου, που αρχικά αφορούσε τα κατεχόμενα ελληνικά χωριά, προήλθε από τον Κύπριο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και τότε διευθυντή του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών Πασχάλη Κιτρομηλίδη, ο οποίος συνέβαλε και στον μετέπειτα σχεδιασμό του. Παρόμοια πρόταση για συγκρότηση αρχείου είχε επίσης κατατεθεί και από τον καθηγητή Anthony Bryer, εμπειρογνώμονα του τότε Υπουργείου Παιδείας.

As δούμε τώρα τις φάσεις σχεδιασμού και την υλοποίηση της έρευνας. Το πρόγραμμα της συγκρότησης του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης διέτρεξε χρονικά τέσσερις φάσεις, κατά τις οποίες τα εμπλεκόμενα μέλη-ερευνητές έτυχαν εκτεταμένης επιστημονικής κατάρτισης.

Κατά την πρώτη φάση του προγράμματος (1990-1998), την έρευνα διεξήγαγε οκταμελής ομάδα ερευνητών (που συγκροτήθηκε σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού). Ιθύνων νους ήταν η τότε Ανώτερη Ερευνήτρια του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Θεοφανώ Κυπρή. Στη φάση αυτή σχεδιάστηκε η πορεία της έρευνας,³ καθώς και η δομή του Αρχείου και παραγγέλθηκε ο αναγκαίος εξοπλισμός για τη λειτουργία του.

Στο διάστημα αυτό της πρώτης φάσης συγκεντρώθηκε στο Α.Π.Π. του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών μεγάλος όγκος πληροφοριών για τις κατεχόμενες και εν μέρει τις ελεύθερες περιοχές (ελληνικά χωριά και πόλεις) του νησιού, με σκοπό τη συντήρηση της ιστορικής και πολιτιστικής τους μνήμης και μορφής. Με την αποπεράτωσή της, το εν λόγω αρχείο μετονομάστηκε από «Αρχείο Προφορικής Παράδοσης των Κατεχομένων Περιοχών» σε «Αρχείο Προφορικής Παράδοσης», με το σκεπτικό ότι ο λαϊκός πολιτισμός της Κύπρου είναι κοινός και ενιαίος, οπότε όλες οι πόλεις και κοινότητες του νησιού, ελεύθερες και κατεχόμενες, έπρεπε να εκπροσωπούνται ισότιμα.

¹ Το κείμενο βασίζεται σε προηγούμενες εργασίες του γράφοντος αναφορικά με το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης, όπως δημοσιεύτηκαν στο Κυπριανός Δ. Λούης, *Αρχειακά και Ιστορικά Ανάλεκτα Προφορικής Παράδοσης και Νεότερης Ιστορίας της Κύπρου*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2021.

² Paul Thompson, *Φωνές από το παρελθόν - Προφορική Ιστορία*, μτφρ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν - Ν. Ποταμιάνος, (επιμ.) Κωνσταντίνα Μπάδα - Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Αθήνα: Πλέθρον, 2002.

³ Θεοφανώ Δ. Κυπρή, «Το Πρόγραμμα της Συγκρότησης Αρχείου Προφορικής Παράδοσης των κατεχομένων περιοχών της Κύπρου», *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, ΧVΙΙΙ, Λευκωσία: 1991, σ. 28-33. Επίσης της ίδιας, «Το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών», *Διεθνές Συμπόσιο Αρχειακών. Αρχεία και προοπτικές στη νέα χιλιετία*, Αθήνα: 2001, σ. 136-137.

Η δεύτερη φάση του προγράμματος (2002-2004) συνεχίστηκε με ερευνητικές αποστολές στις ελεύθερες αγροτικές και αστικές περιοχές της Κύπρου. Παράλληλα, την περίοδο 2002-2003, το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, σε συνεργασία με τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου, στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος για τον εκσυγχρονισμό της διαχείρισης των Αρχείων του,⁴ προχώρησε στη δημιουργία Ενιαίας Βάσης Δεδομένων, μετατρέποντας το αρχειακό υλικό σε ηλεκτρονική και ψηφιακή βιβλιοθήκη.⁵

Με τη Βάση αυτή αξιοποιείται με ενιαίο τρόπο το υλικό και των τριών αρχείων Προφορικής Ιστορίας του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (δηλαδή του Λαογραφικού Αρχείου, του Αρχείου Παλαιών Πολεμιστών και του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης), οι ηλεκτρονικοί κατάλογοι συνδέονται με το ψηφιοποιημένο υλικό ήχου, εικόνας, κειμένου και δίνεται η δυνατότητα αναζήτησης στους καταλόγους ή και στο περιεχόμενο των αρχείων.

Τον Οκτώβριο του 2004 το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, αναζητώντας χρηματοδότηση για τη συνέχιση του προγράμματος, υπέβαλε πρόταση στο Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας και πρώτευσε. Το πρόγραμμα, στην τρίτη του πια φάση, είχε σκοπό να προσφέρει σε Νέους Επιστήμονες την ευκαιρία να εργαστούν σε περιβάλλον έρευνας και ταυτόχρονα να εμπλουτίσει το Α.Π.Π. Διήρκεσε δεκατέσσερις μήνες (από τον Ιανουάριο του 2005 μέχρι τον Μάρτιο του 2006) και το αποτέλεσμά του παρουσιάστηκε στην Αθήνα, στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Από την έρευνα αυτή το Αρχείο εμπλουτίστηκε με περαιτέρω ηχητικό, φωτογραφικό και έντυπο υλικό.

Το 2007 το πρόγραμμα εισήλθε στην τέταρτη και τελευταία του φάση. Συγκεκριμένα, τον Ιανουάριο του 2007 εγκρίθηκε από το Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης και Προσωπικού πρόταση δωδεκάμηνου ερευνητικού προγράμματος και τον Απρίλιο του ίδιου έτους επικυρώθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο. Αφού προκηρύχθηκαν προσφορές, μισθώθηκαν οι υπηρεσίες πέντε Νέων Ερευνητών για την ολοκλήρωση του προγράμματος. Οι Νέοι αυτοί Ερευνητές έτυχαν εκπαίδευσης από τον γράφοντα, που ήταν επιστημονικός υπεύθυνος και συντονιστής του προγράμματος, και τα παλαιά στελέχη του Α.Π.Π., κκ. Καλλιόπη Πρωτοπαπά και Άννα Νεοφύτου.

Κατά τη φάση αυτή το ερευνητικό πρόγραμμα εστιάστηκε στις κοινότητες και πόλεις της ελεύθερης Κύπρου και κατά τον σχεδιασμό του δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά τους (αν ήταν δηλαδή παραθαλάσσιες, ημιορεινές ή ορεινές) με τις αντίστοιχες πληθυσμιακές αναλογίες, και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των αστικών ομάδων (επάγγελμα, κοινωνική τάξη, αξίωμα και άλλα).

Και στις τέσσερις περιόδους του ερευνητικού προγράμματος το θεματολόγιο περιστράφηκε γύρω από την παραδοσιακή ζωή, τον λαϊκό πολιτισμό και την ιστορία του νησιού. Η τοπογραφία, η κοινωνική, οικονομική και θρησκευτική ζωή, η λαϊκή λατρεία, η λαϊκή επιστήμη και μεταφυσική, η λαϊκή τέχνη, τα μνημεία του λόγου και ό,τι άλλο άπτεται των ηθών και εθίμων, των θεσμών και αντιλήψεων της παραδοσιακής Κύπρου έχουν καταγραφεί, συγκροτώντας έτσι μian ολοκληρωμένη εικόνα της πνευματικής και υλικής ζωής στην Κύπρο ανά τους αιώνες.

Επιλέγονταν πληροφορητές, άντρες και γυναίκες, κατά προτίμηση ηλικιωμένοι, που διατηρούσαν καλή μνήμη και είχαν την ικανότητα να αφηγούνται και να περιγράφουν με ακρίβεια τη ζωή στο χωριό ή στην πόλη. Οι περισσότερες αφηγήσεις προήλθαν από απλούς ανθρώπους, που κατάγονταν από χωριά και καταγράφηκαν στην κυπριακή διάλεκτο. Η ζωντανή αυτή καταγραφή της διαλέκτου εξασφαλίζει για τους μελετητές την ποικιλία φωνητικής απόδοσης κατά τόπους, τους ιδιωτισμούς κάθε περιοχής, τεράστιο λεξιλόγιο αλλά και γνώση για το ήθος των ανθρώπων-αφηγητών μέσω του ύφους τους καθώς μιλούν.

Τα θέματα που σχετίζονται με τη ζωή και τις δραστηριότητες των κατοίκων είναι πλούσια· περιγραφές παραδοσιακών επαγγελματιών, προϊόντα της περιοχής, οικονομική κατάσταση στις παλαιότερες και νεότερες εποχές, βιοτεχνία ή

⁴ Για τις πρακτικές της σύγχρονης αρχειονομίας βλ. Judith Ellis (επιμ.), *Η διαχείριση των Αρχείων*, μφρ. Ζωή Οικονόμου, Αθήνα: Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία-Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 2000.

⁵ Το Λαογραφικό Αρχείο (ΛΑ) περιλαμβάνει 589 μαγνητοταινίες παλαιού τύπου (πομπίνες) που έχουν μετατραπεί σε 1088 ηχοκασέτες και 961 ψηφιακούς δίσκους. Μεγάλο μέρος του ηχητικού υλικού έχει μεταγραφεί σε χειρόγραφα. Το ΛΑ περιλαμβάνει 210 τόμους χειρογράφων και 115 δελτιοθήκες. Το Αρχείο Παλαιών Πολεμιστών περιλαμβάνει 334 ηχοκασέτες και χειρόγραφα προσωπικών καταθέσεων (φάκελοι 30). Το υλικό έχει συλλεγεί κατά την περίοδο 1990-1996.

οικοτεχνία, εμπορικές δραστηριότητες, κοινωνικές σχέσεις, κοινοτική οργάνωση, ηγετικές φυσιογνωμίες είναι ορισμένα από αυτά. Επίσης περιγράφονται η γεωγραφική θέση κάθε κοινότητας, η φυσική τους διαμόρφωση, το κλίμα, η χλωρίδα και η πανίδα, τα τοπωνύμια, η εσωτερική τους διαμόρφωση, οι εκκλησίες, τα σχολεία, οι κατοικίες τους.

Η ενδυμασία και η διατροφή, τα έθιμα και οι αντιλήψεις που έχουν σχέση με την οικογένεια, τη γέννηση, τον γάμο, τον θάνατο καταγράφονται μέσα από αφηγήσεις πολλών πληροφορητών. Επίσης, διερευνώνται η θρησκευτική ζωή και η λαϊκή λατρεία με τα έθιμα των εορτών αλλά και η λαϊκή ιατρική, η λαϊκή φιλοσοφία, η λαϊκή τέχνη και γενικά η λαϊκή πνευματική δημιουργία με την καταγραφή δημοτικών τραγουδιών, παραμυθιών, παροιμιών και ό,τι άλλο είχε διασωθεί στη μνήμη των παλαιών Κυπρίων.

Σχετικά με την ιστορία του νησιού συγκεντρώθηκαν αφηγήσεις με μνήμες από την εποχή της Τουρκοκρατίας, αλλά κι από παλαιότερες εποχές, τη Φραγκοκρατία και την Ενετοκρατία, από γεγονότα της εποχής της Αγγλοκρατίας, από το κίνημα των Οκτωβριανών του 1931, από τον Απελευθερωτικό Αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. του 1955-1959 και συγκλονιστικές μαρτυρίες από το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή του 1974.

Όσον αφορά τον αστικό χώρο, λήφθηκε μεγάλος αριθμός συνεντεύξεων από πληροφορητές διαφόρων επαγγελμάτων, διαφορετικής ηλικίας και μόρφωσης. Εκπαιδευτικοί, δικηγόροι, έμποροι, επιχειρηματίες, τεχνίτες, ψαράδες, δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι, οικοκυρές, προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών, πολιτικοί, συνδικαλιστές, άνθρωποι των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας κι άλλοι πολλοί κατέθεσαν τη μαρτυρία τους. Έχουν καταγραφεί στοιχεία σχετικά με διάφορους πνευματικούς, θρησκευτικούς, αθλητικούς, κοινωνικούς και άλλους συλλόγους, σωματεία, οργανώσεις. Επίσης, καλύφθηκαν θέματα όπως η πολιτική ζωή του τόπου, το συνδικαλιστικό και αγροτικό κίνημα, η δημόσια υπηρεσία, η εκπαίδευση κι άλλα πολλά.

As δούμε τώρα τη μεθοδολογία συλλογής και αρχειοθέτησης του υλικού. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων ήταν ως επί το πλείστον μικτή ημικατευθυνόμενη. Χρησιμοποιώντας δομημένο ερωτηματολόγιο, ο κάθε πληροφορητής αξιοποιήθηκε στον τομέα που ήταν περισσότερο γνώστης. Κάθε ερευνητής, καταβάλλοντας ιδιαίτερη προσπάθεια και οπλισμένος με πολλή υπομονή και επιμονή, είχε σαν στόχο του σε κάθε συνέντευξη την εκμείωση όσο το δυνατόν περισσότερων και ποιοτικότερων πληροφοριών. Παράλληλα, απαιτούνταν εκ μέρους του οι απαραίτητες επικοινωνιακές δεξιότητες και η βαθιά γνώση του αντικείμενου του (τεχνική λήψης συνεντεύξεων, ποιοτική διερεύνηση και εμβάθυνση του περιεχομένου, γνώση των επιμέρους ιδιαιτεροτήτων και διαφορών των περιοχών της Κύπρου).

Κάθε συνέντευξη ακολουθούσε συγκεκριμένη πορεία. Αρχικά, γινόταν η ανεύρεση του πληροφορητή, ακολουθούσε η σχετική προετοιμασία για τη διεξαγωγή της και μετέπειτα η διενέργειά της. Κατά τη διάρκεια αυτής της πορείας ήταν σημαντική η τήρηση κάποιων κανόνων από μέρους των ερευνητών. Είχαν την υποχρέωση να επικοινωνούν με τον εκάστοτε πληροφορητή και να εκθέτουν εν συντομία τους λόγους επίσκεψής τους. Κατά την επίσκεψη στον χώρο του πληροφορητή στόχευαν στην ενεργοποίηση του ενδιαφέροντός του για την έρευνα, καλλιεργώντας ένα καλό πνεύμα συνεργασίας. Χρησιμοποιούσαν απλή γλώσσα, διαλεκτική ή μη, ώστε να συνάδει με αυτή του πληροφορητή, έθεταν με σαφήνεια τις ερωτήσεις τους και έδιναν επιπλέον εξηγήσεις όταν ήταν απαραίτητο. Επίσης, κάθε συνέντευξη έπρεπε να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και πολλή λεπτότητα απέναντι στον πληροφορητή, ώστε να μην μένει ανεκμετάλλευτη καμιά χρήσιμη για το Αρχείο πληροφορία.

Ο ερευνητής, αφού τελείωνε με τη διεξαγωγή της συνέντευξης, προχωρούσε στην απομαγνητοφώνησή της, καταγράφοντας σε δελτία τα πιο σημαντικά για κάθε αρχειακή μονάδα θέματα της συνέντευξης. Επίσης, στα δελτία περιεχομένων, όπως ονομάστηκαν, κατέγραφε το όνομα του πληροφορητή, το δικό του όνομα (ερευνητής που πήρε τη συνέντευξη) και την ημερομηνία της καταγραφής. Επιπρόσθετα, στα δελτία αυτά σημείωνε τον αριθμό μητρώου και ταξινόμησης (κατά χωριό/πόλη) της συγκεκριμένης ηχητικής μονάδας.

Ακολουθούσε η αρχειοθέτηση του υλικού, αφού πρώτα γινόταν σε δελτία η καταγραφή τα ατομικών στοιχείων κάθε πληροφορητή (δελτίο πληροφορητή), και στο τέλος, τα στοιχεία των δελτίων πληροφορητών αντιγράφονταν σε ειδικά διαμορφωμένα Μητρώα, που λειτουργούν σαν Ευρετήρια.

Αναλόγως της χρονικής περιόδου παραγωγής του υλικού και τα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα καταγραφής και αποτύπωσης των τεκμηρίων, το υλικό που συγκεντρώθηκε είναι αρχειοθετημένο σε ηχοκασέτες και ηλεκτρονικά ηχητικά αρχεία (ψηφιακοί δίσκοι, Βάση Δεδομένων και σκληροί δίσκοι μεγάλης χωρητικότητας). Τα αρχεία αυτά έχουν πάρει αριθμό μητρώου και ταξινόμησης κατά χωριό/πόλη, κατά επαρχία και όνομα. Έτσι, το υλικό κάθε πόλης ή χωριού είναι συγκεντρωμένο ξεχωριστά. Τα ατομικά δελτία που συντάσσονταν για κάθε πληροφορητή, όπως και τα δελτία περιεχομένων, είναι ταξινομημένα σε έντυπα και ηλεκτρονικά αρχεία και περιέχουν το ονοματεπώνυμο, την ηλικία, το επάγγελμα και τον τόπο καταγωγής ή και διαμονής του.

Αρχειοθετημένο σε ψηφιακή αλλά και έντυπη μορφή είναι και το φωτογραφικό αρχείο, που συγκεντρώθηκε στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών στα πλαίσια του συγκεκριμένου ερευνητικού προγράμματος, και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του Α.Π.Π. Σε αυτό υπάρχουν φωτογραφίες όλων σχεδόν των πληροφορητών (προσωπογραφίες), φωτογραφίες του περιβάλλοντός τους χώρου και άλλες σχετικές με τη ζωή και τις δραστηριότητές τους.

Ως προς την προσβασιμότητα στο Α.Π.Π. απαιτείται να ληφθούν υπ' όψη όλες οι όψεις της σημερινής πραγματικότητας: χρήσεις και χρήστες, τρόποι πρόσβασης και νέες τεχνολογίες, ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων/ιδιοκτησίας και εκμετάλλευσης. Για τους επαγγελματίες ερευνητές ελάχιστος περιορισμός θα πρέπει να υπάρχει, ενώ σε άλλες κατηγορίες χρηστών (απλός κόσμος, μαθητές, φοιτητές, εκπαιδευτικοί) μπορεί να επιτρέπεται η ελεγχόμενη πρόσβαση και χρήση.

Για την εκτός επιστημονικής έρευνας πρόσβαση στο Α.Π.Π. εγκυμονείται ο κίνδυνος εκμετάλλευσής του από το ιδιωτικό κεφάλαιο, π.χ. όταν κάποιος ιδιωτικός οργανισμός προβάλλει στο διαδίκτυο αρχεία του Α.Π.Π. ή όταν κάποιος ιδιώτης μελετητής αποκτήσει ηχητικό ή φωτογραφικό υλικό ολόκληρου αρχειακού σώματος (θεματικού κύκλου) του Α.Π.Π. Σε περίπτωση πολλαπλασιασμού τέτοιου είδους αιτημάτων προσβασιμότητας/χρήσης των αρχείων, ο κίνδυνος μετατροπής του Α.Π.Π. σε ιδιωτικό είναι υπαρκτός.

Στην παρούσα φάση γίνεται εκσυγχρονισμός στους κανονισμούς λειτουργίας, προσβασιμότητας και αξιοποίησης του Αρχείου και αναβάθμιση της Βάσης Δεδομένων. Απομένει η επέκταση και διεύρυνση με άλλα ομοειδή αρχεία, καθώς και η μεταφορά τεχνογνωσίας και σύγχρονων πρακτικών.

Καταληκτικά, γίνεται αντιληπτή η σημασία και η σπουδαιότητα του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης, ο πλούτος του οποίου είναι πραγματικά ανεξάντλητος. Το Αρχείο αποτελεί ένα εργαλείο ιστορικής, λαογραφικής και άλλης επιστημονικής έρευνας, πολύτιμο για την ερευνητική κοινότητα. Αρκεί να καταδειχθεί ότι αρχειακό υλικό του Α.Π.Π. έχει ήδη αποτελέσει τη βάση για αριθμό μονογραφιών, αρκετές από τις οποίες αποτέλεσαν μέρος του εκδοτικού προγράμματος του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών. Παράλληλα, το Αρχείο μπορεί να αποτελέσει βασική πηγή άντλησης πληροφοριών για χρήση κατά την εκπαιδευτική διδασκαλία σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης. Οι μαρτυρίες των πληροφορητών ενισχύουν όχι μόνο τη βαθύτερη κατανόηση του τοπικού μας παρελθόντος αλλά λειτουργούν και ως μέσο συντήρησης της ιστορικής μνήμης.

Μίμης Σοφοκλέους

Επιστημονικός Διευθυντής
Παττίχειου Δημοτικού Μουσείου,
Ιστορικού Αρχείου και Κέντρου
Μελετών Λεμεσού

ΠΑΤΤΙΧΕΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΛΕΜΕΣΟΥ: ΕΝΑ ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ, ΥΠΑΡΚΤΟ ΚΑΙ ΓΟΗΤΕΥΤΙΚΟ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Παττίχειο Δημοτικό Μουσείο, Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού είναι ένα ανεξάρτητο Ίδρυμα, που δημιούργησε ο Δήμος Λεμεσού και το οποίο διοικείται από 11 μελές Διοικητικό Συμβούλιο, με τον εκάστοτε Δήμαρχο Λεμεσού ως Πρόεδρό του. Τα εγκαίνια του κτηρίου έγιναν στις 14 Νοεμβρίου 2011. Η φιλοσοφία που διέπει το Ίδρυμα στηρίζεται σε ένα απλό ερώτημα και σε μια εξίσου απλή απάντηση:

- «Πόσο αρχαίο είναι το παρόν της Λεμεσού;
- Όση αφήγηση υπάρχει στις γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, τις πληροφορίες, τα ντοκουμέντα και κειμήλια, που βρίσκονται κάθε στιγμή μπροστά μας, (ξεκινώντας την αναζήτηση από τον εαυτό μας ως μέρος της ατομικής και της συλλογικής μνήμης της πόλης μας)».

Από το σήμερα μέχρι και τις παλαιότερες εποχές η πόλη της Λεμεσού δεν γνώρισε πολιτιστικό κενό, γι' αυτό και υπάρχει μια συνεχής παρουσία ζωής, η οποία άλλαξε μεν πολλά ονόματα, για να καταλήξει στο σημερινό της - Λεμεσός. Παραμένει, όμως, η ίδια στο δημιουργικό πνεύμα καθώς και τον ανοιχτό χαρακτήρα των κατοίκων της. Ο αυτοπροσδιορισμός των Λεμεσιανών δεν είναι αυθαίρετος, γιατί στηρίζεται σε αρκετά στοιχεία, τα οποία αποτελούν μια στερεή βάση αυτογνωσίας και αυτοπαρουσίασης.

Οι Λεμεσιανοί έχουν πολλά στοιχεία, τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν το καθένα με τον τρόπο του ως «πολιτισμικό ελάχιστο» και ταυτόχρονα ως σημείο αναφοράς της ταυτότητας. Δεν πρόκειται για ένα ιδεολόγημα ή μια επικίνδυνη γενίκευση, που στερείται αυθεντικότητας και ιστορικής τεκμηρίωσης, αλλά για μια στερεή θεωρητική βάση, η οποία δεν κινείται αυθαίρετα, δηλαδή, έξω από την ιστορική διαδρομή ενός τόπου καθώς και όλων εκείνων των στοιχείων, που τεκμηριώνουν την ταυτότητα ενός ανθρώπου. Για να λειτουργήσει αυτό το πολιτισμικό ελάχιστο θα πρέπει, απαραίτητα, να υπάρχουν όλα εκείνα τα ιστορικά στοιχεία τα οποία αποδεικνύουν την αυθεντικότητα ενός ατόμου ή ενός κοινού, που αναγνωρίζει ως οικείους τους άλλους, οι οποίοι συμμετέχουν σ' αυτή τη διαδικασία και, αντιστρόφως, αναγνωρίζεται από εκείνους ως άτομο που περιέχει τις ίδιες με αυτούς ποιοτικές ιδιότητες. Οι Λεμεσιανοί παρουσιάζονται ως μέλη μιας εδώ και πολλά χρόνια αδιαφοροποίητης κοινότητας τα όρια της οποίας συμπίπτουν με τα εν γένει όρια της εθνικής επικράτειας, αλλά η τοπικότητά τους τονίζεται, υπογραμμίζεται και αποκτά πρωταγωνιστικό ρόλο. Ο τόπος φυσικής ή κατ' επιλογήν καταγωγής, φαίνεται πως στη Λεμεσό δεν έχασε στις μέρες μας το νόημά του.

Η χαρτογράφηση της σύγχρονης Λεμεσού στο ζήτημα της εντοπιότητας και μάλιστα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το Ιστορικό Αρχείο με τις μουσειακές του συλλογές εκφράζει αυτό το πνεύμα. Μια άλλη, χρήσιμη θεωρία για τον πολιτισμό είναι αυτή η οποία κατανοεί πως ό,τι υπάρχει ως υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο παρόν μιας πόλης είναι ό,τι μπορούσε να παραμείνει μέσα στο «δίκτυ της ιστορικής διαδρομής της» από παλιά μέχρι σήμερα και το οποίο είναι αναγνωρίσιμο από τους πολίτες της ως οικείο.

ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ

Κατ' αρχήν θα πρέπει να εξηγηθεί ο τίτλος αυτού του ιδρύματος:

- «Παττίχειο», διότι το ίδρυμα Νίκου και Δέσποινας Παττίχη προέβη το 2007 σε μια ευγενή και γενναία δωρεά μέσω της οποίας έγινε κατορθωτό, η πρώην Οικία Επάρχου, (το σπίτι που έμενε επί Αγγλοκρατίας (1878-1960) ο Άγγλος Διοικητής και από το 1960 μέχρι και το 2000 ο Έπαρχος Λεμεσού), να ανακαινιστεί για να στεγάσει τους υπόλοιπους προσδιορισμούς του Ιδρύματος.
- «Δημοτικό», γιατί πρόκειται για μια πρωτοβουλία του Δήμου Λεμεσού, που από το 2005 ξεκίνησε τις ενέργειες ώστε να δημιουργηθεί ένα σύγχρονο ίδρυμα που έχει στο κέντρο του την ιστορική διαδρομή του Δήμου Λεμεσού εν παραλλήλω με την πορεία της πόλης της Λεμεσού στην πολυεδρική και πολυεπίπεδη ζωή της.
- «Μουσείο», για να εκτίθενται μουσειακές συλλογές και αντικείμενα διαφόρων τύπων, στα οποία καταμαρτυρείται η ιστορική εξέλιξη της Λεμεσού ως Πολιτείας,

- «Ιστορικό», διότι φιλοξενεί την ιστορία της Λεμεσού των τελευταίων τριών αιώνων, τουλάχιστον
- «Αρχείο», στο οποίο στεγάζονται τα αρχεία του Δήμου Λεμεσού από το 1877 και εντεύθεν, αλλά και ιδιωτικά αρχεία πολιτών της Λεμεσού
- «Κέντρο Μελετών», διότι στο ίδρυμα μπορεί κανείς να μελετήσει την ιστορία της Λεμεσού μέσα από τα αρχεία που φυλάσσονται καθώς και τις εφημερίδες στο Κέντρο μελετών του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, στο οποίο υπάρχουν σε ψηφιοποιημένη μορφή όλες οι εφημερίδες που κυκλοφόρησαν στην Κύπρο από το 1878 και εντεύθεν.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Οι μουσειακές συλλογές που εκτίθενται στο Ίδρυμα έχουν ως σκοπό να επιστημονικοποιήσουν τις γνώσεις μας για τη Λεμεσό, διευρύνοντας τις πληροφορίες από το Αρχείο με τη διάδραση μεταξύ του ξεναγού, των μαθητών και των αντικειμένων. Επίσης, μέσα από διαφορετικούς θεματικούς κύκλους, όπως ακριβώς συμβαίνει κάθε χρόνο στο Ετήσιο Επιστημονικό Συμπόσιο Προφορικής Ιστορίας, τίθεται ένα θέμα προς εξέταση και διευρύνονται οι πληροφορίες και οι γνώσεις μας για τη Λεμεσό. Τα μουσειακά εκθέματα στις διάφορες θεματικές προθήκες είναι η αφορμή ώστε να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών, και ιδιαίτερα της μαθητικής κοινότητας, έτσι ώστε να δουν το κάθε έκθεμα στη δική του διαδρομή και να αντιληφθούν το πως ένα «αντικείμενο» παίρνει τη θέση «κειμηλίου». Το Ιστορικό Αρχείο, με ό,τι αυτό συμπεριλαμβάνει, έχει ως σκοπό να διευρύνει και να συστηματοποιήσει επιστημονικά τις γνώσεις μας για τη Λεμεσό, μέσα από διάφορες μεθόδους, επιστημονικά εργαλεία και συγκροτημένες δράσεις.

Το σύνθημα των Εθελοντών μας είναι: «Διασώζουμε το παρελθόν της πόλης για το μέλλον της». Πρόκειται για ένα σύνθημα που δεν έχει επιλεγεί τυχαία το 2005 στην πρώτη συνάντηση των Εθελοντών, στην Οικία Επάρχου, (στην αίθουσα που σήμερα μπορούμε να μελετήσουμε το υλικό από το ψηφιοποιημένο αρχείο εφημερίδων του ΓΤΠ), αλλά εκφράζει την πεποίθηση πως ό,τι συγκεντρώνεται και αξιοποιείται επιστημονικά, θα βοηθήσει τις μελλοντικές γενιές να μελετούν σφαιρικότερα σε κάποια στιγμή το «παρελθόν» της πόλης, καθώς και το δικό τους παρόν, που θα γίνεται συν τω χρόνω «παρελθόν...».

Το Κέντρο Μελετών του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών κατάφερε να φέρει σε πέρας ένα σημαντικό έργο. Ψηφιοποίησε με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας τις εφημερίδες της Κύπρου από το 1878 μέχρι σήμερα. Πρόκειται για ένα τεράστιο έργο που θα καταστήσει πιο προσβάσιμη την έρευνα για την ιστορία της Λεμεσού, αλλά και της Κύπρου εν γένει, σε όλους τους ερευνητές. Στην αίθουσα υπάρχει ειδικό φυλλάδιο που εξηγεί τι εφημερίδες υπάρχουν και τη χρονική έκταση της ψηφιοποίησης καθώς και ειδικός ο οποίος εξηγεί στους επισκέπτες πώς να χρησιμοποιούν το Αρχείο.

- ❑ Το Ίδρυμα συνεργάζεται με άλλους Φορείς και δημιουργεί διαύλους επικοινωνίας με τις άλλες Στέγες του Δήμου ώστε ο επισκέπτης να έχει μια συμπληρωμένη διαδρομή για τη μελέτη που διεξάγει. Η τεχνολογία μπορεί να δώσει τέτοιες λύσεις ώστε η μετακίνηση από τον ένα χώρο στον άλλο θα γίνεται με το πάτημα ενός πλήκτρου.
- ❑ Συνεργασία με άλλα μουσεία (Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λεμεσού - Αποθήκες Παπαδάκη, Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου, κλπ.)

Με πρωταρχικό στόχο τους μαθητές, αναπτύσσονται Εκπαιδευτικά Προγράμματα για τις ανάγκες της σχολικής κοινότητας αναφορικά με την ιστορία της Λεμεσού, έχοντας ως βάση το υλικό και κυρίως τις μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις του Μουσείου:

- ❑ Ο ήχος της πόλης
- ❑ Πρωτιές της Λεμεσού
- ❑ Γράφοντας για τη Λεμεσό παρέα με τους λογοτέχνες της και τα κείμενά τους
- ❑ Ένα κτήριο, μια ιστορία
- ❑ Πρόγραμμα για τη χλωρίδα του Δημοτικού Κήπου
- ❑ Ο Μόλος της Λεμεσού

- ❑ «Κέφι, γλέντι και χορός: Εδώ Λεμεσός! Εδώ Λεμεσός» (Το καρναβάλι στη Λεμεσό)
- ❑ «Σε αποστολή για φωτορεπορτάζ στη Λεμεσό, με τη Vespa του Κυριάκου Ανδρέου»
- ❑ Στο γραφείο σαν θα μπω, Δήμαρχος γίνομαι κι εγώ (με βάση την ιστορία του Χριστόδουλου Σώζου και το γραφείο του)
- ❑ Η Λεμεσός και τα προϊόντα της
- ❑ Μια φορά κι ένα καιρό, η Εκπαίδευση στη Λεμεσό

Το Ίδρυμα εορτάζει ετησίως στις 18 Μαΐου τη Διεθνή Ημέρα Μουσείων και στις 9 Ιουνίου την Παγκόσμια Ημέρα Αρχείων.

ΑΡΧΕΙΟΣΤΑΣΙΑ

Η συνεργασία με το Κρατικό Αρχείο αποτελεί βασικό πυλώνα της λειτουργίας του Ιστορικού Αρχείου σε διάφορους τομείς όπου η τεχνογνωσία είναι απαραίτητη έτσι ώστε να εξυπηρετούμε καλύτερα το επιστημονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζεται τακτικά τόσο από ερευνητές όσο και το κοινό γενικά. Το αρχείο φυλλάσσεται σε ειδικά κιβώτια, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές. Το Αρχείο του Δήμου από πλευράς ταξινόμησης βρισκόταν σε καλή κατάσταση με αρίθμηση που ικανοποιούσε τις ανάγκες της εποχής που δημιουργήθηκε. Η εξέλιξη των μέσων αλλά και του ίδιου του αρχείου σε όγκο και σε θέματα δημιούργησε την ανάγκη της ταξινόμησης του αρχείου σε συνεργασία με το Κρατικό Αρχείο Κύπρου με νέες μεθόδους ώστε η πρόσβαση σε αυτό να είναι ευκολότερη και η αρίθμηση κατανοητή σε όποιον ήθελε να ασχοληθεί συστηματικά με το αρχείο.

- ❑ Το αρχείο του Δήμου (από το 1877) αποτελεί το πρώτο υλικό για το Παττίχειο Δημοτικό Μουσείο, Ιστορικό Αρχείο και Κέντρο Μελετών Λεμεσού.
- ❑ Το αρχείο αυτό βρίσκεται σε ειδικές αίθουσες - Αρχειοστάσια και υπάρχει Ευρετήριο.
- ❑ Ο Δήμος Λεμεσού διατηρούσε πάντοτε φωτογραφικό αρχείο. Το υλικό αυτό βρισκόταν στον υπόγειο χώρο του Δημοτικού Μεγάρου. Οι φωτογραφίες αυτές έχουν σε μεγάλο μέρος ψηφιοποιηθεί. Η Συλλογή έχει εμπλουτιστεί και από πληθώρα φωτογραφιών ιδιωτών χωρισμένες σε θεματικές ενότητες.
- ❑ Τα ιδιωτικά αρχεία αποτελούν το δεύτερο κύριο κορμό του ιστορικού αρχείου και αποτελούν ξεχωριστές ενότητες ανάλογα με το περιεχόμενό τους, είτε αυτά βρίσκονται στον χώρο του αρχείου, είτε αυτά θα βρίσκονται σε άλλους προσπελάσιμους χώρους. Η αποδελτίωση και ψηφιοποίησή τους σε αυτή την περίπτωση είναι απαραίτητη.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Το ίδρυμα διαθέτει ένα από τα πιο πλούσια φωτογραφικά αρχεία της χώρας με περισσότερες από 50.000 φωτογραφίες, οι οποίες αρχειοθετούνται σε θεματικές κατηγορίες.

ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Το ίδρυμα εμπλουτίζεται καθημερινά με αρχειακό υλικό που προέρχεται από ιδιωτικά αρχεία:

- ❑ Αρχείο Ελένης Αυτονόμου
- ❑ Αρχείο Αριστείδη Κουδουνάρη
- ❑ Αρχείο Ανδρέα Ονησιφόρου
- ❑ Αρχείο Γιάννη Παπαγγέλου
- ❑ Αρχείο Ροταριανού Ομίλου Λεμεσού
- ❑ Αρχείο Γιορτής του Κρασιού
- ❑ Αρχείο Καρναβαλιού
- ❑ Αρχείο Άγγελ Ιορδάνου Ξιούτα
- ❑ Αρχείο Ριάλτο
- ❑ Αρχείο Στέλιου Κυριακίδη
- ❑ Αρχείο Μάριος Τόκας
- ❑ Αρχείο Στέλιου Μυλωνά
- ❑ Αρχείο Αλέκου Οράτη
- ❑ Αρχείο Νίκου Σαλώφ
- ❑ Αρχείο Ανδρέα Παπαδήμα
- ❑ Αρχείο Ερωτόκριτου (ζωγράφου)
- ❑ Αρχείο Γιαννάκη Αγαπίου

- ❑ Αρχείο Ανδρέα Μέση
- ❑ Αρχείο Πάμπου Σιαμάνη
- ❑ Αρχείο Δημήτρη Σουλιώτη
- ❑ Αρχείο Οικ. Κακογιάννη
- ❑ Αρχείο Στάθη Οικονομίδη

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ο Δήμος Λεμεσού, με ειδική συμφωνία με το ΓΤΠ, διαθέτει πλέον στο Αρχείο, σε ηλεκτρονική μορφή, όλες τις εφημερίδες που κυκλοφόρησαν στην Κύπρο (500.000 σελίδες, φωτογραφίες, ταινίες και άλλο αρχειακό υλικό).

Το Κέντρο Μελετών μέχρι στιγμής έχει προσφέρει στους εξής τομείς:

- ❑ Σχολιασμένη βιβλιογραφία για τη Λεμεσό. Στο βιβλίο Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ του Ξενοφώντα Φαρμακίδη (1942) που εκδόθηκε σε αναστατική έκδοση και με επιμέλεια του Μ.Α. Σοφοκλέους (εκδόσεις Αφή, 2015) ενσωματώθηκε η Σχολιασμένη Βιβλιογραφία της Λεμεσού 1897 μέχρι και το 2015.
- ❑ Μελέτη για τα Καρναβάλια και τους Κανταδόρους
- ❑ Η αρχιτεκτονική της πόλης
- ❑ Εθνομουσικολογία
- ❑ Πρωτιές της Λεμεσού
- ❑ Βιβλίο για την ιστορία της Γιορτής του Κρασιού

Η αιχμή του δόρατος κάθε χρόνο είναι το Επιστημονικό Συμπόσιο Προφορικής Ιστορίας, το οποίο διοργανώνεται ετησίως την τελευταία εβδομάδα του Νοεμβρίου εκάστου έτους:

- ❑ 2005. Ιστοριογραφώντας την Λεμεσό
- ❑ 2006. Η Παιδεία Εν Λεμεσώ
- ❑ 2007. Η Οικονομική, Εμπορική και Βιομηχανική Ιστορία
- ❑ 2008. Η Αθλητική Λεμεσός (σε συνεργασία με το ΓΣΟ)
- ❑ 2009. Η Λεμεσός του πολιτισμού
- ❑ 2010. Η Λεμεσός στα 50 χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας
- ❑ 2011. Συλλέκτες, συλλογές και αρχεία στη Λεμεσό
- ❑ 2012. Οι αθέατες πόλεις της Λεμεσού
- ❑ 2013. Οι Μικρασιάτες της Λεμεσού
- ❑ 2014. Η διακίνηση ιδεών στη Λεμεσό
- ❑ 2015. Η Γυναικεία Παρουσία στη Λεμεσό
- ❑ 2016. Ψυχαγωγία και Διασκέδαση στη Λεμεσό
- ❑ 2017. Ζώντας και δημιουργώντας με τον Βασίλη Μιχαηλίδη
- ❑ 2018. Λεμεσός και Αλεξάνδρεια: Δύο πόλεις σε ένα συνεχή διάλογο
- ❑ 2019. Παιδεία και μόρφωση στη Λεμεσό 1819-2019
- ❑ 2020. Η Λεμεσός και τα επαρχιακά της κέντρα
- ❑ 2021. Η Λεμεσός των προσφύγων
- ❑ 2022 Τα «παιδιά παίζει». Το αστικό παιχνίδι στις χωράφες, στους δρόμους και στις αυλές των σχολείων.

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ

Συχνά ακούμε φράσεις όπως: «Η ιστορία θα με δικαιώσει», «Ο ιστορικός του μέλλοντος θα τα καταγράψει», «Η ιστορία τα γράφει όλα», «Η Ιστορία διδάσκει» κ.λπ.. Τίποτα, όμως, από αυτά δεν συμβαίνει, διότι η Ιστορία δεν διδάσκει τίποτα και κανέναν αν πρώτα το ίδιο το άτομο δεν είναι «έτοιμο σαν από καιρό» να είναι μέρος του ιστορικού γίγνεσθαι. Η Ιστορία διδάσκει μόνο «ιστορικότητα», δηλαδή, τον εαυτό της. Διδάσκει τον εαυτό της, που σημαίνει ότι μας διδάσκει πολλές φορές πώς να αποκτούμε «ιστορικό βάθος», πρωτίστως συγχρονικά, στο παρόν, όχι στο μέλλον ή όταν τα γεγονότα «θα έχουν γίνει ιστορία». Ιστορικότητα είναι η αίσθηση που έχουμε ότι όλα έχουν συμβεί ή συμβαίνουν μέσα στον ιστορικό χρόνο και όχι σε ένα κενό. Πρόκειται δηλαδή για τη στιγμή εκείνη που ένα άτομο νιώθει ότι εκείνη τη στιγμή που ζούσε ένα γεγονός «γραφόταν Ιστορία». Όταν το άτομο νιώθει ότι μια στιγμή της ζωής του/της άξιζε κάτι παραπάνω από μια καθημερινή, συνηθισμένη στιγμή.

Την Ιστορία ως επιστήμη και ως καθημερινότητα, δεν μπορούμε να την κατανοήσουμε χωρίς μια βασική της παράμετρο: τη Φιλοσοφία της Ιστορίας, η οποία μπορεί να βοηθήσει τους «μαθητές» της ποικιλοτρόπως και κυρίως πώς να αντιμετωπίζουν την πορεία ενός αντικειμένου έτσι καθώς εξελίσσεται σε «κειμήλιο».

Τι είναι η ιστορία άνευ της φιλοσοφίας της Ιστορίας; Σωρός γεγονότων σωρευθείς από της τύχης την τυφλήν χείρα, όπου η μεν αρετή δεν ευρίσκει παρ' ολίγα τινά, η δε διαφθορά πάμπολλα παραδείγματα· έθνη διαδέχονται τα έθνη, καθώς τα κύματα διαδέχονται τα κύματα εις την επιφάνειαν της θαλάσσης, μη αφήνοντα άλλο ίχνος παρ' ερείπια εφ' ων ο αρχαιολόγος δύναται με κόπον ν' αναγνώση τα ονόματά των.¹

Πιστό στη φιλοσοφία του, το Ίδρυμα, με όλες τις τρεις του πτυχές (Μουσείο, Αρχείο και Κέντρο Μελετών, που προσφέρει συγχρόνως Εκπαιδευτικά Προγράμματα για τη σχολική κοινότητα) για χρόνια υποστηρίζει ποικιλοτρόπως σημαντικές δραστηριότητες καθώς και διεργασίες που ως τελικό σκοπό έχουν τη διατήρηση και τον εμπλουτισμό της ιστορικής και πολιτιστικής μνήμης της Λεμεσού. Το Ίδρυμα ειδικεύεται στη μελέτη της ιστορίας της πόλης και όχι πιο μεγάλων σχηματισμών. Όπως ακριβώς τονίζει το σύνθημα των Εθελοντών του: «Διασώζουμε το παρελθόν της πόλης, για το μέλλον της».

Ο γράφων σχηματοποιεί την ιστορία, όπως ακριβώς λειτουργεί το καθρεφτάκι στο αυτοκίνητό μας: Δηλαδή, ενώ καθόμαστε στη θέση του οδηγού (στο Παρόν), μέσα από αυτό ελέγχουμε κάθε τόσο την πορεία μας, βλέποντας μέσω αυτού το μέρος του δρόμου που μόλις έχουμε διανύσει (το Παρελθόν): ενώ μέσα από το μπροστινό τζάμι, βλέπουμε το μέρος του δρόμου που βρίσκεται μπροστά μας και που είναι ο τελικός μας προορισμός (το Μέλλον).

¹ Μιχάλης Περάνθης, *Ελληνική πεζογραφία*, τόμ. Γ', Αθήνα: Εκδόσεις έργων Περάνθη, χ.χ. σ. 264.

Κωνσταντίνος Θεοδότου

Αρχιεπίσκοπος Ιεράς
Αρχιεπισκοπής Κύπρου

ΑΡΧΕΙΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η σημασία της τήρησης αρχείων στα σύγχρονα κράτη είναι τεράστια όσον αφορά στη γνώση της ιστορικής τους προέλευσης, αλλά και στη μελλοντική τους εξέλιξη. Γι' αυτό έχουν θεσπιστεί κανόνες όσον αφορά τη διαφύλαξη και διάσωση του ιστορικού υλικού. Από τον ανεξάντλητο πλούτο τους, αντλούνται σημαντικές πληροφορίες που αφορούν στην Εθνική Ιστορία, την Παράδοση, την Κοινωνία, την Εκκλησία.

Στην Κύπρο, ο ρόλος της Εκκλησίας εξ' αιτίας των ιστορικών περιπετειών που έζησε ο τόπος, ήταν σημαντικότερος αφού βρισκόταν διαρκώς κάτω από ξένο ζυγό (Φραγκοκρατία, Τουρκοκρατία, Αγγλοκρατία). Γι' αυτό και ο λαός απευθυνόταν πάντα στην Εκκλησία, στις οποίες το πρόσωπο αναγνώριζε τόσο τον εκκλησιαστικό όσο και τον εθναρχικό της ρόλο. Υπήρξε και παραμένει ο μακροβιότερος και κυριότερος θεσμός στο νησί. Ο ρόλος που διαδραμάτιζε ο εκάστοτε Αρχιεπίσκοπος ήταν τεράστιος και αυτό το αναγνώριζαν ακόμα και αυτοί οι κατακτητές (Οθωμανοί και Βρετανοί).

Δεν έχουμε υπόψη μας σχετικές πληροφορίες που να μαρτυρούν την διατήρηση Αρχείου στην Αρχιεπισκοπή στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ούτε για τα διασωθέντα έγγραφα (επιστολές αλληλογραφίας), αλλά ούτε για τους Κώδικες (Κατάστιχα) της Ιεράς Αρχιεπισκοπής. Γνωρίζουμε μόνο από το Αρχείο αλληλογραφίας ότι ο κάθε Αρχιεπίσκοπος της εποχής διατηρούσε μια πρόχειρη διαφύλαξη της αλληλογραφίας του, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιεί το περιεχόμενό τους στις δραστηριότητές του με τις τοπικές αρχές ή και τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες κ.λπ. Ο λόγος της μη ύπαρξης του Αρχείου, εικάζουμε ότι ήταν λόγω της δυσκολίας των καιρών και ειδικά της ξένης κατοχής.

Οι πρώτες μαρτυρίες για τη δημιουργία Αρχείου φαίνονται σε έγγραφο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, στο οποίο ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β' προσλαμβάνει τον αείμνηστο Κωνσταντίνο Μυριανθόπουλο ως γραμματέα και του αναθέτει τη δημιουργία Αρχείου στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου. Τότε, ο Κωνσταντίνος Μυριανθόπουλος άρχισε να ασχολείται με την περισυλλογή και ταξινόμηση εγγράφων, τα περισσότερα εκ των οποίων βρισκόνταν διάσπαρτα σε χώρους του παλαιού Αρχιεπισκοπικού Μεγάρου, σύμφωνα με μαρτυρία του διαδόχου του Κ. Μυριανθόπουλου στο Αρχείο, αείμνηστου Χριστόδουλου Θεοδότου. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο Μυριανθόπουλος σε έγγραφο του Αρχείου, η επίσημη έναρξη της λειτουργίας του Αρχείου τοποθετείται επί Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Γ', στις 12 Φεβρουαρίου 1918 (βλέπε Κατάλογος Κωδίκων Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου).

Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του ο Μυριανθόπουλος εργάστηκε συστηματικά ταξινομώντας τα έγγραφα που βρήκε, τοποθετώντας τα σε 48 φακέλους. Αποτόκο της εργασίας του αυτής είναι το χειρόγραφο πολύτομο ευρετήριο που αποτελείται από 48 Βιβλία - Κατάστιχα (περιγραφικός κατάλογος περίπου 12.000 εγγράφων - επιστολών). Στα εν λόγω Βιβλία όχι μόνο αναφέρεται η ύπαρξη του εγγράφου αλλά γίνεται και περιγραφή/περίληψή του -πολλές φορές αναλυτική και πολυσέλιδη- η οποία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τον ερευνητή, ειδικά μετά από τις κλοπές εγγράφων που έγιναν από τον Άγγλο κατακτητή, στην προσπάθειά του να ενοχοποιήσει την Εκκλησία για τον ρόλο που διαδραμάτισε στον αγώνα για την Ένωση.

Ο ίδιος, αξιοποίησε πολλά από αυτά σε μελέτες του στο περιοδικό «Απόστολος Βαρνάβας» και αργότερα, στο «Δελτίον» της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, της οποίας υπήρξε αντιπρόεδρος κατά την περίοδο 1945 - 1960. Χρήση επίσης του Αρχείου αυτού έγινε και από άλλους πρωτοπόρους Κύπριους ερευνητές, που επίσης δημοσίευσαν αριθμό ανέκδοτων εγγράφων.

Ο Μυριανθόπουλος εργάστηκε στο Αρχείο μέχρι τον θάνατό του το 1962, οπότε τον διαδέχθηκε στις αρχές του 1963 ο Χριστόδουλος Θεοδότου, ο οποίος εντόπισε σε χώρους της Ιεράς Αρχιεπισκοπής αρκετά άλλα έγγραφα, ιδίως των Αρχιεπισκόπων Κυρίλλου Β' και Κυρίλλου Γ', Λεοντίου και Μακαρίου Β', για την ταξινόμηση των οποίων μερίμνησε, δημιουργώντας ένα νέο Αρχείο (αφού έγγραφα των Αρχιεπισκόπων αυτών είχαν ήδη αρχειοθετηθεί και ταξινομηθεί από τον Κ. Μυριανθόπουλο). Έτσι λοιπόν, ο Χριστόδουλος Θεοδότου ονόμασε το Αρχείο αυτό «Έγγραφα εκ των υστέρων ευρεθέντων». Επίσης, ταυτόχρονα τακτοποίησε και το υπό δημιουργία Αρχείο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Την περίοδο αυτή έγινε η μετακίνηση του Αρχείου από το παλιό Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο στο καινούργιο, σύμφωνα πάντα με προσωπική μαρτυρία του ίδιου.

Τον αείμνηστο Χριστόδουλο Θεοδότου διαδέχτηκε το 1992 ο γράφων, που έχει σήμερα την ευθύνη ώστε το Αρχείο να μπορεί να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής και να εξυπηρετεί όσους αναζητούν πρωτογενείς πηγές και πληροφορίες για τις μελέτες - έρευνές τους.

Το Αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής περιλαμβάνει πληθώρα εγγράφων και επιστολών, καθώς επίσης και χειρογράφων κωδίκων. Διαχωρίζεται δε στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Αρχείον Αοιδίμων Αρχιεπισκόπων 1767 - 1933.

Περιλαμβάνει την αλληλογραφία των εκάστοτε Αρχιεπισκόπων Κύπρου και άλλων κρατικών αξιωματούχων. Το Αρχείο είναι διαχωρισμένο, ταξινομημένο χρονολογικά και θεματικά, με βάση την περίοδο αρχιερατείας του κάθε Αρχιεπισκόπου.

Είναι αποκλειστική εργασία του μακαριστού Κωνσταντίνου Μυριανθόπουλου και όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ο ίδιος σε 48 κατάστιχα/τετράδια (όσοι και οι φάκελοι αλληλογραφίας), περιέγραψε σε συντομία όλα ανεξαιρέτως τα έγγραφα και τις επιστολές. Το Αρχείο αυτό έχει σχεδόν ψηφιοποιηθεί κατά το ήμισυ.

2. Αρχείον «Εγγράφων εκ των υστέρων ευρεθέντων» 1933 - 1950.

Περιλαμβάνει το Αρχείο των Αρχιεπισκόπων Κυρίλλου Β', Κυρίλλου Γ', Λεοντίου και Μακαρίου Β'. Τα έγγραφα αυτά έχουν ψηφιοποιηθεί.

3. Αρχείο Αοιδίμου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' 1950 - 1977.

Περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ' και της Ιεράς Αρχιεπισκοπής γενικότερα. Προς το παρόν δεν είναι ολοκληρωτικά διαθέσιμο στο κοινό, έως ότου αποπερατωθεί η μελέτη του από το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.

4. Αρχείον Αοιδίμου Αρχιεπισκόπου Χρυσσοστόμου Α' 1977 - 2007.

Περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Αρχιεπισκόπου Χρυσσοστόμου Α' και γενικά της Ιεράς Αρχιεπισκοπής την περίοδο 1977 - 2007. Δεν είναι διαθέσιμο στο κοινό. Έχει σχεδόν ολοκληρωθεί η ψηφιοποίησή του.

5. Αρχείον Αρχιεπισκόπου Χρυσσοστόμου Β' 2006 - 2022.

Περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Αρχιεπισκόπου Χρυσσοστόμου Β' και γενικά της Ιεράς Αρχιεπισκοπής την περίοδο 2006 μέχρι και τον θάνατό του, στα τέλη του 2022. Δεν είναι διαθέσιμο στο κοινό. Το εν λόγω Αρχείο είναι αρχειοθετημένο και ψηφιοποιημένο ηλεκτρονικά.

6. Αρχείο Βιβλίων ή Κωδίκων της Ιεράς Αρχιεπισκοπής.

Περιλαμβάνει Κώδικες ή Χειρόγραφα Βιβλία από το 1600 και μετά. Οι Κώδικες αυτοί περιέχουν πληροφορίες αναφορικά με το έργο και τον ρόλο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, όπως για παράδειγμα διάφορα Εκκλησιαστικά θέματα, Εθνικό Ζήτημα, Φιλανθρωπίες, Εκπαιδευτικά, Περιουσιακά Εκκλησιών και Μονών, Φορολογικά, Λογαριασμούς και πολλά άλλα.

7. Κώδικες - Κατάστιχα Ποικίλου Περιεχομένου.

Τα περισσότερα από τα χειρόγραφα αυτά αποκτήθηκαν από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου στις αρχές του περασμένου αιώνα. Η συλλογή αυτή περιλαμβάνει 92 κατάστιχα που χρονολογούνται μεταξύ 14^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Από αυτά 64 καταγράφηκαν από τον θεολόγο Χαρίλαο Παπαϊωάννου και αργότερα από τον Ιεροδιάκονο Παρθένιο Κυρμίτη σε σχετικό κατάλογο, γνωστό ως «Κατάλογος Χειρογράφων Βιβλίων Αρχιεπισκοπής Κύπρου».

8. Μουσικά Βυζαντινά Χειρόγραφα.

Η συλλογή αυτή αποτελείται από 69 μουσικά χειρόγραφα που χρονολογούνται από τα τέλη του 10^{ου} - αρχές του 11^{ου} αιώνα, μέχρι τα τέλη του 19^{ου}. Ας σημειωθεί ότι η μελέτη τους απαιτεί άριστη γνώση της παλαιότερης γραφής της βυζαντινής μουσικής.

Το 2017 εργοδοτήθηκε από την Ιερά Αρχιεπισκοπή ο μακαριστός Βυζαντινολόγος Δρ Ανδρέας Γιακόβλεβιτς, ο οποίος μελέτησε τους εν λόγω κώδικες και τους κατέγραψε σε σχετικό κατάλογο με την ονομασία «Κατάλογος Χειρόγραφων Κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου». Ο εν λόγω Κατάλογος εξεδόθη από την Ιερά Αρχιεπισκοπή το 2019. Στον κατάλογο αυτό γίνεται μια επιστημονική ανάλυση του Κώδικα καθώς και μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου του, η οποία θα βοηθήσει πάρα πολύ τους μελλοντικούς ερευνητές της βυζαντινής μουσικολογίας.

9. Αρχείον Τύπου.

Περιλαμβάνει τόμους εφημερίδων από το 1960-2007 καθώς και αποκόμματα εφημερίδων που έχουν σχέση με την Αρχιεπισκοπή και γενικότερα με τη δράση και τον ρόλο της Εκκλησίας. Όσον αφορά το Αρχείο με τα αποκόμματα των εφημερίδων υπάρχει και σχετικό ευρετήριο.

Όλα τα επιμέρους Αρχεία που συγκροτούν το Αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής είναι ταξινομημένα, καταγραμμένα και τακτοποιημένα σε φακέλους με ευρετήριο. Στεγάζονται σε νέο ανακαινισμένο χώρο εντός της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, ο οποίος δημιουργήθηκε με τη φροντίδα του Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Β'. Αναμένεται να ολοκληρωθεί και η ηλεκτρονική ψηφιοποίησή τους σε σύντομο χρονικό διάστημα. Έχει ξεκινήσει προ πολλού πρόγραμμα συντήρησης των παλαιών χειρογράφων στο Εργαστήριο Συντήρησης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου.

As σημειωθεί ότι για τη μελέτη του Αρχείου χρειάζεται απαραίτητως έγκριση κατόπιν γραπτής αίτησης στον Αρχιεπίσκοπο, ή τον Επίσκοπο που τον εκπροσωπεί.

Κωστής Κοκκινόφτας

Διευθυντής Κέντρου Μελετών
Ιεράς Μονής Κύκκου

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΥΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ

Ένα από τα σημαντικότερα σε ιστορικά τεκμήρια και μεγαλύτερα σε αριθμό εγγράφων εκκλησιαστικά αρχεία του ευρύτερου Ελληνισμού είναι το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, το οποίο παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για την ιδιαίτερή μας πατρίδα, αφού διασώζει πολλά κυπριακά χειρόγραφα και λυτά έγγραφα. Το Αρχείο διαχωρίζεται σε δύο διακριτά τμήματα, αυτό των χειρογράφων, τα οποία συγκεντρώθηκαν στην κεντρική Βιβλιοθήκη από τις Μονές και τις διάφορες υπηρεσίες του Πατριαρχείου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οπότε και καταγράφηκαν, και αυτό των λυτών εγγράφων, των συσταχωμένων σε κώδικες επιστολών, καθώς και των εκατοντάδων καταστίχων, που έχουν επίκεντρό τους το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και τις δραστηριότητές του στην Παλαιστίνη και στο εξωτερικό, από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και εξής.

Το πρώτο τμήμα του Αρχείου, αυτό των χειρογράφων, είχε μελετηθεί από τον χαλκέντερο βυζαντινολόγο Αθανάσιο Παπαδόπουλο - Κεραμέα, ο οποίος εξέδωσε σχετικό κατάλογο με το περιεχόμενό τους στο πεντάτομο έργο του «Ιεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη», που κυκλοφόρησε μεταξύ των ετών 1891 και 1915. Ο Κεραμέας δημοσίευσε επίσης ορισμένα κείμενα, που περιλαμβάνουν τα χειρόγραφα, τα οποία θεώρησε ιδιαίτερος σημαντικά για την ιστορία του Πατριαρχείου και των ελληνικών γραμμάτων, στο επίσης πεντάτομο έργο του «Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας», που εξέδωσε μεταξύ των ετών 1891 και 1898. Τα όσα περιλαμβάνει ο κατάλογος της «Ιεροσολυμιτικής Βιβλιοθήκης» αποτελούν για τους ερευνητές ένα πολύτιμο εργαλείο για το περιεχόμενο των χειρογράφων, που φυλάσσονται στο Πατριαρχείο. Πολλά από τα χειρόγραφα αυτά είναι κυπριακού ενδιαφέροντος, όπως κώδικες που ανήκαν στις συλλογές 27 τουλάχιστον Κυπρίων Αγιοταφίτων κληρικών, αλλά και Αρχιερέων του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως για παράδειγμα ο κώδικας αλληλογραφίας του Εθνομάρτυρα Νικομηδείας Αθανάσιου Καρύδη από τη Λάρνακα με ηγεμόνες της Μολδοβλαχίας, πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως, αρχιερείς και άλλους.

Από αυτό τον τεράστιο πλούτο για την ιστορία της Κύπρου μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός χειρογράφων έχει αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα, όπως το Ψαλτήρι του έτους 1472 από το Κέντρο Αντιγραφής Χειρογράφων της Μονής Κύκκου, που εκδόθηκε και σχολιάστηκε από τους Ανδρέα Γιακόβλεβιτς και Αρχιμανδρίτη Αθανάσιο Κυκκώτη (νυν Μητροπολίτη Κυρήνης), το 1993, και το χειρόγραφο του Ιεροδιάκονου Σωφρόνιου Κυκκώτη του έτους 1695 με την ιστορία της Μονής Κύκκου, που εκδόθηκε από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Κώστα Κωνσταντινίδη, το 2002. Δεκάδες άλλα χειρόγραφα, όμως, με μοναδικές πληροφορίες για την ιστορία της Κύπρου και τον πνευματικό της πλούτο παραμένουν ανέκδοτα.

Το δεύτερο τμήμα του Αρχείου, αυτό των λυτών εγγράφων, συσταχωμένων σε κώδικες επιστολών και καταστίχων, παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον για τον τομέα της κυπριακής ιστορίας. Το Αρχείο αυτό, ως ιδιαίτερη υπηρεσία του Πατριαρχείου, συστάθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και υπάγεται στον τομέα ευθύνης της Αρχιγραμματείας. Από τον τεράστιο, όμως, αρχειακό όγκο πολύ λίγα έγγραφα ήταν μέχρι πρόσφατα γνωστά, κυρίως ορισμένες πατριαρχικές επιστολές. Ταξινομήθηκε και καταγράφηκε μεταξύ των ετών 1988 και 1991, από ομάδα επιστημόνων του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης Ελλάδος, με επικεφαλής τον παλαιογράφο Αγαμέμνονα Τσελίκα, που εξέδωσε ένα πολύτιμο τόμο με τον κατάλογο των επιμέρους κατηγοριών του, το 1992.

Το υλικό του Αρχείου διαχωρίζεται σε Οικονομικό, Κτηματικό, Προσκυνηματικό, Διοικητικό και Αλληλογραφία, με βάση το περιεχόμενό του, και σε κατάστιχα, λυτά έγγραφα και κώδικες, με βάση τη μορφή του. Κυπριακού ενδιαφέροντος έγγραφα εντοπίζονται κυρίως στο Προσκυνηματικό Τμήμα, στο οποίο καταγράφονται ονόματα προσκυνητών και η καταγωγή τους, και στο Τμήμα Αλληλογραφίας με τους εκατοντάδες τόμους συσταχωμένων επιστολών και τους πολλούς φακέλους των λυτών εγγράφων. Η ύπαρξη των ανωτέρω εγγράφων στο Αρχείο οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως στα Μετόχια του Πατριαρχείου στην Κύπρο, και στην αλληλογραφία των μοναχών, οι οποίοι υπηρετούσαν σε αυτά, με την προϊσταμένη τους αρχή, δηλαδή τον πατριάρχη Ιεροσολύμων και την Ιερά Σύνοδο. Επίσης, οφείλεται στις συχνές προσκυνηματικές επισκέψεις των Κυπρίων στα Πανάγια Προσκυνημάτα, στις στενές σχέσεις του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με την Εκκλησία της Κύπρου για διάφορα

εκκλησιαστικά ζητήματα, αλλά και στην εκδοτική δραστηριότητα μελών της Αγιοταφικής Αδελφότητας, που κατάγονταν από το νησί, και στη συνεισφορά τους στην ίδρυση σχολείων στις γενέτειρές τους.

Οι λόγοι αυτοί συνέτειναν, ώστε να καταλήξουν στο Αρχείο εκατοντάδες επιστολές, που αφορούν ποικίλες πτυχές της ιστορίας της Κύπρου, όπως επαναστατικά κινήματα, δυσκολίες επιβίωσης του ντόπιου πληθυσμού από την ανομβρία και τις επιδρομές ακρίδων, και άλλα. Αρκετές από τις επιστολές αυτές προέρχονται από τον ιερατικός προϊστάμενο του Μετοχίου του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου στον Κουτσοβέντη, το οποίο υπήρξε σημαντικό γεωργοκτηνοτροφικό κέντρο, που στήριζε οικονομικά το Πατριαρχείο με συνεχείς χορηγίες. Σε αυτό διέμενε αριθμός Αγιοταφικών μοναχών, οι οποίοι διαχειρίζονταν και μερικά άλλα Μετόχια, που είχε το Πατριαρχείο στο νησί, όπως αυτά του Αγίου Γεωργίου του Ρηγάτη στην Κυρά, της Παναγίας της Αψινθιώτισσας στο Συχαρί και του Αγίου Σίλα στον Ύψωνα. Οι ανωτέρω επιστολές, που εστάλησαν από τα Μετόχια της Κύπρου στο Πατριαρχείο, περιέχονται, ως επί το πλείστον, στους λεγόμενους «Κώδικες εισερχομένης αλληλογραφίας», καθώς και σε προσωπικούς κώδικες Κυπρίων Αγιοταφικών. Οι προερχόμενες από τα Ιεροσόλυμα επιστολές, που στέλλονταν στην Κύπρο, εντοπίζονται, κυρίως, στους λεγόμενους «Κώδικες εξερχομένων επιστολών», όπου σώζονται αντίγραφά τους.

Από τις εκατοντάδες αυτές επιστολές, 342 που χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1731 και 1884, με αναφορά σε ποικίλα θέματα της κυπριακής ιστορίας και με ιδιαίτερη έμφαση στις συνθήκες ζωής στο νησί, αξιοποιήθηκαν από τον καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου Θεοχάρη Σταυρίδη, ερευνητή τότε στο Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, που τις εξέδωσε με λεπτομερή σχόλια, σε ένα ογκώδη τόμο 860 περίπου σελίδων με τίτλο «Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και Κύπρος», το 2007. Οι επιστολές αυτές εντοπίστηκαν και φωτογραφήθηκαν στα τρία πολυήμερα ερευνητικά ταξίδια, που διοργάνωσε το Κέντρο Μελετών για τη μελέτη του Αρχείου του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, τα έτη 1996, 1997 και 1999, μέσα στα πλαίσια των στόχων του, για την προβολή και τεκμηρίωση της ιστορίας της Κύπρου.

Όπως αναφέρθηκε, πολλοί Κύπριοι υπηρέτησαν ως μέλη της Αγιοταφικής Αδελφότητας, με ορισμένους από αυτούς να ανέρχονται σε αρχιερατικούς θρόνους, και άλλους να διακρίνονται στον τομέα των γραμμάτων και της εθνικής ζωής. Ανάμεσά τους διακρίνονται οι κτήτορες των πρώτων σχολείων στις γενέτειρές τους μητροπολίτης Γάζης Φιλήμων στην Αθηνά το 1865, μητροπολίτης Πέτρας Μελέτιος Ματτέος στη Λεμύθου το 1867, αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας στα Καμινάρια το 1882 και αρχιεπίσκοπος Ιορδάνου Μελέτιος Κρονίδης στην Ομορφίτα το 1910. Στο Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων σώζονται αρκετά λυτά έγγραφα για τις δραστηριότητές τους, όπως και πολλών άλλων Κυπρίων Αγιοταφικών, που αξιοποιήθηκαν κατά τη συγγραφή μονογραφιών για τους ανωτέρω κληρικούς και τη συμβολή τους στην προαγωγή των ελληνικών γραμμάτων στο νησί. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται ο ογκώδης τόμος με τον βίο του λόγιου αρχιμανδρίτη Ιερώνυμου Μυριανθέα, το 2018, το άρθρο με τίτλο «Κύπριοι κληρικοί κτήτορες σχολείων στη γενέτειρά τους», το 2008, καθώς και οι προσωπογραφικές μελέτες για τους μητροπολίτη Πέτρας Μελέτιο Ματτέο, το 1997, και αρχιεπίσκοπο Ιορδάνου Μελέτιο Κρονίδη, το 2020.

Στο Αρχείο υπάρχουν επίσης πολλά έγγραφα, που αφορούν στην εθνική δράση και πνευματική προσφορά ορισμένων άλλων Κυπρίων Αγιοταφικών, όπως για τον τελευταίο Έλληνα πατριάρχη Αντιοχείας, πριν την οριστική επικράτηση των Αραβοφώνων, το 1898, Σπυρίδωνα Ευθυμίου από τη Λεμύθου, τον Εθνομάρτυρα αρχιμανδρίτη Μαθία Παυλίδη, που κατακρεουργήθηκε από τους Τούρκους το 1919 στην πόλη Ναζλή της Μικράς Ασίας, καθώς και τον αρχιμανδρίτη Γαβριήλ Καραπατάκη, ο οποίος διέσωσε στο συγγραφικό του έργο, ως αυτόπτης μάρτυρας, μοναδικές πληροφορίες για τις σφαγές και τις διώξεις των Ελλήνων στον Πόντο από τους Νεοτούρκους, την περίοδο 1916-1920. Και για τους κληρικούς αυτούς επίσης αξιοποιήθηκαν σχετικά έγγραφα του Αρχείου και δημοσιεύθηκαν διάφορες μελέτες, όπου παρατίθενται και πολλές λεπτομέρειες, που αφορούν πτυχές της ιστορίας του Ελληνισμού στη Συροπαλαιστίνη και στη Μικρά Ασία, όπως «Το Πατριαρχείο Αντιοχείας και η Κύπρος», το 2014, ο «Αρχιμανδρίτης Μαθίας Παυλίδης», το 2019 και «Ο Κύπριος Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Καραπατάκης (1870-1953)», υπό έκδοση.

Στο ίδιο Αρχείο εντοπίζονται επίσης έγγραφα, που αναφέρονται στις σπουδές Κυπρίων στις Σχολές του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και ειδικά στη φημισμένη Θεολογική Σχολή του Σταυρού, που λειτούργησε από το 1855 έως το 1909. Σε αυτήν υπηρέτησαν ως καθηγητές οι Κύπριοι αρχιεπίσκοπος Ιορδάνου Επιφάνιος Ματτέος και αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας, οι οποίοι διετέλεσαν και σχολάρχες, καθώς και οι αρχιμανδρίτες Νικόλαος Χριστοδούλου και Κλήμης Καρναπάς. Από την ανωτέρω Σχολή αποφοίτησαν πολλοί Κύπριοι, κληρικοί και λαϊκοί, οι οποίοι, είτε υπηρέτησαν ως δάσκαλοι στα πρώτα σχολεία, που ιδρύθηκαν στα χωριά της κυπριακής υπαίθρου στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, είτε είχαν σημαντική συμβολή στην εθνική και πνευματική ζωή του νησιού, όπως ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος Β΄. Τα σχετικά έγγραφα αξιοποιήθηκαν στη συγγραφή μελετών, όπως «Η Θεολογική Σχολή του Σταυρού Ιεροσολύμων και η Κύπρος», το 2009, και «Το Πατριαρχικό Τυπογραφείο Ιεροσολύμων και η εκδοτική δραστηριότητα των Κυπρίων αγιοταφιών», το 2016.

Πολλά άλλα έγγραφα κυπριακού ενδιαφέροντος, που διασώθηκαν στο Αρχείο, αφορούν στις διεκκλησιαστικές σχέσεις του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων με την Εκκλησία της Κύπρου και φωτίζουν ποικίλες πτυχές της ιστορίας του νησιού. Διαμέσου των αιώνων, Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και Εκκλησία της Κύπρου διατήρησαν στενές επαφές σε ανώτατο επίπεδο, με τακτικές ανταλλαγές επιστολών για διάφορα θέματα. Αναφέρεται ενδεικτικά η εμπλοκή του πατριάρχη Δαμιανού στις προσπάθειες για την επίλυση του Αρχιεπισκοπικού Ζητήματος, που ταλάνισε την Κυπριακή Εκκλησία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ορισμένα από τα έγγραφα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στη συγγραφή των μελετών «Έγγραφα για το Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα από το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων», το 2008, και «Το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων και η Κύπρος», το 2012.

Από όσα έχουν αναφερθεί γίνεται κατανοητό ότι το Αρχείο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων διαθέτει ένα πολύ μεγάλο αριθμό τεκμηρίων, η αξιοποίηση των οποίων είναι βέβαιο ότι θα διευρύνει κατά πολύ τις γνώσεις μας για ποικίλες πτυχές της ιστορίας της Κύπρου και των σχέσεων της με τον ευρύτερο Ελληνισμό.

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ

Πέτρος Παπαπολυβίου

Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου
Κύπρου, Επιστημονικός Διευθυντής
Κέντρου Μελετών
Τάσος Παπαδόπουλος

Χαίρομαι πραγματικά για τη σημερινή εκδήλωση και για τη δυνατότητα που μου δίνεται, με την ευγενική πρόσκληση των οργανωτών, του Κρατικού Αρχείου, του προσωπικού του και του Αναπληρωτή Εφόρου του, του παλιού αγαπητού φοιτητή μου και συνάδελφου ιστορικού, του Χρίστου Κ. Κυριακίδη, να πάρω και εγώ μέρος στην ημερίδα «Αρχεία στην Κύπρο. Οργάνωση - Προσδοκίες - Προοπτικές», εδώ στον χώρο όπου στεγάζεται, μετά την πρόσφατη μετεγκατάστασή του, το μεγαλύτερο και πιο οργανωμένο Αρχείο στον κυπριακό χώρο, το Κρατικό Αρχείο. Είναι μια σπάνια και πολύ χρήσιμη ευκαιρία για όσους εμπλεκόμαστε, υπό οποιανδήποτε ιδιότητα με τα κυπριακά Αρχεία, να μοιραστούμε προβληματισμούς και εμπειρίες για το παρόν και το αρχειακό μέλλον του τόπου μας.

Στη δική μου σύντομη εισήγηση θα παρουσιάσω σε αδρές γραμμές το αρχειακό υλικό που στεγάζεται στο Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος. Το Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος ιδρύθηκε στη Λευκωσία το 2010, δυο χρόνια ύστερα από τον θάνατο του αείμνηστου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Τάσος Παπαδόπουλου. Την πρωτοβουλία για την ίδρυσή του Κέντρου είχε η σύζυγος, τα παιδιά και άλλα μέλη της οικογένειας του Τάσος Παπαδόπουλου και στενοί συνεργάτες του.

Από την ίδρυσή του, το Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος διοικείται από 16μελές Διοικητικό Συμβούλιο, με πρόεδρο τον Πάνο Παπαδόπουλο, αδελφό του Τάσος Παπαδόπουλου. Από το 2010 μέχρι και τον Ιούλιο του 2021, Εκτελεστικός Διευθυντής του Κέντρου Μελετών, ο οποίος σχεδίασε και υλοποίησε τη δημιουργία του Αρχείου, ήταν ο στενός συνεργάτης του Τάσος Παπαδόπουλου στο διάστημα της προεδρίας του, Χρύσης Παντελίδης, νυν βουλευτής Λευκωσίας. Από τον Σεπτέμβριο του 2021 Επιστημονικός Διευθυντής του Κέντρου Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος είναι ο γράφων.

Το Κέντρο Μελετών έθεσε ως πρωταρχικό σκοπό την ψηφιοποίηση του ογκώδους αρχείου του Τάσος Παπαδόπουλου και στην πορεία προσέθεσε στους βασικούς του στόχους και τη συγκέντρωση και επεξεργασία και άλλων ιστορικών αρχείων, προσπαθώντας να συμβάλει καθοριστικά στη μελέτη της ιστορίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και ειδικότερα στον τομέα της διαφύλαξης, επεξεργασίας και διάθεσης προσωπικών αρχείων της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας της Κύπρου. Σε αυτό το πλαίσιο, η συλλογή ιστορικών αρχείων του Κέντρου Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος εμπλουτίζεται συνεχώς με αρχεία πολιτικών προσώπων με μελλοντικό στόχο την πρόσκτηση και αρχείων πολιτικών οργανώσεων. Παράλληλα, σε ένα δεύτερο επίπεδο, στο Κέντρο Μελετών φυλάσσεται μεγάλο μέρος της προσωπικής βιβλιοθήκης του Τάσος Παπαδόπουλου και άλλες βιβλιοθήκες που έχουν δωριθεί στο Κέντρο, με πιο σημαντική την πλούσια βιβλιοθήκη για το Κυπριακό του Μιλτιάδη Χριστοδούλου.

Ιστορικό Αρχείο

Το Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος κατέχει ή διαχειρίζεται διάφορα ιστορικά αρχεία με βασικότερο και πλουσιότερο αυτό του Τάσος Παπαδόπουλου. Τα τελευταία χρόνια έχουν παραχωρηθεί στο Κέντρο Μελετών και άλλες ιδιωτικές αρχειακές συλλογές, από τον πρώην υπουργό Μάρκο Σπανό, την οικογένεια του υψηλόβαθμου στελέχους της δημόσιας υπηρεσίας, Μίκη Σπαρσή, και τους διπλωμάτες Άνδρο Νικολαΐδη και Τάσο Τζιωνή.

Ως επιστημονικό ερευνητικό ίδρυμα, το Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος έχει αναλάβει τη φύλαξη, διαχείριση, ψηφιοποίηση, τεκμηρίωση και ηλεκτρονική ταξινόμηση των πιο πάνω ιστορικών αρχείων με βασικό στόχο την άμεση διάθεσή τους στο ερευνητικό κοινό και σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη. Από τις 31 Ιανουαρίου 2022 είναι προσβάσιμο στο κοινό το Αρχείο του Τάσος Παπαδόπουλου, σε ψηφιακή μορφή, μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών στο Αναγνωστήριο του Κέντρου Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, στη Λευκωσία. Για την πρόσβαση το πρώτο έτος λειτουργίας του Αρχείου ίσχυσε το όριο της τριακονταετίας, δηλαδή ήταν ανοικτά για μελέτη στους ερευνητές και τις ερευνήτριες τα έγγραφα που είχαν δημιουργηθεί μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1991, όμως από τον Μάρτιο του 2023, ύστερα και από σχετική συνεννόηση με τη διεύθυνση του Κρατικού Αρχείου,

τέθηκαν στη διάθεση του κοινού και όλα τα έγγραφα που έχουν δημιουργηθεί μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου του 2002. Παραμένουν κλειστά για το κοινό όσα έγγραφα περιλαμβάνουν πληροφορίες που αφορούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα ή άπτονται ζητημάτων εθνικής ασφάλειας.

Αρχείο Τάσσου Παπαδόπουλου

Η ταξινόμηση και η διαχείριση του προσωπικού αρχείου του αείμνηστου Τάσσου Παπαδόπουλου αποτελεί την κύρια δραστηριότητα του Κέντρου Μελετών Τάσσος Παπαδόπουλος. Στο πλαίσιο αυτό, έχει γίνει περισυλλογή, καταγραφή, ψηφιοποίηση και ηλεκτρονική ταξινόμηση του γραπτού και του οπτικοακουστικού υλικού, που περιλαμβάνεται στο αρχείο του Τάσσου Παπαδόπουλου με στόχο τη διατήρηση και σωστή αξιοποίησή του μέσω της ανοικτής πρόσβασης στο κοινό.

Το αρχείο του Τάσσου Παπαδόπουλου περιλαμβάνει υλικό που καλύπτει τη ζωή και τη δράση του μέχρι και τον θάνατό του, το 2008. Συγκεκριμένα, διάφορες αρχειακές ενότητες αφορούν τη ζωή του Τάσσου Παπαδόπουλου ως μαθητή στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, ως φοιτητή στο Λονδίνο, ως μέλους της ΕΟΚΑ και της ΠΕΚΑ, ως υπουργού της «μεταβατικής περιόδου» και των κυβερνήσεων του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, από το 1959 ως το 1970, ως βουλευτή και ηγετικού στελέχους του Ενιαίου Κόμματος, ως μέλους των επίσημων κυπριακών αντιπροσωπειών σε κρίσιμες διεθνείς Διασκέψεις για το Κυπριακό ή σε παγκόσμιους Οργανισμούς. Παράλληλα, διασώζεται αρχειακό υλικό που αφορά τη δημιουργία του ΕΔΜΑ, τις πρώτες προεδρικές εκλογές του 1959, την περίοδο 1960-1964, το χουντικό πραξικόπημα και την περίοδο της τουρκικής εισβολής του 1974, τα χρόνια της αναδημιουργίας στην ημικατεχόμενη Κύπρο και τις διαπραγματεύσεις για το κυπριακό ζήτημα μετά την τουρκική εισβολή, την ίδρυση της «Ένωσης Κέντρου» (1980), την έκδοση και κυκλοφορία της εφημερίδας *Ο Κήρυκας* (1981-1991), κ.ά.. Εκτός από την πολιτική ιστορία υπάρχουν πολλά έγγραφα ή δημοσιεύματα που σχετίζονται με τη δραστηριότητα του Τάσσου Παπαδόπουλου ως υπουργού Εργασίας, Υγείας και Γεωργίας, για θέματα Οικονομίας και Ανάπτυξης που χειρίστηκε ως μέλος της Κυβέρνησης ή ως βουλευτής, αλλά και μικρές αρχειακές συλλογές που διασώθηκαν στην κατοχή του, όπως αυτή της Νεολαίας του Κυπριακού Εθνικού Κόμματος (ΚΕΚ), της δεκαετίας του 1940.

Επιπλέον, στο αρχείο περιλαμβάνονται έγγραφα από τη θητεία του Τάσσου Παπαδόπουλου στη Βουλή των Αντιπροσώπων ως βουλευτή Λευκωσίας με το Δημοκρατικό Κόμμα, τις βουλευτικές και προεδρικές εκλογές μετά το 1974, και υλικό από την εσωκομματική του παρουσία στο ΔΗΚΟ και την προεδρία του κόμματος. Σημαντικό είναι και το υλικό που αφορά στις εξελίξεις στο Κυπριακό, την περίοδο μέχρι την ανάληψη της Προεδρίας της Δημοκρατίας από τον Τάσσο Παπαδόπουλο (2003), με έγγραφα, μεταξύ άλλων, που αφορούν τη Δέσμη Ιδεών Γκάλι και τις διεργασίες για την ολοκλήρωση και υποβολή του Σχεδίου Ανάν.

Σημαντικό μέρος του αρχείου του Τάσσου Παπαδόπουλου αποτελούν τα αντίγραφα των εγγράφων της Προεδρίας της Δημοκρατίας, 2003-2008, με αρχειακό υλικό που αφορά τόσο την εσωτερική διακυβέρνηση, όσο και τις εξελίξεις στο Κυπριακό και το Σχέδιο Ανάν, αλλά και την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την υιοθέτηση του ευρώ.

Τα πρώτα χρόνια δημιουργίας του, η αποθήκευση και κατηγοριοποίηση του Αρχείου σε φακέλους γινόταν από τον ίδιο τον Τάσσο Παπαδόπουλο, αργότερα κατόπιν οδηγιών του, η αποθήκευση και κατηγοριοποίηση γινόταν από την προσωπική του βοηθό, Έλλη Κυπριανού και τέλος, στη διάρκεια της προεδρικής του θητείας από τις βοηθούς γραμματειακούς λειτουργούς της Προεδρίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, Μαρία Παπανικολάου - Παναγή και Ευθυμία Σεραφείμ.

Από το 2010 με την ίδρυση του Κέντρου Μελετών ξεκίνησε η ψηφιοποίηση του αρχείου του Τάσσου Παπαδόπουλου από την πρώτη λειτουργό του Κέντρου, Άντρη Προδρόμου, πολιτική επιστήμονα, απόφοιτο του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης της Σχολής Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και στη συνέχεια, από το 2012, προστέθηκαν στο δυναμικό του Κέντρου οι Ηλιάνα Ζήνωνος και Μήνα Κουμανταρή, μεταπτυχιακές απόφοιτες του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Οι τρεις λειτουργοί ασχολήθηκαν υπό την εποπτεία του Χρύση Παντελίδη με την ψηφιοποίηση του αρχείου του Τάσσου Παπαδόπουλου και, παράλληλα, και με την τεκμηρίωσή του. Κατά την ψηφιοποίηση το κάθε έγγραφο λαμβάνει έναν μοναδικό αριθμό από το σύστημα. Στο Κέντρο Μελετών χρησιμοποιούμε το ηλεκτρονικό πρόγραμμα M-FILES, το οποίο έχει εγκατασταθεί με τη γενναιόδωρη συνεργασία της εταιρείας Fileinders (πλέον Iron Mountain) και των ιδρυτών της, Μάριου Ξενοφώντος και Μιχάλη Πετρώνδα.

Η τεκμηρίωση είναι ιδιαίτερα σημαντική, μιας και είναι αυτή που διευκολύνει τους μετέπειτα ερευνητές στην έρευνα και στη μελέτη του Αρχείου. Στην τεκμηρίωση του κάθε εγγράφου, συμπληρώνονται η ημερομηνία του εγγράφου, εν συντομία το θέμα, ο τύπος και η διαβάθμισή του, αν είναι δηλαδή απόρρητο, εμπιστευτικό, προσωπικό ή χωρίς διαβάθμιση.

Στο πεδίο για τον τύπο του εγγράφου, μπορεί να γίνει επιλογή από έναν κατάλογο διαφορετικών κατηγοριών (Πρακτικά, σημείωμα, εισερχόμενη επιστολή, εξερχόμενη επιστολή, μνημόνιο, βιογραφικό σημείωμα, εγκύκλιος, πρόταση προς υπουργικό συμβούλιο κ.ά.). Το κάθε έγγραφο μπορεί να κατηγοροποιηθεί σε ένα τύπο ή και σε συνδυασμό τύπου εγγράφων. Ας σημειωθεί ότι η ίδια κατηγοροποίηση ισχύει και για τα άλλα μικρότερα αρχεία που ταξινομήθηκαν και είναι προσβάσιμα στο Αναγνωστήριο του Κέντρου Μελετών Τάσσο Παπαδόπουλος.

Αναλόγως του χώρου προέλευσης / αρχικής φύλαξης των εγγράφων και δημοσιευμάτων, το αρχειακό υλικό έχει κατηγοριοποιηθεί στις εξής κατηγορίες:

Στράκκα (Οικία Τάσσου και Φωτεινής Παπαδοπούλου)

Δικηγορικό Γραφείο

Προεδρικό Μέγαρο (χρονικό διάστημα Προεδρίας - αντίγραφα)

Πολιτικό Γραφείο

Η ψηφιοποίηση - τεκμηρίωση του Αρχείου Τάσσου Παπαδόπουλου ολοκληρώθηκε το 2017, δηλαδή η όλη διαδικασία διήρκεσε περίπου 7 χρόνια. Ο συνολικός αριθμός εγγράφων του Αρχείου του Τάσσου Παπαδόπουλου είναι 135.184. Μια μικρή ανθολόγηση από αυτά τα έγγραφα, σχολιασμένη από τέσσερις ιστορικούς και πολιτικούς επιστήμονες (Χάρη Αλεξάνδρου, Λυκούργο Κουρκουβέλα, Μιχάλη Κοντό και Γιώργο Κέντα) κυκλοφόρησε με επιστημονική επιμέλεια του υπογράφοντος στην τετράτομη έκδοση «Τάσσο Παπαδόπουλος. Αρχείο» (Λευκωσία 2020).

Αξίζει να τονιστεί ότι κατά τη διάρκεια της προεδρικής θητείας του Τάσσου Παπαδόπουλου (2003-2008) λειτουργούσε στο Προεδρικό Μέγαρο ένα άρτια οργανωμένο και στελεχωμένο από δημοσίους υπαλλήλους Αρχείο, που κάλυπτε τις καθημερινές ανάγκες των λειτουργών και υπηρεσιών που υπάγονταν στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Το Αρχείο αυτό παραδόθηκε αυτούσιο στον διάδοχο του Τάσσου Παπαδόπουλου στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, Δημήτρη Χριστόφια, την 28^η Φεβρουαρίου 2008. Επιπλέον, λίγες εβδομάδες αργότερα, ο Τάσσο Παπαδόπουλος παρέδωσε με δική του πρωτοβουλία στην Προεδρία της Δημοκρατίας το πρωτότυπο υλικό του προσωπικού του αρχείου, το οποίο ετηρείτο από τον ίδιο και τους συνεργάτες του με απόλυτη συνέπεια στο πενταετές διάστημα της διακυβέρνησής του.

Αρχείο Άνδρου Νικολαΐδη

Το αρχείο του αείμνηστου πρέσβη Άνδρου Νικολαΐδη (1938-2021) παραχωρήθηκε στο Κέντρο Μελετών από τον ίδιο και περιλαμβάνει πέραν των 10.000 εγγράφων. Πρόκειται κυρίως για την προσωπική αλληλογραφία του δωρητή, υπηρεσιακά του σημειώματα, μηνύματα του Υπουργείου Εξωτερικών, έγγραφα που αφορούν τη δράση του Αμερικανικού Ελληνικού Ινστιτούτου, το Κυπριακό κ.ά.. Το αρχείο Νικολαΐδη είναι στα αρχικά στάδια επεξεργασίας και η περιγραφή του εμπλουτίζεται συνεχώς. Εκτός από έγγραφα ο Άνδρος Νικολαΐδης παραχώρησε στο Κέντρο Μελετών και μέρος της προσωπικής του βιβλιοθήκης.

Αρχείο Μάρκου Σπανού

Το αρχείο του πρώην υπουργού Μάρκου Σπανού (1932-), έχει παραχωρηθεί στο Κέντρο Μελετών Τάσσο Παπαδόπουλος από τον ίδιο και περιλαμβάνει έγγραφα ποικίλης θεματολογίας, της χρονικής περιόδου 1956-

2010. Ανάμεσά τους υπάρχουν έγγραφα σχετικά με την Ένωση Κέντρου, το Κυπριακό, διάφορα εργασιακά ζητήματα, επίσημες επισκέψεις και επαφές, τη λειτουργία του Διαιτητικού Δικαστηρίου κ.ά.. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνει πολλά δημοσιεύματα εφημερίδων και προσωπική αλληλογραφία. Το Αρχείο Μάρκου Σπανού ψηφιοποιήθηκε και άνοιξε στο κοινό από τον Απρίλιο του 2023.

Αρχείο Μίκη Σπαρσή

Το αρχείο του Μίκη Σπαρσή (1925-2011) παραχωρήθηκε στο Κέντρο Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος από τα παιδιά του, Νικόλα και Δημήτρη Σπαρσή. Καλύπτει την περίοδο από το 1941 μέχρι και το 2006 και περιλαμβάνει έγγραφα που αφορούν, κυρίως, εργασιακά ζητήματα, τη διοικητική λειτουργία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, τη δημιουργία του αναλογικού συστήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων, τον Κώδικα Βιομηχανικών Σχέσεων, την Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (ΑΤΑ) κ.ά. Τέλος, ομιλίες και διαλέξεις του αείμνηστου Μίκη Σπαρσή και προσωπική του αλληλογραφία. Το Αρχείο έχει ταξινομηθεί, καταλογογραφηθεί και ψηφιοποιηθεί και είναι ανοικτό στους ερευνητές/τριες από τον Σεπτέμβριο του 2022.

Αρχείο Τάσου Τζιωνή

Το αρχείο του πρέσβη Τάσου Τζιωνή συμπληρώνει το σχετικό τμήμα του αρχείου του Τάσος Παπαδόπουλου που αφορά την προεδρία του και τη δράση του Διπλωματικού Γραφείου του Προέδρου της Δημοκρατίας, στο οποίο υπηρέτησε ο δημιουργός του από το 2003 έως το 2008, ως Διευθυντής του. Στο αρχείο, που βρίσκεται στα πρώτα στάδια της επεξεργασίας του, διασώζονται σημαντικά έγγραφα σχετικά με το Κυπριακό, αλληλογραφία και αρθρογραφία του Τάσου Τζιωνή.

Επιλογικά

Η δημιουργία του Κέντρου Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος, η ιδέα, η απόφαση και η υλοποίηση της ταξινόμησης και της δημιουργίας του Αρχείου Τάσος Παπαδόπουλου και το άνοιγμά του στους ερευνητές και στο κοινό, αποτελούν μια φωτεινή και ελπιδοφόρα εξαίρεση στον γενικότερο κανόνα έλλειψης ενδιαφέροντος που, όπως είναι γνωστό, δυστυχώς χαρακτηρίζει την κυπριακή πραγματικότητα. Όσοι συνεργαστήκαμε ή συνεργαζόμαστε με οποιονδήποτε τρόπο στη δημιουργία και τη λειτουργία του Κέντρου Μελετών, έχουμε επίγνωση της ιδιαίτερης τιμής να συμμετέχουμε σε μια τέτοιας βαρύνουσας σημασίας συλλογική προσπάθεια, που φιλοδοξούμε να αποτελέσει σταθμό για την περαιτέρω πορεία και ανέλιξη των ιστορικών σπουδών και της έρευνας για την πολιτική ιστορία της σύγχρονης Κύπρου.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η Συλλογή περιλαμβάνει σήμερα το παλαιό τμήμα του αρχειακού υλικού που χρονολογείται από το 1899 έως το 1939. Το Ιστορικό Αρχείο Τράπεζας Κύπρου ιδρύθηκε το 2001 με απόφαση του Δ.Σ. της Τράπεζας Κύπρου. Βασικοί στόχοι του Ιστορικού Αρχείου είναι ο εντοπισμός, η διαφύλαξη, η ταξινόμηση, η ευρετηρίαση, η μελέτη και η προβολή αρχειακού υλικού του Συγκροτήματος, το οποίο αφορά στην κυπριακή οικονομική ιστορία και προβάλλει την εξέλιξη της Τράπεζας γενικότερα.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η συγκρότηση του Ιστορικού Αρχείου προσέδωσε κύρος στον Οργανισμό, το οποίο αντανακλάται στη διαχρονική διάσταση των ενεργειών και των αποφάσεων που διαμόρφωσαν την εξέλιξή του. Δεν είναι τυχαίο ότι οι πρωτοβουλίες της Διοίκησης, η επιχειρηματική πολιτική και η εμπέδωση των συναλλαγών συνιστούν αξίες ικανές να θεμελιώσουν ένα σύνολο πληροφοριών που προσφέρονται για έρευνα. Έχει λεχθεί, ότι η διασύνδεση του οργανισμού με τον κόσμο της επιστήμης μέσω του Ιστορικού Αρχείου εκφράζει τον στόχο ανάδειξης της ιστορίας της επιχείρησης, υπογραμμίζει τη διαχρονική συμβολή της στην εθνική οικονομική ανάπτυξη και απηχεί τη βούληση για ενίσχυση της ιστορικής μνήμης. Το Ιστορικό Αρχείο, επειδή συγκροτήθηκε στη βάση των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών με ευρύτερα κοινωνικά στρώματα είναι σε θέση να παρουσιάσει την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη του τόπου κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Η Συλλογή του Ιστορικού Αρχείου περιλαμβάνει:

- Λυτά έγγραφα και βιβλία παραγωγής του Συγκροτήματος από το 1899, χρονολογία ίδρυσης του Ταμιευτηρίου «Η Λευκωσία» μέχρι το 1939.
- Φωτογραφίες εποχής από κτήρια και καταστήματα και του προσωπικού της Τράπεζας Κύπρου.
- Αρχείο κυπριακών εφημερίδων σε μη συμπληρωμένες σειρές. Καλύπτονται με κενά τα έτη 1896-1945.
- Αρχείο μηχανών γραφείου και γραφειακός εξοπλισμός, τα οποία φυλάσσονται επιλεκτικά για εκθεσιακούς κυρίως σκοπούς, αφού αποτυπώνουν την εξέλιξη της τεχνολογίας στην Τράπεζα.

Από το αρχειακό υλικό που έχει ταξινομηθεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ακόλουθες σειρές εγγράφων:

- I. Καταστατικά και Κανονισμοί. Περιλαμβάνει καταστατικά και τροποποιήσεις τους, καθώς και τους κανονισμούς κλάδων της Τράπεζας.
- II. Διοίκηση. Περιλαμβάνονται τα Αρχεία των Διοικητών, τα Πρακτικά των Συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου, του Εποπτικού Συμβουλίου, Γενικών Συνελεύσεων.
- III. Ισολογισμοί-Απολογισμοί. Περιλαμβάνει έντυπα Ισολογισμών και Λογοδοσίας.
- IV. Μέτοχοι - Μετοχές. Περιλαμβάνει εξουσιοδοτήσεις Μετόχων, αγοραπωλησίες και μεταβιβάσεις Μετοχών και Μερίσματα.
- V. Πιστώσεις. Περιλαμβάνει Τρεχούμενους Λογαριασμούς Πελατών.
- VI. Δάνεια. Περιλαμβάνει ενεχυριάσεις αξιών, εμπορευμάτων και Υποθήκες Ακινήτων.
- VIII. Ταμείο. Περιλαμβάνει κυρίως Βιβλία του Λογιστικού Ταμείου, Ημερολόγια και Καθολικά, Τιμολόγια και Αποδείξεις.
- IX. Συναλλαγές. Περιλαμβάνει βιβλία Γραμματίων, Ημερολόγια και Καθολικά Αξιών.
- X. Αλληλογραφία. Περιλαμβάνει Εισερχόμενες και Εξερχόμενες Επιστολές προς / από Διοικητικές Αρχές, Τράπεζες εγκατεστημένες στην Κύπρο και το Εξωτερικό, τις Ελεγκτικές Αρχές, καθώς και τους Νομικούς Συμβούλους.
- XI. Εσωτερική Υπηρεσία. Περιλαμβάνει υλικό με κωδικούς για Κλείδες των Χρηματοκιβωτίων, για τη Φύλαξη Αξιών και Αντικειμένων
- XII. Γενικά έξοδα. Περιλαμβάνει έγγραφές για Αναλώσιμα Υλικά, Καταχωρήσεις Διαφημίσεων.
- XIII. Υποκαταστήματα. Περιλαμβάνει υλικό για τη δραστηριότητα των Υποκαταστημάτων.
- XIV. Τράπεζες. Περιλαμβάνει υλικό, το οποίο αναφέρεται στην οργάνωση και δραστηριότητα άλλων τραπεζικών ιδρυμάτων.

- XV. Εταιρείες Τράπεζας Κύπρου. Περιλαμβάνει τις εταιρείες που συνέστησε ή εξαγόρασε η Τράπεζα Κύπρου.
XVI. Ποικίλα. Περιλαμβάνει υλικό σχετικό με την κοινωνική δραστηριότητα της Τράπεζας.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αρχειακό υλικό που αναφέρεται στην Τράπεζα Κύπρου ή σε Ταμιευτήρια ή Τράπεζες, τα οποία συγχωνεύτηκαν ή εξαγοράσθηκαν από την Τράπεζα Κύπρου, όπως λ.χ.

1. Ταμιευτήριο «Η Λευκωσία»
2. Ταμιευτήριο « Η Ομόνοια»
3. Τράπεζα Λάρνακος
4. Τράπεζα Αμμοχώστου
5. Κυπριακό Ταμιευτήριο
6. Τράπεζα «Η Μέλισσα» Πάφου
7. Λαϊκή Τράπεζα Πάφου

ΑΡΧΕΙΟ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ

Η Κύπρος, παρά τη μακραίωνη και πολυτάραχη ιστορία της, δεν μπορεί να καυχηθεί ότι διασώζει στην επικράτειά της αξιόλογο αρχειακό υλικό. Η αλληλοδιαδοχή των ποικιλώνυμων κατακτητών και η λαίλαπα των καταστροφών και δρώσεων, που ήταν επακόλουθο αυτών, καθώς και το φθαρτό αυτού του υλικού συνέτειναν τα μέγιστα στην απώλεια ή καταστροφή του. Από την άλλη, οι εκάστοτε κατακτητές του νησιού ενεργούσαν, ώστε τα σημαντικότερα έγγραφα να αποστέλλονται στο κεντρικό αρχείο στην πρωτεύουσα του κράτους τους (π.χ. οι Ενετοί στη Βενετία, οι Τούρκοι στην Κωνσταντινούπολη) ή, όταν η μεταβίβαση της κυριότητας της νήσου γινόταν κατά τρόπο ειρηνικό, μεριμνούσαν τα αρχεία να μεταφέρονται και πάλι στο διοικητικό κέντρο.

Στον καθ' αυτό κυπριακό χώρο, ένεκα των επικρατουσών συνθηκών, δεν κατέστη δυνατή η δημιουργία και λειτουργία μακροχρόνιων θεσμών, οι οποίοι να τηρούν και να φυλάττουν αρχεία. Οι γηγενείς κάτοικοι ήταν σε τόσο μεγάλη πνευματική εξαθλίωση, που δεν μπορούσαν να διέπονται από οξύ πνεύμα ιστορικής συνείδησης, το οποίο είναι από τις βασικές προϋποθέσεις για τη διαφύλαξη αρχειακού υλικού. Ο μακροβιότερος και σχεδόν διαχρονικός τοπικός θεσμός υπήρξε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, η οποία όμως ταλανίστηκε βάναισα στην περίοδο της Φραγκοκρατίας-Βενετοκρατίας με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε μια κατάσταση ακούσιας ουνίας και να απωλέσει τις ιστορικές της επισκοπικές έδρες με όλες τις επακολουθήσασες συνέπειες. Επί Τουρκοκρατίας η Εκκλησία επανευρίσκει εν μέρει την παλιά καθεστηκυία της τάξη και αργά-αργά επανοργανώνεται. Από την περίοδο αυτή έχουμε και τα πρώτα αρχεία που διασώζονται στην Κύπρο, τα οποία είναι εκκλησιαστικής φύσεως, ενώ από πλευράς διοικητικής-κοσμικής εξουσίας αρχειακό υλικό σώζεται στο Κρατικό Αρχείο από την περίοδο της Αγγλοκρατίας.

Από τα παλαιότερα και σημαντικότερα αρχεία, που διαφυλάχθηκαν στην Κύπρο, είναι αυτό της Ιεράς Μονής Κύκκου. Αν και η εν λόγω μονή έχει στο ενεργητικό της πέραν των 900 ετών ζωής, μια και η ίδρυσή της ανάγεται στα χρόνια του Βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Α' Κομνηνού (1081-1118), το διασωζόμενο υλικό αρχίζει από την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1571 - 1878). Η μονή κατά την ιστορική της πορεία κατεστράφη τέσσερις φορές από πυρκαγιά (1365, 1541, 1751, 1813), τις δυο τελευταίες μάλιστα μέσα στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.¹ Παρά ταύτα το αρχείο της μονής, αν όχι όλο, τουλάχιστο εν μέρει διεσώθη μέχρι τις μέρες μας. Παλαιότερο υλικό της βυζαντινής εποχής ή της περιόδου της Λατινοκρατίας, όπως το ιδρυτικό της μονής, που διασώζεται σε άλλα μοναστηριακά ιδρύματα της ίδιας περιόδου, όπως στη μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου της Πάτμου, εδώ δεν εσώθη.

Το αρχειακό υλικό της μονής καλύπτει όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας, φθάνοντας μέχρι τα νεότερα χρόνια. Είναι από τα πλουσιότερα αρχεία του νησιού, με συνοχή και συνέχεια του υλικού του. Το παλαιότερο έγγραφο είναι ένα οθωμανικό (μπουγιουρουλτού) του Ιουλίου του 1572, ακριβώς ένα έτος μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους.²

Τα έγγραφα αυτά εντοπίσθηκαν σχετικά πρόσφατα κατά τη διάρκεια των εργασιών ανακαίνισης του κτηριακού συγκροτήματος της κεντρικής μονής. Μέχρι τότε ήταν γνωστή η ύπαρξη μιας ομάδας 34 σουλτανικών φερμανίων, τα οποία επιμελήθη και εξέδωσε σε ανεξάρτητο τόμο στις σειρές του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου ο Παύλος Χιδίρογλου στα 1973.³

Πρώτη επιστημονική επαφή με το νέο υλικό είχε ο Αγαμέμνων Τσελίκας, που την περίοδο εκείνη (1983) βρισκόταν στην Κύπρο επικεφαλής ερευνητικής ομάδας του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος. Το υλικό, με βάση τη γλώσσα γραφής του, χωρίστηκε

¹ Ηγούμενου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 16. *Διδασκαλία πρόχειρος καί ώφέλιμος έκ διαφόρων διδασκάλων συλλεχθείσα κατ' έρωταπόκρισιν*, 'Ενετίησι 1753, σ. 23-25, «Εϊδησις τής άφνω γενομένης, οίς ό Κύριος οίδε κρίμασι μεγίστοις, ήδη τρίτης πυρπολήσεως τής σεβασμίας μονής τοϋ Κύκκου, καί άλλοτε έμπρησθείσης». *Περιγραφή τής 'Ιεράς Σεβασμίας καί Βασιλικής Μονής τής 'Υπεραγίας Θεοτόκου τοϋ Κύκκου έπιφημιζομένης κατά τήν νήσον Κύπρον*, 'Ενετίησιν 1819, σ. 77-87, «Εϊδησις τοϋ τετάρτου πυρπολισμοϋ τής ιεράς σταυροπηγιακής τε καί βασιλικής τοϋ Κύκκου μονής, τοϋ γενομένου κατά τούς χιλίους όκτακοσίους δέκα καί τρεις χρόνους από Χριστοϋ τή όγδόη 'Ιουλίου».

² Ιωάννης Π. Θεοχαρίδης, *Οθωμανικά Έγγραφα 1572 - 1839*, τόμ. Α' - Ε', Λευκωσία 1993. Του ίδιου, *Οθωμανικά Έγγραφα 1840 - 1912*, τόμ. Α' - Β', Λευκωσία 1999.

³ Παύλος Χιδίρογλου, *Οθωμανικά Έγγραφα της εν Κύπρω Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1973.

σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σε ελληνικό και οθωμανικό. Τα έγγραφα ταξινομήθηκαν σε θεματικές ενότητες κατά χρονολογική σειρά, ταξινομήθηκαν σε ξεχωριστούς φακέλους, αριθμήθηκαν και φωτογραφήθηκαν με τη βοήθεια του τότε βιβλιοθηκάρου της μονής πατρός Αθανασίου Κυκκώτη. Με βάση την ταξινόμηση αυτή τα 1054 οθωμανικά έγγραφα έλαβαν τη γενική ένδειξη Τ, και διαχωρίστηκαν σε 23 φακέλους, αριθμημένα με τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου, σύμφωνα με τη χρονολογία τους.⁴

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Το αρχειακό αυτό υλικό⁵, όπως διαφαίνεται μέσα από την έρευνα, δεν ήταν μια απλή συγκέντρωση εγγράφων, αλλά συστήθηκε και λειτούργησε ως αρχείο με βάση τις επικρατούσες τότε αντιλήψεις, με κύριο γνώμονα τη διευκόλυνση διεξαγωγής των πολύμορφων εργασιών της μονής. Σχεδόν το κάθε έγγραφο στο πίσω μέρος φέρει αριθμηση και τίτλο περιεχομένου. Σε ορισμένα υπάρχει στο πίσω μέρος σημειωμένη η λέξη «άχρηστον», που δηλώνει ότι η υπόθεση, στην οποία αναφέρεται, έχει διευθετηθεί, και το έγγραφο δεν χρειαζόταν πλέον.

Αναμφίβολα η σημασία του Κυκκώτικου αρχείου είναι από ιστορική άποψη ανεκτίμητη. Οι πλέον πολύτιμες πηγές των ιστορικών είναι οι αρχειακές. Έτσι και το αρχείο της Μονής Κύκκου είναι μια ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών. Η ποικιλία των θεμάτων εισάγει τον ερευνητή στις πολυδαίδαλες δραστηριότητες της μονής της Παναγίας του Κύκκου, τόσο εντός, όσο και εκτός της Κύπρου, παρέχοντας μοναδικές μαρτυρίες.

Για τον καθ' αυτό κυπριακό χώρο μπορούμε να ερανισθούμε σωρεία στοιχείων και πληροφοριών για πάμπολλα θέματα. Τα δικαιопρακτικά έγγραφα, πέραν από απλές πράξεις συναλλαγής, παρέχουν αξιόλογα στοιχεία στη μελέτη των θεσμών της οικονομίας, σε θέματα γαιοκτητικού καθεστώτος (αγοραπωλησιών γης, αστικής και αγροτικής), οικιών, καταστημάτων, δέντρων, για αξίες αγαθών, τροφίμων, πραγμάτων, για επιτόκια, φόρους, απαλλαγές, καθώς και για τα χρήματα, που κυκλοφορούσαν, και την αγοραστική τους αξία.

Σε θέματα διοίκησης μπορούμε να συγκεντρώσουμε στοιχεία ως προς τον τρόπο λειτουργίας της κατοικικής οθωμανικής διοίκησης σε διάφορα επίπεδα (νησιού, περιφέρειας-τοπικοί διοικητές), και να δούμε μέχρι πού έφθαναν οι αρμοδιότητές τους και πού επεκτείνονταν οι αυθαιρεσίες τους. Οι διοικητές των διαφόρων καθολικών και κυρίως οι σπαχήδες κάθε χωριού επικυρώνουν τις ποικίλες πράξεις-δοσοληψίες, παραχωρούν άδειες για εκμεταλλεύσεις, οι ίδιοι σφραγίζουν τα σχετικά έγγραφα και εισπράττουν το αναλογούν σ' αυτούς μερίδιο. Όσον αφορά στους αυτόχθονες Έλληνες ραγιάδες εντοπίζουμε στοιχεία για τις δικές τους περιορισμένες διοικητικές αρμοδιότητες, που κυρίως τις ασκούν οι εκκλησιαστικοί άρχοντες. Στην αυτή διοικητική ενότητα μπορούν να συγκεντρωθούν αρκετές πληροφορίες για τον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας της κυκκώτικης μοναστικής αδελφότητας, ως προς την εσωτερική της διοίκηση (αδελφότητα, μοναστήρι, μετόχια), καθώς και ως προς τους κατά τόπους λαϊκούς αντιπροσώπους της. Ως προς τις σχέσεις της μονής με τον ορθόδοξο λαό, πέραν των θρησκευτικών αναγκών, η Μονή Κύκκου έχει μια πολυεπίπεδη επικοινωνία με αυτό. Στο μοναστήρι θα πωλήσουν ή θα δωρήσουν περιουσιακά τους στοιχεία, θα βρουν καταφύγιο και εργασία, ενώ σε καιρούς ανάγκης οι πιο πλούσιοι θα δανειοδοτήσουν τη μονή.

Μέσα από τα έγγραφα προκύπτουν ονόματα αγνώστων ηγουμένων και άλλων αξιωματούχων της κυκκώτικης πολιτείας, ενώ εύκολα μπορεί να ανασυσταθεί ένα μακροσκελές μοναχολόγιο της μονής. Ενδεικτική είναι η άγνωστη και συνάμα τραγική περίπτωση του ηγουμένου Μητροφάνη, ο οποίος σύμφωνα με τα διασωθέντα στοιχεία ηγουμένευσε για ελάχιστο χρονικό διάστημα μετά τον γνωστό ηγούμενο Νικηφόρο (1638-1642), μια και τον δολοφόνησαν ένεκα της πείνας ληστές, οι οποίοι επέδραμαν τη Μεγάλη Εβδομάδα στο μετόχι της Αγίας Μονής στην Πάφο, όπου διέμενε.

Παρακολουθούμε τις προσπάθειες των εκάστοτε ηγουμένων και πατέρων αυτής να διατηρήσουν και να αυξήσουν τις περιουσιακές κτήσεις της μονής, να επιτύχουν την απαλλαγή φορολογίας, και ταυτόχρονα να τις διαφυλάξουν από τις αλλεπάλληλες επιβουλές Οθωμανών και Ελλήνων.

⁴ Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Ιστορικό και Παλαιογραφικό Αρχείο, *Μικροφωτογραφήσεις Χειρογράφων και Αρχείων*, τόμ. Γ' 1981-1983, Αθήνα 1985, σ. 24, 57-59.

⁵ Στυλιανός Κ. Περδίκης, *Δικαιοπρακτικά Έγγραφα Ιεράς Μονής Κύκκου* (1619 – 1839), τόμ. Α' - Β', Λευκωσία 1998, 2000.

Βλέπουμε την πολιτική των κυρίαρχων Οθωμανών απέναντι στο σπουδαίο αυτό μοναστηριακό κέντρο από επίπεδο απλών τοπικών διοικητών και δικαστικής εξουσίας, μέχρι και τον σουλτάνο της Κωνσταντινουπόλεως, και αντλούμε στοιχεία για τη γενικότερη δημοσιονομική πολιτική τους. Από πλευράς ομοεθνών παρακολουθούμε πώς κατοχυρώνεται και διαφυλάσσεται η ανεξαρτησία της μονής από τους τοπικούς επισκόπους και αρχιεπισκόπους και πώς λειτουργούν οι μεταξύ τους σχέσεις.

Η Μονή Κύκκου, ως σταυροπήγιο, βρισκόταν κάτω από την άμεση εποπτεία και προστασία του Οικουμενικού Πατριάρχη, και οι ηγούμενοί της είχαν την ευχέρεια να απευθύνονται απ' ευθείας σ' αυτόν για σοβαρές υποθέσεις.

Ενδιαφέροντα στοιχεία μπορούν να εντοπισθούν για τη δομή της κυπριακής κοινωνίας της Τουρκοκρατίας, για αγροτικούς και αστικούς πληθυσμούς, σχέσεις ραγιάδων και Οθωμανών, τον ρόλο του ορθόδοξου ιερατείου και τις σχέσεις του με τον λαό (διαθήκες-αφιέρωσεις), τη θέση της γυναίκας, πληροφορίες για επαγγέλματα και ημερομίσθια, καθώς και τη διακίνηση αγαθών (τρόφιμα, ρουχισμός, σκεύη). Εκτενείς κατάλογοι με ονόματα, επίθετα και παρωνύμια Ελλήνων και Τούρκων μπορούν να καταρτισθούν, και να εξαχθούν τα ανάλογα συμπεράσματα όσον αφορά την ανθρώπινη ονοματολογία.

Σε επίπεδο τοπωνυμίων και μικροτοπωνυμίων τα έγγραφα του αρχείου της μονής βρίθουν από τέτοια, παρουσιάζοντας σιωπηρά και αθόρυβα τη διαχρονική ελληνικότητα του τόπου, στοιχείο ιδιαίτερα χρήσιμο για τη σύγχρονη περίοδο της ιστορίας του νησιού, όπου επιχειρείται συστηματικά από την Τουρκία η αλλαγή των κυπριακών τοπωνυμίων.

Ενδιαφέροντα στοιχεία μπορούν να αποδελτιωθούν και για τις γεωργοκτηνοτροφικές ασχολίες των κατοίκων και τις αγροτικές σχέσεις στην Τουρκοκρατία. Καθ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας η τοπική οικονομία στηριζότο κατά κύριο λόγο στη γεωργοκτηνοτροφία. Υπήρξε ο τομέας, όπου ασχολείτο η πλειοψηφία του εργατικού δυναμικού της Κύπρου. Πέραν από το καθεστώς γαιοκτησίας (τσιφλίκια-μετόχια), συναντούμε στοιχεία για καλλιέργειες δέντρων και φθαρτών, ενοικιάσεις και υπενοικιάσεις εκτάσεων γης, οριοθετήσεις, φορολογίες (δεκάτες), εκτροφές ζώων και τα παραγόμενα από αυτά προϊόντα, μεθόδους καλλιέργειας, διαχείρισης υδάτινων πόρων, κυρίως για άρδευση, αλλά και για παραγωγή ενέργειας σε προβιομηχανικές εγκαταστάσεις (μύλοι).⁶

Στον τομέα της αρχιτεκτονικής βρίσκουμε στοιχεία για οικιστικά σύνολα υπαίθρου και πόλεων, πληροφορίες για την όλη δομή οικιών, εργαστηρίων, καταστημάτων, καθώς και τον εξοπλισμό τους ως προς την επίπλωση και τις διάφορες οικοσκευές.

Όσον αφορά τη γλώσσα οι γλωσσολόγοι θα βρουν πληθώρα στοιχείων για την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας στη Μεγαλόνησο από τον 17^ο μέχρι και τον 19^ο αιώνα.⁷ Οι άνθρωποι, που συντάσσουν τα δημοσιευόμενα έγγραφα, τις περισσότερες φορές έχουν περιορισμένη μόρφωση, και δεν χειρίζονται με ευχέρεια την επίσημη-λόγια γλώσσα με αποτέλεσμα τα κείμενα των εγγράφων να βρίσκονται πιο κοντά στην ομιλουμένη γλώσσα της εποχής. Επηρεάζονται έντονα από την τοπική διάλεκτο και ταυτόχρονα διασώζουν ποικίλους διαλεκτικούς τύπους, ιδιωματισμούς και χαρακτηριστικές εκφράσεις της τοπολαλιάς.

Ως προς τα παλαιογραφικά και τα συναφή με αυτά, γραφή, μελάνια, σφραγίδες, διακίνηση χαρτιού, τα στοιχεία, που μπορούν να συλλέξουν και να παρουσιάσουν οι ειδικοί, είναι πάμπολλα.

Μέσα από την αλληλογραφία της μονής, και κυρίως από τις επιστολές, που απευθύνονται προς το μοναστήρι, μια και αυτές κυρίως διασώζονται στο αρχείο, φαίνεται το εύρος της όλης επικοινωνίας από άποψη προσώπων και υποθέσεων.

⁶ Στυλιανός Περδίκης, «Αναφορές σε υδρόμυλους στην τουρκοκρατούμενη Κύπρο (1572 – 1878) από το Αρχείο της Μονής Κύκκου», *Το νερό στα παραδοσιακά ενεργειακά συστήματα του Αιγαίου, της Θράκης και της Κύπρου*, Αθήνα 2006, σ. 105 – 135.

⁷ Μενέλαος Ν. Χριστοδούλου, «Περί της Ελληνικής Γλώσσας της Κύπρου κατά τον ΙΖ' αιώνα», *Δικαιοπρακτικά έγγραφα Ιεράς Μονής Κύκκου (1619 – 1839)*, τόμ.Α', σ. XXXI – XL.

Επιστολές φθάνουν στο μοναστήρι από διάφορες περιοχές του νησιού, κυρίως όμως από τους λαϊκούς αντιπροσώπους της Μονής Κύκκου στα αστικά κέντρα Λάρνακας και Λευκωσίας. Αναφέρονται σε πλειάδα υποθέσεων, σχετικών με εμπόρια, παραγωγές, δανεισμούς, ενοικιάσεις, πωλήσεις, δώρα, μέχρι φάρμακα και διακινήσεις όπλων.⁸

Η αλληλογραφία του εξωτερικού συγκεντρώνεται στα χέρια του εκάστοτε αντιπροσώπου της μονής στην πόλη της Λάρνακας,⁹ η οποία καθ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας υπήρξε το επίνειο της Λευκωσίας και η κυριότερη θύρα επικοινωνίας της νήσου με το εξωτερικό, και απ' εκεί προωθείτο στον ηγούμενο της μονής Κύκκου.

Επιστολές καταφθάνουν κυρίως από τη Βενετία, την Τεργέστη, την Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη, την Αμάσεια, το Βουκουρέστι και το Βερούτι. Προέρχονται από τους κατά τόπους επιτρόπους της μονής, καθώς και από ταξιδιώτες μοναχούς.

Στη Βενετία, κυρίως στο τυπογραφείο των Γλυκίδων, τυπώνει η μονή βιβλία και χάρτινες εικόνες, και ο Μιχαήλ Γλυκίης ταυτόχρονα προμηθεύει-εμπλουτίζει την κυκκώτικη μοναστηριακή βιβλιοθήκη με νέες εκδόσεις, εργασίες, οι οποίες εμπεριέχονται στην αλληλογραφία τυπογράφου-ηγούμενου Κύκκου. Στην ίδια πόλη οι αντιπρόσωποι της μονής Δημήτριος Λαζάρου και Αντώνιος Λαβράνου προσπαθούν να συγκεντρώσουν τα περιουσιακά στοιχεία του αποθανόντος Κύπριου ιστορικού αρχιμανδρίτη Κυπριανού, τα οποία κληροδότησε με διαθήκη του στο μοναστήρι.¹⁰ Στα χρυσοχοεία της πόλης των Δόγηδων ο ηγούμενος Μελέτιος (1776-1811) το 1795 θα παραγγείλει, και θα κατασκευασθεί καινούριο αργυρεπίχρυσο κάλυμμα για την αθέατη εικόνα της Κυκκώτισσας.

Οι ηγεμόνες των Παραδουνάβιων περιοχών, και κυρίως οι βοεβόδες Ιωάννης Γρηγόριος Γκίκας, Ιωάννης Κωνσταντίνος και Ιωάννης Ματαίης Γκίκας, θα θέσουν τη Μονή Κύκκου υπό την υψηλή προστασία τους, και θα την ενισχύσουν οικονομικά σε χαλεπούς καιρούς. Τα διασωθέντα έγγραφα παραδίδουν στην ιστορική μνήμη τις ενέργειές τους.¹¹

Στην Ελληνική Αδελφότητα Βουκουρεστίου κινείται ο αντιπρόσωπος της Μονής Κωνσταντίνος Καρίδης, ενώ σημαίνοντα πρόσωπα της ελληνικής παροικίας, όπως ο Σπυρίδων Πράτσου και οι αδελφοί Παύλος και Χριστόδουλος Καρίδης, παρελαύνουν μέσα από τα έγγραφα του Κυκκώτικου αρχείου.

Με την Κωνσταντινούπολη, ως πολιτικό και θρησκευτικό κέντρο για τους ορθόδοξους χριστιανούς, οι επαφές είναι πιο στενές. Αυτές δύνανται να χωρισθούν σε τρεις κατηγορίες:

- α) με την Υψηλή Σουλτανική Πύλη,
- β) το Οικουμενικό Πατριαρχείο και
- γ) το κωνσταντινουπολίτικο μετόχι της Μονής Κύκκου και τους κατά καιρούς αντιπροσώπους της στην Πόλη.

Η Μονή Κύκκου μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου, της προστασίας του οποίου ετύγχανε ως σταυροπήγιο, είχε άμεση πρόσβαση στην Πύλη, όπου κατέφευγε για διευθέτηση δυσεπίλυτων προβλημάτων της και την εξασφάλιση προνομίων από τους σουλτάνους σε θέματα σχετικά με υπερβολικές απαιτήσεις φόρων, με διαθέσιμες χριστιανών για αφιερώσεις περιουσιών, για δικαστικές αγωγές ή ακόμη και υποθέσεις, σχετιζόμενες με τα περιουσιακά στοιχεία αποθανόντων μοναχών, θέματα τα οποία εμπεριέχονται μεταξύ άλλων στα επίσημα σουλτανικά έγγραφα του αρχείου.

⁸ Στυλιανός Κ. Περδίκης, «Επαναστατικές κινήσεις στην Κύπρο κατά το 1821 και η Μονή Κύκκου», *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, τόμ. Γ', Λευκωσία 2001, σ. 317 – 328. Του ίδιου, «Κινήσεις στον χώρο του απορρήτου. Η Μονή Κύκκου πριν και μετά την 9η Ιουλίου 1821. (Η διαρπαγή και οι περιπέτειες των θησαυρών της)», *Η Εκατόμβη των μαρτύρων του 1821. Επιστημονικός τόμος Α' Πρακτικά Παγκυπρίων Επιστημονικών Ημερίδων Επετειακού Έτους 2021*, Κύπρος 2022, σ. 309 - 329.

⁹ Στυλιανός Κ. Περδίκης, «Οι Επτανήσιοι της Λάρνακας και οι σχέσεις τους προς την Ιερά Μονή Κύκκου», *Κυπριακά Σπουδαί*, τόμ. ΝΘ' - Ξ' (1995 - 1996), σ. 49 - 85.

¹⁰ Για τον αρχιμανδρίτη Κυπριανό και τις σχέσεις του με τη Μονή Κύκκου βλ. Στυλιανός Περδίκης, *Η Μονή Κύκκου, ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός και ο τυπογράφος Μιχαήλ Γλυκίης*, Λευκωσία 1989.

¹¹ George Cioran, «Σχέσεις των ρουμανικών ηγεμονιών προς το κυπριακό μοναστήρια Κύκκου και Μαχαιρά», *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, 1937, σ. Μη' - νστ'. Εφραίμ Αθηναίος, Σεραφείμ Πισίδιος, *Περιγραφή της Ιεράς Σεβασμίας Μονής της Θεοτόκου του Κύκκου*, Ενετίσιν 1819, σ. 104 - 110. Στυλιανός Περδίκης, «Η Ιερά Μονή Κύκκου στην Κύπρο και οι σχέσεις της με τις παραδουνάβιες ηγεμονίες», *Neograeca Bucurestiensia*, τόμ. Β', Βουκουρέστι 2011, σ. 100 - 137.

Από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ένας μικρός σχετικά αριθμός εγγράφων παρουσιάζει πτυχές των σχέσεων της Μονής Κύκκου με τον Οικουμενικό Θρόνο. Τα επίσημα σιγίλλια, τέσσερα τον αριθμό, τα οποία απέστειλαν προς τη μονή οι οικουμενικοί πατριάρχες Διονύσιος Δ' (1672), Σεραφείμ Α' (1760), Προκόπιος Α' (1787) και Κύριλλος Στ' (1815),¹² και επικύρωναν τη σταυροπηγιακή ιδιότητα της Μονής Κύκκου (αυτοτέλεια-ανεξαρτησία), δεν βρίσκονται σήμερα στο αρχείο, παρά μόνο ένα αντίγραφο του σιγιλλίου του οικουμενικού πατριάρχη Σεραφείμ (1760), το οποίο υπογράφεται από τη σύνοδο του Οικουμενικού Θρόνου, καθώς και τον τότε αρχιεπίσκοπο Κύπρου Παΐσιο (1759-1767), καθώς και το σιγίλλιο του Κυρίλλου Στ' .¹³

Τελευταία κατηγορία εγγράφων, τα οποία προέρχονται από την Κωνσταντινούπολη, αποστέλλονταν από το κυκκώτικο μετόχι του Διπλοκιονίου, και περιλαμβάνουν επιστολές, κατάστιχα, απογραφές περιουσιακών στοιχείων των εκεί αποθανόντων πατέρων της Μονής, μέχρι και καταλόγους βρωσίμων αγαθών για τις διατροφικές ανάγκες των ενοίκων του μετοχίου. Στο αυτό μετόχι διέμενε για αρκετό χρονικό διάστημα και ο ηγούμενος Κύκκου Νεόφυτος (1827-1860), ο οποίος διετέλεσε και επίσημος αντιπρόσωπος της Εκκλησίας της Κύπρου στην Πόλη. Επιστολές λαϊκών αντιπροσώπων της μονής, όπως του Χατζή Λαμπίκη, αποστέλλονται στην Κύπρο, ασχολούμενες με ποικιλία υποθέσεων, όπως η εμπορία πραγμάτων και αγαθών, η διακίνηση συναλλαγματικών ή η διευθέτηση διοικητικών υποθέσεων. Όλες αυτές οι δραστηριότητες διανθίζονται με βαρέλια από περιζήτητο γλυκό οίνο, την κουμανταρία, η οποία επίμονα ζητείται και αφειδώς αποστέλλεται από τον εκάστοτε ηγούμενο ως δώρο σε διάφορα πρόσωπα.

Παρόμοιοι περιεχομένου είναι και οι επιστολές, που προέρχονται από τη Σμύρνη και τη μικρασιατική ενδοχώρα, καθώς και από το Βερούτι (Βηρυτό), όπου αδιάλειπτα περιόδευαν οι πατέρες της μονής, κυρίως για ζητείες.

Από τις λίγες διασωθείσες επιστολές των πατριαρχών Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων, Αντιοχείας και τη Μονή Σινά αντλούνται στοιχεία για τις σχέσεις με τα υπόλοιπα πρεσβυγενή πατριαρχεία.

Οι διά κινναβάρως υπογεγραμμένες επιστολές των Κυπρίων αρχιεπισκόπων διασώζουν ποικίλα στοιχεία των μεταξύ Κύκκου και Αρχιεπισκοπής σχέσεων. Σχέσεις, που φαινομενικά δίνουν την εντύπωση μιας αгаστής συνεργασίας με τη Μονή Κύκκου, ως βασικού οικονομικού αιμοδότη της Αρχιεπισκοπής. Ταυτόχρονα μέσα από τα έγγραφα εύκολα μπορούμε να ψηλαφήσουμε μια υποβόσκουσα τάση εκ μέρους της αρχιεπισκοπικής καθέδρας να περιορίσει τα σταυροπηγιακά προνόμια της Ιεράς Μονής Κύκκου, και να την ποδηγητήσει.

Αρχαιότερη είναι η επιστολή του αρχιεπισκόπου Ιλαρίωνα Κιγάλα (1674-1682) του 1676, όπου επιβεβαιώνει την παραλαβή από τη Μονή Κύκκου τριών οκάδων αργυρών ιερών σκευών, τα οποία θα τα μετέτρεπαν, λειώνοντάς τα, σε ακατέργαστο ασήμι, για να πληρωθούν χρέη του αρχιεπισκοπικού θρόνου. Ακολουθούν επιστολές άλλων αρχιεπισκόπων, όπως του Χρυσάνθου (1767-1810), του Εθνομάρτυρα Κυπριανού (1810-1821),¹⁴ του Ιωακείμ (1821-1824), του Παναρέτου (1827-1840) κ.ά., οι οποίες πυκνώνουν όσο οδεύουμε προς τα νεότερα χρόνια.

Ιδιαίτερης αναφοράς αξίζει το πωλητήριο έγγραφο (1713) της Μονής του Αρχαγγέλου στη Λακατάμεια¹⁵ (προαστίου της Λευκωσίας), όπου η Μονή Κύκκου αγοράζει το εν λόγω μοναστήρι με ολόκληρη την κτηματική του περιουσία, για να μην περιέλθει στα χέρια του Οθωμανού Ιμπραήμ αγά, στον οποίο ήταν υποθηκευμένο από την Αρχιεπισκοπή έναντι του ποσού των 1500 ασλανίων. Ενέργεια, που διαχρονικά απεδείχθη σωτήρια ως προς το καθεστώς γαιοκτησίας μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων στις περιοχές, που περιβάλλουν τη Λευκωσία.

¹² Εφραίμ - Πισίδιος, *ό.π.*, σ. 93 - 103, 111 - 117.

¹³ Το συγκεκριμένο σιγίλλιο μαζί με άλλα επίσημα έγγραφα της Μονής Κύκκου αποξενώθηκαν από το μοναστήρι κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ (1955 - 1959) όταν Άγγλοι στρατιώτες διενήργησαν έρευνα στη μονή. Πρόσφατα το σιγίλλιο του οικουμενικού πατριάρχη Κυρίλλου Στ' αγοράστηκε από ιδιώτη που το είχε στην κατοχή του.

¹⁴ Περδίκη, *Η Μονή Κύκκου, ο αρχιμανδρίτης Κυπριανός ...*, *ό.π.*, σ. 99 -103. Στυλιανός Περδίκης, «Νέα στοιχεία για τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κυπριανό από το αρχείο της Ιεράς Μονής Κύκκου», *Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά (επιμ.)*, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός ο μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος*, Λευκωσία - Κύπρος 2012, σ. 303 - 341. Στυλιανός Περδίκης, «Νεοαποκτηθέντα Έγγραφα Αρχιεπισκόπων Κύπρου εμπλουτίζουν το αρχείο της Μονής Κύκκου», *Ενατηνίσει* 10 (2010), σ. 150 - 153.

¹⁵ Γ. Καργώτης, «Η μονή Παλλουριωτίσσης», *Κυπριακά Σπουδαί*, τόμ. ΙΓ', (1949), σ. 56 - 58.

Στα δίσεκτα χρόνια της ελληνικής παλιγγενεσίας, μετά τις τούρκικες σφαγές του Ιουλίου του 1821 και τον αποκεφαλισμό της Εκκλησίας από τους ηγέτες της, ο νέος αρχιεπίσκοπος Ιωακείμ (1821-1824), όπως διαφάνεται μέσα από επιστολή του, προσπαθεί, στο μέτρο πάντα των δυνατοτήτων του, μέσα στις δύσκολες εκείνες ιστορικές συγκυρίες να κολάσει τις εις βάρος της μονής κατηγορίες και απειλές της τουρκικής διοίκησης. Μέσα από επιστολή του προς τον ηγούμενο Κύκκου Χαράλαμπο (1821-1824) παρουσιάζονται υποθέσεις, οι οποίες έχουν σχέση με φύλαξη-διακίνηση σημαντικών ποσοτήτων οπλισμού στη Μονή Κύκκου. Ενέργειες, που μας οδηγούν σε υποθέσεις ότι ίσως η Μονή Κύκκου ήταν ενεργά αναμεμιγμένη στον εθνικό ξεσηκωμό του 1821.¹⁶

Μέσα από άλλες αρχιεπισκοπικές επιστολές διασώζονται στοιχεία για τα τοπικά επαναστατικά κινήματα του Νικολάου Θησέα (1833) και του καλόγηρου Ιωαννικίου (1833), και την αρνητική στάση, που τήρησε απέναντί τους ο τότε αρχιεπίσκοπος Πανάρετος (1827-1840).

Από τα αρχιεπισκοπικά γράμματα δεν απουσιάζουν ακόμη αναφορές για τον φραγκολεβαντίνο έμπορο Γεώργιο Λαπιέρ και την εμπορική-οικονομική δράση του στο νησί, ενώ με ιδιαίτερη ενάργεια διασώζεται στην ιστορική μνήμη η ανάρμοστη συμπεριφορά-συμπλοκή του με τον Κωνσταντίνο Γεωργιάδη μέσα στο αρχιεπισκοπικό μέγαρο (1832).

Πέραν τούτων, πληθώρα άλλων στοιχείων μπορούν να ερανισθούν από τα αρχιεπισκοπικά γράμματα για θέματα παιδείας, κατοικίας, Εκκλησίας, διοίκησης, μέχρι και τη δράση και συμπεριφορά στα νεότερα χρόνια της Αγγλοκρατίας του Αρχιμανδρίτη Διονύσιου Κυκκώτη, από τους πρωτεργάτες του κινήματος των Οκτωβριανών εναντίον των Άγγλων κατακτητών με αίτημα την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Το αρχείο εγγράφων της Ιεράς Μονής Κύκκου με τα ελάχιστα στοιχεία του ιστορικού γίνεσθαι, τα οποία έχει αποτυπώσει και διασώσει στα ευτελή φύλλα χάρτου, αποδεικνύει ότι η Μονή Κύκκου την προαναφερθείσα περίοδο δεν ήταν ένα άσημο μοναστήρι, χαμένο στα βουνά του Τροόδους, αλλά ένα αξιόλογο, σχεδόν διορθόδοξο, κέντρο του μεταβυζαντινού κόσμου με ποικίλες δραστηριότητες μέσα στην κοινωνία της Κύπρου, και κατ' επέκταση στην καθ' ημάς Ανατολή.

¹⁶ Στυλιανός Περγίκης, «Επαναστατικές κινήσεις ...», ό.π.. Του ίδιου, «Κινήσεις στον χώρο του απορρήτου ...», ό.π., σ. 293 - 329.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΟΜΙΛΗΤΩΝ

Κωνσταντίνος Θεοδότου

Γεννήθηκε στον Άγιο Δομέτιο Λευκωσίας το 1967. Είναι υιός του Χριστόδουλου Θεοδότου (από το κατεχόμενο μέρος της Λευκωσίας) και της Ανδρομάχης Θεοδότου το γένος Κανάρη (από το κατεχόμενο χωριό Κοντεμένος). Αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Αρρένων Κύκκου το 1984 και ακολούθως υπηρέτησε τη στρατιωτική του θητεία μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1986. Ακολούθως φοίτησε στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης στη Σχολή ΤΕΦΑΑ, όπου αποφοίτησε με τον βαθμό άριστα. Με την επάνοδό του στην Κύπρο εργοδοτήθηκε από την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου στις αρχές του 1992 ως βοηθός του αείμνηστου Χριστόδουλου Θεοδότου στο Αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής. Έχει παρακολουθήσει σεμινάρια Αρχαιοθέρσης τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα (Μουσείο Μπενάκη). Από το 1996 με την αποχώρηση του Χριστόδουλου Θεοδότου, ανέλαβε την ευθύνη του Αρχείου της Ιεράς Αρχιεπισκοπής.

Κωστής Κοκκινόφτας

Ερευνητής στο Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου. Έχει γράψει σαράντα περίπου βιβλία ιστορικού και λαογραφικού περιεχομένου και δημοσίευσε μελέτες σε διάφορα έντυπα, συλλογικούς τόμους και πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται το πεντάτομο «Η Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1931)» και το τρίτομο «Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1931)». Αρκετά άλλα αφορούν στην ιστορία και την παράδοση της περιοχής Μαραθάσας, από όπου κατάγεται, όπως αυτά με τίτλο: «Η Εμπορική Σχολή Μισή Λεμύθου», «Άγιος Δημήτριος Μαραθάσας», «Τα Καμινάρια» και «Ο Αρχιμανδρίτης Ιερώνυμος Μυριανθέας (1838-1898)». Από τα υπόλοιπα αναφέρονται αυτά με τίτλο «Μονή Αποστόλου Ανδρέα», «Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος» και «Εξισλαμισμοί και Επανεκχριστιανισμοί στην Κύπρο». Έχει δώσει διαλέξεις στην Κύπρο, στην Ελλάδα και αλλού, και συμμετείχε σε συνέδρια με πρωτότυπες ανακοινώσεις γύρω από την ιστορία της Κύπρου και τους εθνικούς και πολιτιστικούς της δεσμούς με τον ευρύτερο Ελληνισμό. Το τελευταίο βιβλίο του έχει τίτλο «Κύπρος και 1821».

Χρίστος Κυριακίδης

Γεννήθηκε το 1979 στην Κρίτου Τέρρα της επαρχίας Πάφου. Αποφοίτησε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, από το οποίο έλαβε (2015) και τον τίτλο του διδάκτορα (Ph.D. στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία). Το θέμα της διδακτορικής του διατριβής είχε τίτλο «Το Κυπριακό Νομοθετικό Συμβούλιο (1878-1931). Ίδρυση, λειτουργία και κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις: Συνταγματικές ελευθερίες υπό περιορισμό και αμφισβήτηση», η οποία έχει εκδοθεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων (Λευκωσία 2016). Ενδιάμεσα (2005) πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές επιπέδου Μάστερ (MA) στις Νεότερες Ελληνικές Σπουδές στο King's College of London. Ερευνητικά ασχολείται με την πολιτική και οικονομική ιστορία της Κύπρου κατά την Αγγλοκρατία, με έμφαση στην ιστορία του Νομοθετικού Συμβουλίου κατά τη βρετανική κατοχή. Συμμετείχε σε διάφορα ερευνητικά προγράμματα του Πανεπιστημίου Κύπρου, ήταν συνεργάτης της Κοινοβουλευτικής Ομάδας για τον Φάκελο Κύπρου, έλαβε μέρος σε αρκετά συνέδρια σχετικά με την ιστορία της Κύπρου, ενώ άρθρα του δημοσιεύτηκαν σε συλλογικούς τόμους, επιστημονικές εφημερίδες, Πρακτικά Συνεδρίων και επιστημονικά περιοδικά.

Κυπριανός Δ. Λούης

Γεννήθηκε στην Κατωκοπιά. Αποφοίτησε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης το 1982. Παρακολούθησε μεταπτυχιακό πρόγραμμα στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Κύπρου (2004). Το 2006 υποστήριξε τη διδακτορική του διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Κατέχει επίσης μεταπτυχιακούς τίτλους στις Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαιδευτική Ηγεσία και Πολιτική (ΑΠΚΥ, 2009), τη Διοίκηση Επιχειρήσεων (ΑΠΚΥ, 2013) και τη Δημόσια Διοίκηση (Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, 2021). Στο ερευνητικό-συγγραφικό του έργο περιλαμβάνεται, ανάμεσα σε άλλα, η μονογραφία *Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Στρατηγική στην Κύπρο κατά το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα: Η περίπτωση του Γεωργάκη Μαρκαντωνίδη* (Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2021) καθώς επίσης το έργο *Αρχαιολογικά και Ιστορικά Ανάλεκτα Προφορικής Παράδοσης και Νεότερης Ιστορίας της Κύπρου* (Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2021). Υπήρξε επιστημονικός υπεύθυνος για

την αρχειοθέτηση, ψηφιοποίηση και συγκρότηση του Αρχείου Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών. Υπηρετεί από το 2015 ως Διευθυντής Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης. Παράλληλα ασκεί καθήκοντα Αναπληρωτή Διευθυντή του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών.

Πέτρος Παπαπολυβίου

Έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του, μέχρι την τουρκική εισβολή του 1974, στη Λάπηθο της επαρχίας Κερύνειας. Σπούδασε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από το 2002 διδάσκει στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Στο συγγραφικό του έργο περιλαμβάνονται μονογραφίες και άρθρα για την κυπριακή συμβολή στην Επανάσταση του 1821, στους ελληνικούς και στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους, για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ και για την ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας και την περίοδο της γερμανικής Κατοχής στη Θεσσαλονίκη. Είναι επιστημονικός διευθυντής του Κέντρου Μελετών Τάσος Παπαδόπουλος και πρόεδρος της Ακαδημίας Ιστορικών Σπουδών Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959.

Στυλιανός Περδίκης

Γεννήθηκε στον Κάτω Πύργο Τηλλυρίας στα 1959. Μετά την ολοκλήρωση των εγκύκλιων γραμμάτων και της στρατιωτικής του θητείας σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και ακολούθως με υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών της Ελλάδος έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Περιοδικά εργάστηκε στο Τμήμα Αρχαιοτήτων σε ανασκαφές και στην καταγραφή των εικόνων και των κειμηλίων των ναών της Λευκωσίας. Από το 1985 εργάζεται στην Ιερά Μονή Κύκκου όπου ενεπλάκη στη σύσταση και λειτουργία του Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου. Ταυτόχρονα πραγματοποίησε έρευνες στο παλαιό αρχείο της Μονής Κύκκου απ' όπου και δημοσίευσε σε δύο τόμους δικαιοπρακτικά έγγραφα των ετών 1619 - 1749, ενώ είναι προς έκδοση ο τρίτος τόμος. Ανέλαβε τη σύσταση και λειτουργία του Μουσείου της Ιεράς Μονής Κύκκου (1992) του οποίου είναι διευθυντής. Επικεφαλής ομάδας αρχιτεκτόνων - πολιτικών μηχανικών και συντηρητών διεκπεραίωσε την αποκατάσταση της ερειπωμένης μονής της Παναγίας του Σίντη στην Πενταλιά της Πάφου (1994 - 97). Η εργασία αυτή βραβεύτηκε με τιμητικό δίπλωμα από την Ευρώπη Νόστρα (1997) για την επιτυχή συντήρηση / αποκατάσταση με τη χρήση ορθών τεχνικών μεθόδων και για τον σεβασμό και τη διατήρηση του χαρακτήρα του μνημείου.

Από το 2008 διευθύνει συστηματική αρχαιολογική ανασκαφή που πραγματοποιείται στον Πύργο Τηλλυρίας η οποία έφερε στο φως μεσαιωνικό συγκρότημα, πιθανόν τοπική φεουδαρχική έπαυλη. Οργάνωσε ή συμμετείχε σε συνέδρια και εκθέσεις στην Κύπρο και το εξωτερικό. Τα δημοσιεύματά του αφορούν στην Ιστορία, Αρχαιολογία και τέχνη της Βυζαντινής και μεταβυζαντινής Κύπρου. Στα 2004 δημοσίευσε σε αυτοτελή έκδοση το ανέκδοτο έργο του Λογίζου σκευοφύλακα Λευκάρων: «Κρόνικα ήγουν χρονικό της νήσου Κύπρου». Και το 2010 επιμελήθηκε το συλλογικό έργο: «Ιερά Μονή Κύκκου, εικόν ανεσπέρου φωτός».

Μίμης Σοφοκλέους

Δίδαξε επί σειρά ετών ως ακαδημαϊκός σε διάφορα πανεπιστήμια της Αυστραλίας, όπως στο University of Melbourne, στο La Trobe University και κυρίως στο RMIT University, όπου υπηρέτησε ως Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Ελληνικών Σπουδών και του Τμήματος Πολυπολιτισμικών Σπουδών. Δίδαξε ως επισκέπτης καθηγητής σε διάφορα πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού. Υπηρέτησε επίσης την ακαδημαϊκή κοινότητα ως Διευθυντής Επιστημονικού Κέντρου, Αντιπρόεδρος της ΠΔΕ και μέλος του Άτυπου Πρυτανικού Συμβουλίου του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου. Από το 2005 είναι ο Επιστημονικός Διευθυντής του Παττίχειου Δημοτικού Μουσείου, Ιστορικού Αρχείου και Κέντρου Μελετών Λεμεσού.

Αλίκη Στυλιανού

Έχει πτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές σε Ευρωπαϊκά και Οικονομικά θέματα στο London School of Economics & Political Science, καθώς και εκπαίδευση στην μετάφραση και διερμυνεία στο Universite Catholique d' Angers στη Γαλλία για Αγγλικά, Γαλλικά, και Ρωσικά.

Εντάχθηκε στη μάχιμη δημοσιογραφία την περίοδο 1993-94 στο ραδιοτηλεοπτικό ίδρυμα «Ο Λόγος» και στην εφημερίδα «Ο Φιλελεύθερος». Το 1994 μέχρι και το 2012 υπηρέτησε ως Λειτουργός Τύπου στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Παράλληλα, από 1995-1996 ήταν Λειτουργός στη Γενική Διεύθυνση για τη Γεωργία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στον τομέα εφαρμογής Χρηματοδοτικών Πρωτόκολλων, ενώ από 1996 μέχρι και το 2006 ήταν Λέκτορας (Επισκέπτρια) στην Κυπριακή Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης.

Υπηρέτησε τον κρατικό ιστό και από άλλα πόστα όπως Λειτουργός στο Γραφείο του Επικεφαλής για την Ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, κ. Γιώργου Βασιλείου, Λειτουργός Τύπου στο Υπουργείο Εξωτερικών για την προώθηση της ενημερωτικής εκστρατείας για την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και προσωπική βοήθός του Κυβερνητικού Εκπροσώπου και μέλος της κυπριακής αντιπροσωπείας για τις συνομιλίες για το κυπριακό πρόβλημα στην Κοπεγχάγη, Χάγη και Burgenstock. Επίσης, υπήρξε Λειτουργός στο Υπουργείο Οικονομικών για τον σχεδιασμό και συντονισμό της παγκύπριας επικοινωνιακής στρατηγικής για την ένταξη της Κύπρου στη ζώνη του ευρώ και Εκπρόσωπος Τύπου στο Υπουργείο Άμυνας με έμφαση στη διαχείριση κρίσεων. Από το 2012 έως το 2022 διετέλεσε ως Εκπρόσωπος Τύπου της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου και είχε προαχθεί στη θέση Προϊσταμένης του Τμήματος Νομισματικής Διαχείρισης. Το 2021 εκλέχθηκε Πρόεδρος της Ένωσης Οικονομολόγων Κύπρου.

Θανάσης Τσώκος

Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1970. Κατέχει Μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών MPA στη Δημόσια Διοίκηση, της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Διακυβέρνησης, Μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών MA in Communication Studies - Media and Journalism in the Information Society, του Τμήματος Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Frederick καθώς και Πτυχίο Οικονομικών, του Πανεπιστημίου Πειραιά, του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης. Διετέλεσε για σειρά ετών Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος και Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του ΡΙΚ, ως επίσης και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου.

Χριστόδουλος Α. Χατζηχριστοδούλου

Ακολούθησε σπουδές στο τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με ειδίκευση στη Βυζαντινή Αρχαιολογία. Συνέχισε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στο ίδιο Πανεπιστήμιο στο τομέα της Βυζαντινής Ιστορίας. Κατέθεσε τη διδακτορική διατριβή του στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν κυρίως στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή αρχαιολογία και τέχνη με έμφαση στην κατεχόμενη Κύπρο, τη λαϊκή ζωγραφική, την ιστορική χαρτογραφία και τα ιστορικά αρχεία οικονομικού ενδιαφέροντος. Η έρευνά του εξετάζει την εκκλησιαστική ζωγραφική, όσον αφορά στο κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό περιβάλλον της και τις επιδράσεις που δέχθηκε. Έχει δημοσιεύσει βιβλία και σειρά άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά και έχει παρουσιάσει μελέτες του σε τοπικά και διεθνή συνέδρια.

Γ.Τ.Π.134/2023 - Ηλεκτρονική Έκδοση
ISBN: 978-9963-50-601-9

Εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
Σχεδιασμός: Design for Life Ltd - www.dforlife.com